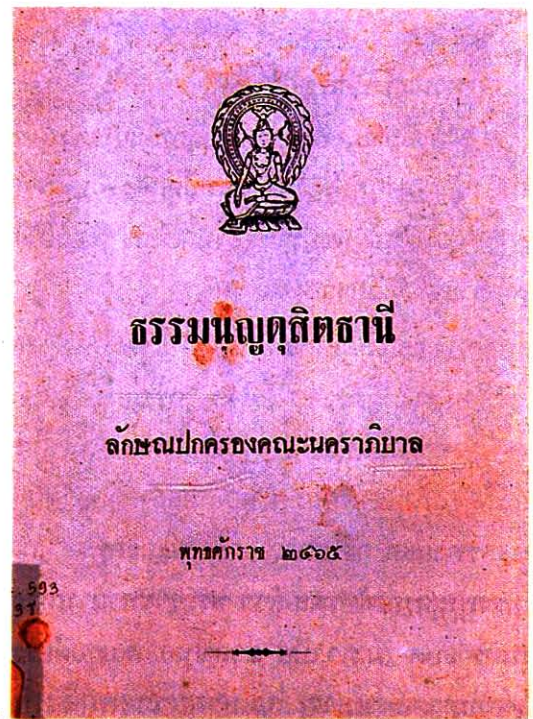






๑

๑. ทัศนียภาพเมืองจำลองดุสิตธานี  
ที่ได้จำลองขึ้นใหม่ ณ หอวชิราวุฒานุสรณ์ ชั้นที่ ๔  
(จากซ้ายของภาพ)  
พระที่นั่งไพศยนคีรียปราสาท  
พระที่นั่งเทวธาณีนจรัญญ  
พระวิฆเรศย์  
พระอุโบสถวัดสุทธสมาวาส และ  
พระมณฑปพระพุทธบาท
๒. ธรรมนุญดุสิตธานี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นต้นแบบ  
ของรัฐธรรมนุญการปกครองประเทศในเวลาต่อมา



THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY  
  
 3961145760

๒



สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า  
พระราชบิดาไทยและดุสิตธานี  
พระผู้ให้ประชาธิปไตยโดยแท้



๑

๑. ทัศนียภาพเมืองจำลองกุสศิถธานี  
 ที่ได้จำลองขึ้นใหม่ ณ หอวีรานุสรณ์ ชั้นที่ ๔  
 (จากซ้ายของภาพ)  
 พระอุโบสถวัดสุทธสมาวาส  
 พระวิหารเจดีย์  
 พระที่นั่งวามยุตโรไสยาสน์  
 พระมณฑปพระพุทธบาท และ  
 พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม  
 ๒. พระอุโบสถวัดสุทธสมาวาส  
 มองเห็นพระวิหารเจดีย์ทางซ้ายของภาพ



๒



๑



๒

๑. พระมณฑปพระพุทธบาท  
มองเห็นพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม  
ทางด้านหลังของภาพ  
พระอุโบสถวัดพระพุทธบาท  
เดิมอยู่ในอำเภอปากน้ำ
๒. พระมณฑปพระพุทธบาท  
มองเห็นพระอุโบสถวัดสุทธสมวาราส  
และพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม  
ทางมุมซ้ายและขวาของภาพตามลำดับ

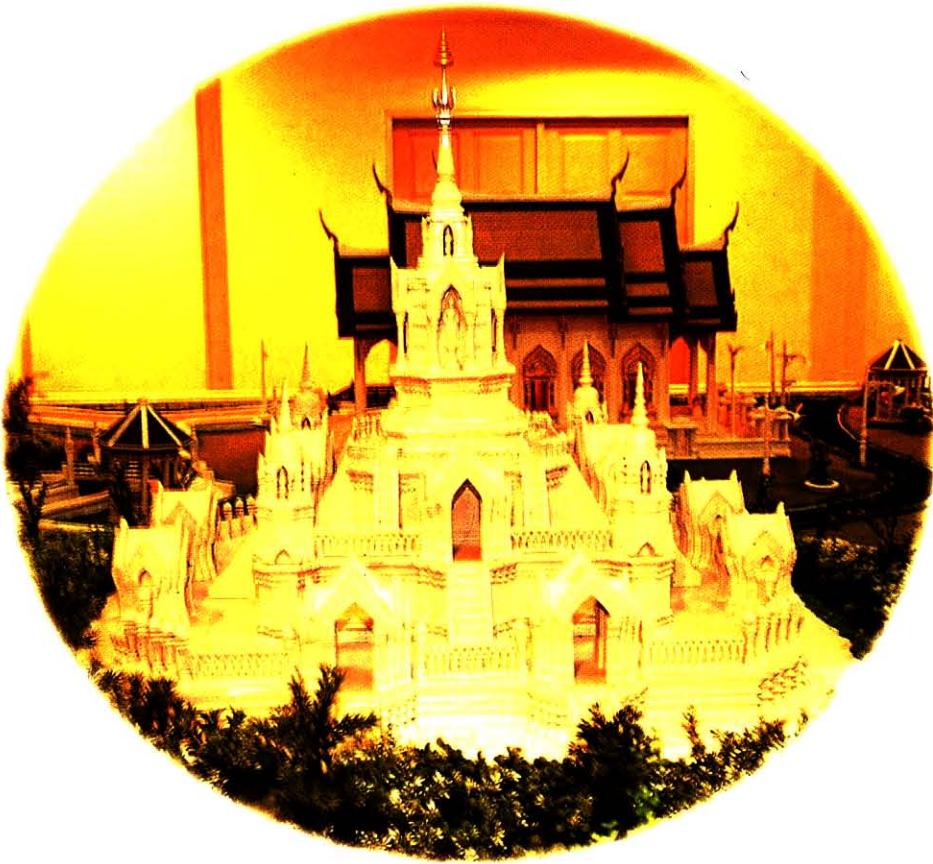


๑

๑. ทศนียภาพเมืองจำลองสุโขทัย  
ที่ได้จำลองขึ้นใหม่ ณ หอวชิราวุธานุสรณ์ ชั้นที่ ๔  
(จากซ้ายของภาพ)  
พระบรมราชโอรสสุโขทัย  
พระที่นั่งวายุบุตรไศยาสน์  
พระวิฆนเจดีย์  
พระมณฑปพระพุทธบาท  
พระอุโบสถวิเศษสมาวาส และ  
พระที่นั่งเทวอาสน์จักรุญ
๒. พระบรมราชโอรสสุโขทัย  
ทางซ้ายของภาพคือ  
พระมณฑปพระพุทธบาท



๒



๑



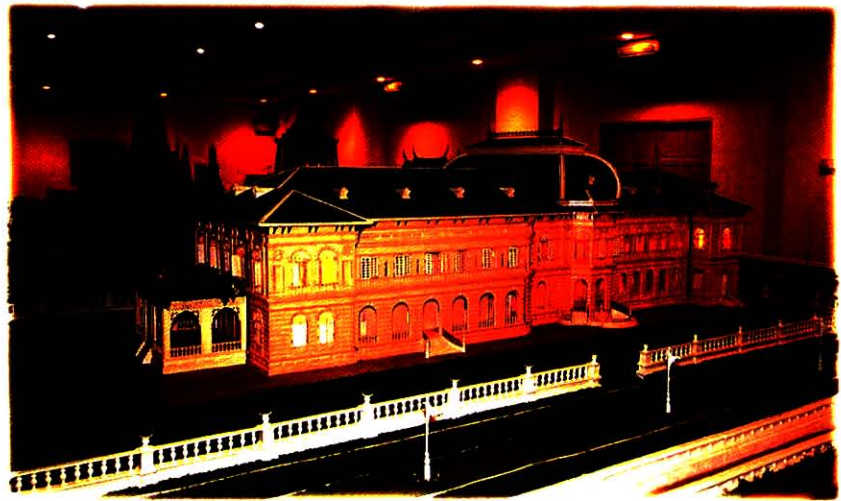
- ๑. พระวิหารเจดีย์ ด้านหลังคือ พระอุโบสถวัดสุทัศนมารวาส
- ๒. พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม ทางซ้ายของภาพคือ พระที่นั่งไพศยมุขมหาราชปราสาท และพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท

๒



๑

๑. หมู่พระที่นั่งในพระราชวังพระวชิรธรราชนิเวศน์ (จากซ้ายของภาพ)  
 พระที่นั่งเทวอาสน์จักรุญ  
 พระที่นั่งบรมราชินีมาน  
 พระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาท และ  
 พระที่นั่งองค์เล็กบนศาลาพระมหาปราสาทคือ  
 พระที่นั่งอภรณ์พิราภุท  
 ๒. พระที่นั่งเทวอาสน์จักรุญ  
 มองเห็นพระที่นั่งวายุบุตรไสยาสน์  
 พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม  
 พระวชิรเจดีย์ และ  
 พระมณฑปพระพุทธบาททางด้านหลัง



๒



๑



๒

๑. หมู่พระมหาปราสาทในพระราชวัง  
พระวชิรรัตนราชธานีเวศน์  
(จากซ้ายของภาพ)  
พระที่นั่งอภรณ์พิราภุทธ  
พระปรีศร์ชัย  
พระที่นั่งบรมราชทิศ  
พระที่นั่งไพศยนคัมหาปราสาท
๒. พระที่นั่งไพศยนคัมหาปราสาท (ด้านหน้า)  
มองเห็นพระที่นั่งอภรณ์พิราภุทธ  
บนศาลาพระมหาปราสาท

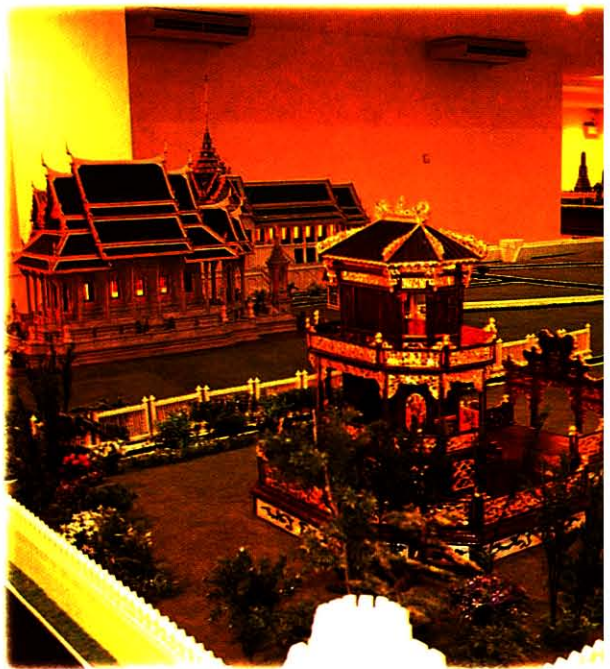


๑



๒

๓



- หมู่พระที่นั่งในพระราชวังพระวชิรรัตนราชธานีเวศน์
๑. พระที่นั่งบรมราชพิมาน พร้อมพระปรีศค์ ช้าย-ขวา  
ด้านหลังเป็นพระที่นั่งโฆษยนคัมหาปราสาท  
ด้านขวาของภาพมองเห็นพระที่นั่งอาภรณ์พิราบูท
  ๒. พระที่นั่งสุทไธสุรย์ปราสาท และหอพระพุทธรัตนสถาน
  ๓. หอพระพุทธรัตนสถาน พระที่นั่งสุทไธสุรย์ปราสาท  
และพระที่นั่งจันทรกานคัมณี (เก๋งจีน)

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า : ประชาธิปไตยและกุสิดธานี

# คำนำ

ในวโรกาสที่วันพระบรมราชสมภพ ในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เวียนมาบรรจบครบ ๑๒๐ ปี ในปี ๒๕๔๔ ธนาการอมสินในฐานะหน่วยงานที่ได้รับพระราชทานพระมหากรุณาสถาปนาขึ้น จึงได้ดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือชุดพิเศษ “สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า” เพื่อน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณและร่วมเฉลิมพระเกียรติ เผยแพร่พระอัจฉริยภาพแห่งพระองค์ท่าน เพื่อให้ประชาชนและเยาวชนรุ่นใหม่ได้ร่วมน้อมรำลึกในพระราชกรณียกิจที่มีต่อประเทศชาติอย่างอนงอนันต์ และเกิดความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์สืบไป

ธนาการอมสินขอน้อมรำลึกในพระกรุณาธิคุณ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดีและขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่ได้ร่วมกันจัดทำหนังสือชุดพิเศษ “สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า” ครั้งนี้ ให้สำเร็จลุล่วงสมดังเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้

ธนาการอมสิน  
พุทธศักราช ๒๕๔๕



๑๓  
ประชาติปไตยแบบต่างๆ  
ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว



๑๔  
เมื่อเสด็จเข้าทรงศึกษา  
ที่มหาวิทยาลัย



๑๗  
สาธารณรัฐใหม่



๒๔  
ประชาติปไตยในวรณกรรมของ  
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว



๓๑  
เมืองมั่ง

# สารบัญ

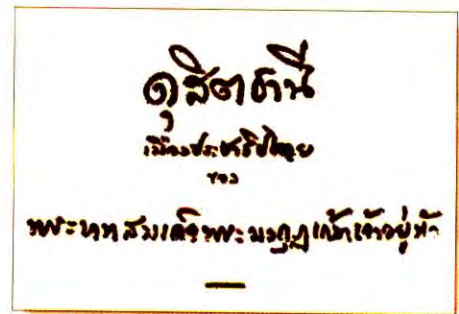


๕๒  
ดุสิตธานี



๓๘  
เมืองทวาย

๕๓  
ดุสิตธานี : เมืองประชาธิปไตย  
ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว



๕๔  
พาชมดุสิตธานี

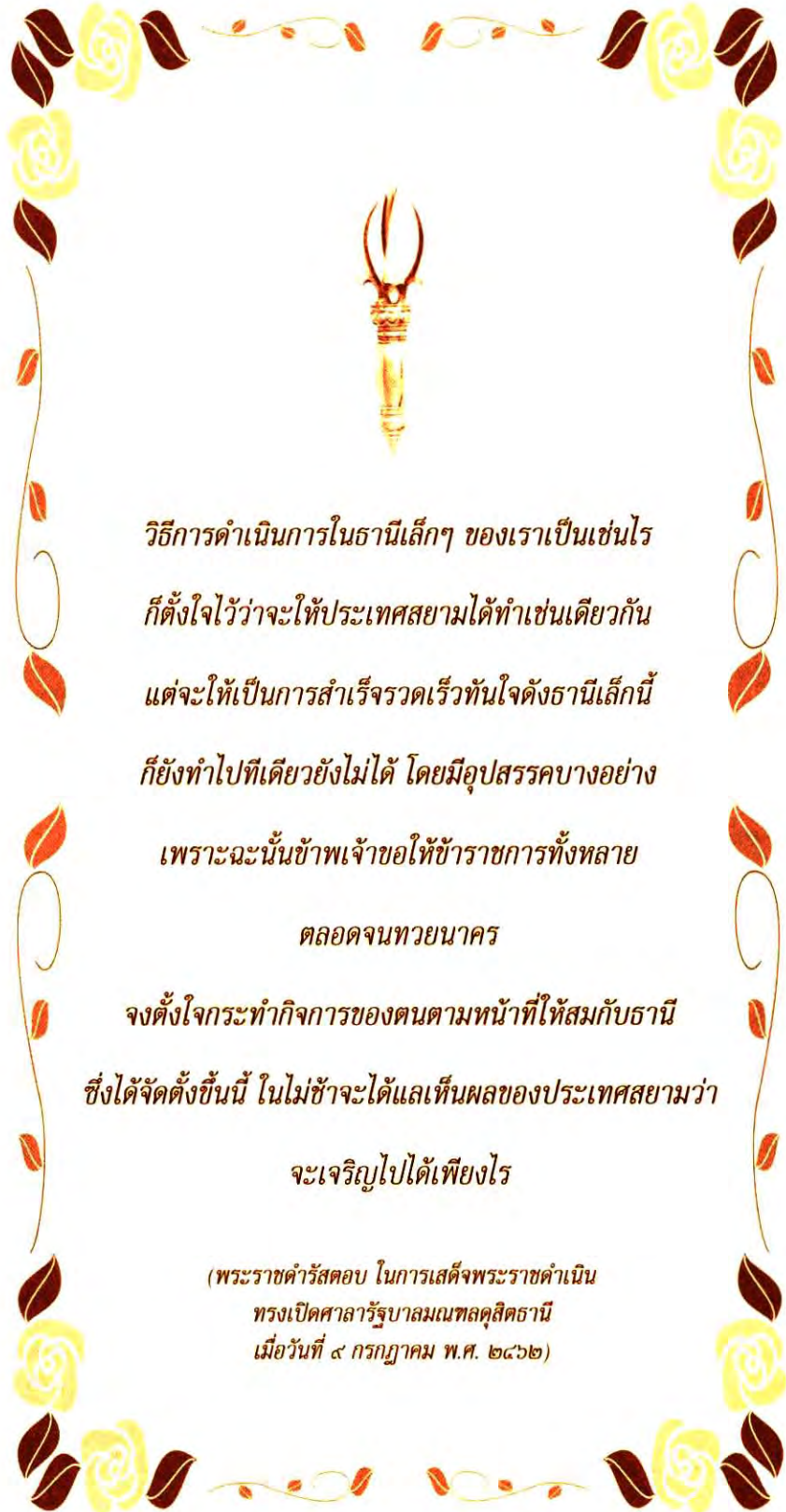


๑๐๗  
ภาคผนวก

๑๐๕  
บทส่งท้าย



# คำคม



วิธีการดำเนินการในธานีเล็กๆ ของเราเป็นเช่นไร  
ก็ตั้งใจไว้ว่าจะให้ประเทศสยามได้ทำเช่นเดียวกัน  
แต่จะให้เป็นการสำเร็จรวดเร็วทันใจตั้งธานีเล็กนี้  
ก็ยังไม่ไปทีเดียวยังไม่ได้ โดยมีอุปสรรคบางอย่าง  
เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอให้ข้าราชการทั้งหลาย

ตลอดจนทวยนาคร

จงตั้งใจกระทำการของตนตามหน้าที่ให้สมกับธานี  
ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นนี้ ในไม่ช้าจะได้แลเห็นผลของประเทศสยามว่า  
จะเจริญไปได้เพียงไร

(พระราชดำรัสตอบ ในการเสด็จพระราชดำเนิน  
ทรงเปิดศาลารัฐบาลมณฑลสุโขทัยธานี  
เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒)

# ประชาธิปไตยแบบต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

“ประชาธิปไตยแบบต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” บทความเฉลิมพระเกียรติอันทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยยุคเริ่มแรกที่ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล อดีตข้าราชการบริพารผู้ถวายการรับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท และเป็นคนหนึ่งที่ได้ร่วมสนองพระเดชพระคุณ ในการวางรากฐานการปกครองของชาติ ซึ่งได้ทรงเตรียมการมา แต่ครั้งยังทรงดำรงพระอิสริยยศกิติเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ขณะประทับทรงศึกษาวิชาการอยู่ ณ ประเทศ อังกฤษ ครั้งเมื่อเสด็จฯ นิวัติพระมหานครแล้วก็ได้ทรงเตรียมการ ที่จะพระราชทานการปกครองในระบบประชาธิปไตยแก่ปวงชนชาวไทยไว้เป็นลำดับ เริ่มจากโปรดพระราชทานความรู้ความเข้าใจในระบบประชาธิปไตยเบื้องต้นแก่ข้าราชการในพระองค์ แล้วจึงทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการฝ่ายมหาดไทยซึ่งจะต้องเป็นผู้รับสนองพระราชดำริได้เฝ้าฯ เรียนรู้และฝึกปฏิบัติจากพระองค์ ก่อนที่จะนำความรู้ที่ได้จากการฝึกปฏิบัตินั้นไปใช้ในการปกครอง ในประเทศสยามในเวลาต่อมา

ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมุ่งหวังจะ พระราชทานการปกครองในระบบประชาธิปไตยแก่ปวงชนชาวไทย ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จึงได้เรียบเรียงและจัดพิมพ์ บทความเฉลิมพระเกียรตินี้ออกเผยแพร่เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ โดยมีเนื้อหารวม ๘ บท ดังนี้

- ๑) เมื่อเสด็จเข้าทรงศึกษาที่มหาวิทยาลัย
- ๒) สาธารณรัฐใหม่
- ๓) สมาคมศรี
- ๔) ประชาธิปไตยในวรรณกรรมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ๕) เมืองมั่ง
- ๖) เมืองทราย
- ๗) ดุสิตธานี
- ๘) บทส่งท้าย

บทความเฉลิมพระเกียรติชุดนี้ นอกจากจะขยายภาพการเตรียม การวางรากฐานการปกครองในระบบประชาธิปไตยในระยะแรกเริ่ม ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงน้ำพระราชหฤทัยที่เปี่ยมล้น ไปด้วยพระมหากรุณาธิคุณแก่ปวงชนชาวไทยเป็นเอกนประการอีกด้วย

## เมื่อเสด็จเข้าทรงศึกษาที่มหาวิทยาลัย



ทรงฉายร่วมกับพระสหาย  
ซึ่งเป็นนิสิตมหาวิทยาลัยอ็อกซฟอร์ด

ค) เราเลือกอาชีพให้แก่ตนเองมิได้ แม้แต่เมื่อทรงเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรักการทหาร เสด็จเข้าโรงเรียนนายร้อยแซนด์เฮิร์สต์ (Sandhurst) ของอังกฤษ ได้ทรงเข้าประจำการในกรมทหารราบเบา เดอร์รัม (Durham Light Infantry) ที่แข็งแกร่งที่สุด เพราะประเทศอังกฤษกำลังฝึกทหารในชั้นสุดยอด เพื่อส่งไปงานพระราชสงครามที่แอฟริกาใต้ แล้วพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ตกลงในพระราชหฤทัยจะให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงเข้าศึกษาวิชาพลเรือน เพราะจะต้องทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินในวันข้างหน้า

พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ (หม่อมราชวงศ์ เปีย มาลากุล ภายหลังเป็นเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี) พระอภิบาลกราบบังคมทูลว่า อ็อกซฟอร์ด (Oxford) จะดีที่สุด และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็พระราชทานความเห็นชอบง่าย ๆ เพราะโปรดมหาวิทยาลัยอ็อกซฟอร์ดมาก่อนแล้ว เมื่อเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐

ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จเข้าทรงศึกษาในมหาวิทยาลัยอ็อกซฟอร์ด เมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๒ พำนักอยู่ที่วิทยาลัยไครสเชิร์ช (Christ Church) ตามระเบียบแบบแผนของมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยนั้น

พระองค์จะต้องทรงมีอาชีพเป็นพระเจ้าแผ่นดิน

งานที่มหาวิทยาลัยอ็อกฟอร์ดของพระองค์น่าจะกล่าวเป็น ๓ ส่วน คือ

- (๑) งานส่วนพระองค์
- (๒) งานสังคม
- (๓) งานทางวิชาการ

เรื่องงานส่วนพระองค์นั้น พอจะกล่าวได้ว่าทรงชิมรสอ็อกฟอร์ดอย่าง สนุกสนาน ใครเป็นนักขี่ม้าล่าสัตว์ พระองค์ไปกับเขา ดูเหมือนจะทรงเพิ่มกีฬา ฟันดาบเข้าอีกอย่างหนึ่ง กีฬาสองอย่างนี้เป็นกีฬาของสุภาพบุรุษ

ในระยะเวลาที่ประทับอยู่ที่อ็อกฟอร์ด ทรงพระราชนิพนธ์บทกลอนภาษาอังกฤษ ไว้มาก (มีฝรั่งเศสแทรกอยู่ ๒ บท) และทรงรวมไว้เป็นเล่ม รวม ๓๘ บท ในระยะ ๓ เดือน ทรงเรียกว่า Poetical Jottings ผู้ที่มีจิตใจสบายเท่านั้นจึงจะแต่ง โคลงกลอนได้อย่างนี้

ทรงแปลนิราศนรินทร์บทนี้เป็นภาษาอังกฤษด้วย

<p>“ไอศรีเสาวลักษณ์ล้ำ แม้ว่ามีกิ่งโพยม แขวนขวัญนุชชูโฉม กิดบมีกิ่งฟ้า</p>	<p>แลโลม โลกเอย ยื่นทล้ำ แมกเมม ไร่แม่ ฝากน้องนางเดียว”</p>
--	---

ใครอยากแปลเล่นบ้างก็เชิญ

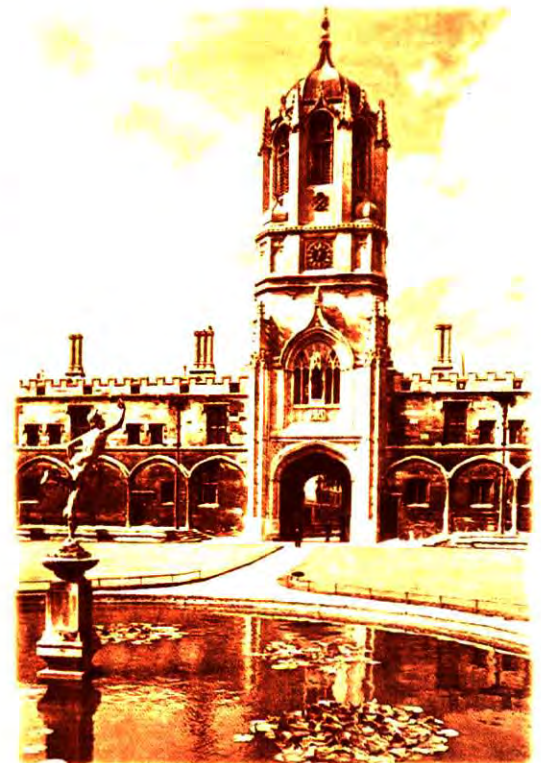
เรื่องงานสังคมนั้น มหาวิทยาลัยถือว่าสำคัญมาก นิสิตจะเก็บตัวอยู่ตามลำพัง ไม่ได้ ต้องไปเข้าสโมสรหรือสมาคม นอกจากจะได้ผลทางสังคมแล้ว จะได้ผลทาง วิชาการเป็นผลพลอยตามมาด้วย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรง บกพร่องเลยทางด้านนี้ ได้ทรงเป็นสมาชิกของ

- สโมสรคาร์ดินัล (Cardinal Club)
- สโมสรบูลลิงตัน (Bullington Club)
- และ สโมสรคอสมโพลิตัน (Cosmopolitan Club)

เฉพาะสโมสรสุดท้ายนี้ พระองค์ทรงได้รับเลือกตั้งเป็นสภานายก และได้ พระราชทานเลี้ยงแก่สมาชิก เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๓

ยังเหลือแต่เรื่องทางวิชาการที่ท่านผู้อ่านควรจะได้รับทราบ มหาวิทยาลัยนั้น พร้อมทั้งจะพอนผันในบางสิ่งบางอย่างสำหรับเจ้านายชั้นสูง เช่น สมเด็จพระบรม-โอรสาธิราชฯ ของเรา แต่พระองค์เองก็มีพระราชประสงค์ที่จะทำงานให้ปรากฏว่าทรง เป็นผู้สามารถ และทรงทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมจึงได้ตกลงในพระราชหฤทัยว่าจะ วิจัยเรื่องสงครามสืบราชสมบัติไปลันด์ซึ่งออกจะสับสนมาก อาจารย์และ ศาสตราจารย์ของเขามีหลายคน แต่ดูเหมือนนายอาร์เธอร์ ฮัสซัล (Arther Hassal) จะอยู่ใกล้ชิดกับพระองค์มากที่สุด เพื่อนำทางไปให้ทรงพบข้อมูลและปัญหาต่างๆ แปลกอยู่แต่ว่าได้ทรงวิจัยเรื่องนี้ ทั้งที่มีพยานหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรว่า ทรงศึกษาและทรงรอบรู้เรื่องการปฏิวัติในประเทศฝรั่งเศสมากกว่าเรื่องอื่นๆ

พระองค์ไม่ได้เสด็จเข้าสอบไล่เพื่อรับปริญญา แต่มีรายงานจากพระอาจารย์ ผู้หนึ่งชื่อ คอลเชสเตอร์ เวมิสส์ (Colchester Wemyss) ซึ่งมีค่าไม่หย่อนกว่าปริญญา บัตรดังนี้



วิทยาลัยไครตเชิร์ช ที่ตั้งอยู่ในมหาวิทยาลัยอ็อกฟอร์ด

"He has profitted very thoroughly from the very varied education he has received during his stay in Europe: he is a "Gentleman" in the best sense of the word: and though most friendly and quite devoid of affectation, he never forgets the high position in which Destiny has placed him. He has very decided literary tastes, he has read a great deal, and is well qualified to form his own opinion on the World Politics of the day. We shall all watch his future career with the great possible interest, feeling confident that his conduct will be such as to confer benefit on the country of his birth, and to bring lasting happiness to himself."

ไม่มีรายงานฉบับใดจะนำเสนอขึ้นชมไปกว่านี้

### คำแปลของข้าพเจ้า

"พระองค์ได้รับประโยชน์อย่างมากในการที่ได้ทรงผ่านการศึกษาหลายแบบระหว่างเวลาที่ประทับอยู่ในยุโรป ทรงเป็นสุภาพบุรุษตามความหมายที่แท้จริงสำหรับคำนั้น และถึงแม้ว่าจะวางพระองค์เป็นเพื่อนกับคนทั่วไป โดยที่มิได้ทรงแกล้งทำ พระองค์ก็ไม่เคยลืมนึกว่าพรหมลิขิตได้วางพระองค์ไว้ในที่สูง พระองค์ทรงมีรสนิยมของพระองค์เองเกี่ยวกับวรรณศิลป์ ทรงอ่านมากและทรงมีพื้นความรู้พอที่จะวิจารณ์การเมืองของโลกปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เราจะคอยดูด้วยความสนใจยิ่งว่า ในกาลภายหน้าพระองค์จะทรงสร้างเกียรติคุณอย่างไร ขณะนี้เราเชื่อมั่นว่า พระองค์จะสามารถทำให้บ้านเกิดเมืองนอนของพระองค์ได้ก้าวหน้า ซึ่งจะทำให้พระองค์เองประสบสุขอย่างถาวรด้วย"



พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงฉายร่วมกับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ที่ Pare Des Eaux-Vives เมืองเจนีวา ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๐

### พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ได้ทรงศึกษาเสร็จสิ้นแล้วเฉพาะในเรื่องของการปกครอง  
ยังคงอยุ่อยู่ว่าจะทรงกระทำอะไร อย่างไร ในเวลาต่อมาเท่านั้น

อนึ่ง ท่านผู้อ่านโปรดทราบด้วยว่า ผู้เขียนประวัติพระราชกรณียกิจหลายท่านได้กล่าวตามกันไปว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวรไส้ติ่ง แพทย์ต้องถวายการผ่าตัด เป็นเหตุให้พระองค์มิได้เข้าสอบไล่เพื่อรับปริญญา

ผู้เขียนได้ค้นคว้า ปรากฏว่าหลังการประชวรของพระองค์ พระองค์ยังได้เสด็จกลับไปยังมหาวิทยาลัย และได้ทรงม้าและทรงฟันดาบ ดังนั้นพระอนามัยหลังจากถวายการผ่าตัด คงจะไม่เป็นอุปสรรคให้ทรงศึกษาต่อไป คำตอบในเรื่องนี้คือ "พอแล้ว" พระองค์ได้ทรงแสดงความสามารถในเรื่องการเขียนวิทยานิพนธ์ และทรงรู้รสทางด้านสังคมเพียงพอแล้ว ยิ่งกว่านั้นพระองค์คงจะมีพระราชประสงค์ที่จะปฏิบัติตามประเพณีของอังกฤษที่ว่าเจ้านายชั้นสูงจะไม่ทรงรับปริญญา จึงได้ทรงกระทำการที่จะเสด็จไปเยี่ยมประเทศต่างๆ ตามพระราชประสงค์ที่จะผูกไมตรีไว้ ดังนั้นเมื่อถึงเวลาที่กำหนดนัดกันไว้ พระองค์ก็เสด็จจากมหาวิทยาลัยออกสฟอร์ดไปโดยไม่ต้องเข้าสอบไล่และติกลง

# สาธารณรัฐใหม่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงศึกษา “ประชาธิปไตย” ทางด้านทฤษฎีเป็นอย่างดีแล้ว หากแต่ด้านปฏิบัติเท่านั้น

แต่พระองค์จะทรงปฏิบัติจริงๆ ก็ยังมีได้ จึงต้องทรงสมมุติขึ้น คือ “เล่นละคร” ไปก่อน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราโชบายที่จะให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ผูกมิตรกับประเทศสำคัญๆ ไว้ก่อน เพื่อประโยชน์ของบ้านเมืองในอนาคต จึงยังไม่ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ กลับกรุงเทพฯ ทันที เมื่อทรงสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงประทับอยู่ในยุโรปต่อไปเพื่อเป็นผู้แทนพระองค์เสด็จไปในงานพิธีต่างๆ บ้าง และจัดการไปเยี่ยมเยียนตามพระราชประสงค์เองบ้าง จึงได้เสด็จออกจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๔๘๓ กำหนดว่าจะย้ายพระราชฐานไปยังกรุงปารีส เพื่อให้เป็นศูนย์การติดต่อกับรัฐบาลประเทศต่างๆ

แต่การที่เสด็จพระราชดำเนินไปยังอียิปต์นั้น คงจะมีพระราชประสงค์เพื่อทรงศึกษาโบราณคดีมากกว่าอย่างอื่น มีผลพลอยได้ที่สำคัญ คือ ได้ทรงพบชาวอเมริกันในสกุลพอตเตอร์ (Potter) หลายคน ซึ่งคบค้าสมาคมกับพระองค์ในฐานะพระสหายได้

ครอบครัวพอตเตอร์ที่ทรงพบครั้งนี้ดูจะมีจำนวนมากพอคู่ทีเดียว เป็นหญิง ๓ คน ชาย ๘ คน ผู้หญิงจะแยกจากคณะและกลับสหรัฐอเมริกา ก่อน ส่วนพวกผู้ชายนั้นจะอยู่สร้าง The New Republic (สาธารณรัฐใหม่) กับพระองค์

พวกผู้หญิง ๓ คน กับพระองค์เอง ได้รวมกันตั้งเป็นสมาคม “ปรัชญาแห่งชีวิต” หรืออะไรทำนองนั้น ทรงเป็นเลขานุการกรรมการของสมาคม พิจารณาเสนอความเห็นว่าจะเรียบประเพณีอะไรดีไม่ดียังไรบ้าง แล้วพระองค์ได้นำมติที่ประชุมไปพิมพ์เป็นเล่มที่กรุงปารีส เชื่อว่าเป็นหนังสือเล่มแรกที่พระองค์ทรงจัดพิมพ์เอง

ส่วน “สาธารณรัฐใหม่” ที่ทรงจัดขึ้นนั้น นับตัวบุคคลที่เป็นพระสหายมาร่วมงานนี้ก็กว่า ๑๐๐ คน มีคนไทยแน่นอนเพียงคนเดียว คือ นายพุ่ม ซึ่งเปลี่ยนชื่อเป็น Boonsky และทรงตั้งให้เป็นปลัดกระทรวงกลาโหม

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวางรูปให้มีพรรคการเมืองเพียง ๒ พรรค คือ



ทรงฉายขณะเป็นนิสิตมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด

๑. พรรคสาธารณรัฐ ที่พระองค์สังกัดอยู่มีชื่อรองที่เรียกไม่เป็นทางการว่า พรรคผีเสื้อ (The Butterflies) และ

๒. พรรคนิยมกษัตริย์ ซึ่งเป็นฝ่ายค้าน

สาธารณรัฐใหม่นี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้พระนามแฝงของพระองค์เองถึง ๔ พระนาม คือ

๑. General Michael d' Ayuthya

เป็นประธานาธิบดีและผู้บัญชาการทหารบกและทหารเรือ

๒. The Comte d' Ayuthya

เป็นประธานวุฒิสภา

๓. Senator Carlton H. Terris

เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

๔. Senator Carlton H. Terris

เป็นเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

๕. Baron V. d' Ayuthya

เป็นอธิบดีกรมพิธีการทูต

ส่วนสมาชิกในสกุลพอตเตอร์ ๔ คนนั้น คือ

๑. A Coleman Potter

เป็นรองประธานาธิบดี

๒. A Coleman Potter

เป็นนายกรัฐมนตรี

๓. Ellis V. Potter

เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

๔. Senator Malcolm Potter

เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

๕. Senator A.C. Potter

เป็นผู้นำฝ่ายรัฐบาล

๖. The Hon. S. Vase Nepear Potter

เป็นผู้นำฝ่ายรัฐบาล

๗. Mr. Justice A. Potter

เป็นรองประธานศาลฎีกา

๘. Betson V. Potter

เป็นผู้ตรวจการศิลปวัตถุ

๔. The Hon. Macagy Potter  
เป็นปลัดกระทรวงการต่างประเทศ

เป็นที่สังเกตว่า นามสกุล d' Ayuthya ที่พระราชทานให้แก่พระองค์เอง มีมาก่อนที่เราเรียกว่า “นามสกุลพระราชทาน” ถึง ๑๒ ปี

สาธารณรัฐใหม่มีวารสารทำนองราชกิจจานุเบกษาด้วย

สาธารณรัฐใหม่เกิดขึ้นเพราะการติดต่อกับรัฐบาลเยอรมัน ยุ่งยากและเสียเวลา ทรงมีเวลาว่างจึงทรงใช้ให้เป็นประโยชน์

สาธารณรัฐใหม่มีกำเนิดเมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๔๕๕ และมีอายุอยู่เพียง ๔๑ วัน เท่านั้น

ท่านที่ประสงค์จะรู้รายละเอียดเพิ่มเติม อาจอ่านคำแปลพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพอดเตอร์ฝ่ายหญิง ที่กลับไปก่อน ดังต่อไปนี้ (ผู้เขียนแปล)

**คำแปลลายพระราชหัตถ์ถึงสมาชิกคณะผีเสื้อ**

“บัดนี้ขอเล่าเรื่อง “สาธารณรัฐใหม่” ให้ฟังสักหน่อย ฉันได้แจ้งให้ทราบเมื่อเย็นวันพุธว่า ฉันได้รับเกียรติให้เป็นผู้จัดตั้งขึ้นเอง แต่ก็แน่ละ เมื่อมีวิกฤตการณ์ระดับชาติ ก็จำเป็นต้องยุบสภาผู้แทนอยู่เอง ดังนั้นฉันก็ได้รีบจัดโดยเร็วที่สุด และได้สั่งให้มีการเลือกตั้งทั่วไปใหม่ การเลือกตั้งนั้นก็สำเร็จเสร็จสิ้นลงด้วยความเรียบร้อย เป็นที่พอใจ ท่านคงจะยินดีเมื่อได้ทราบว่า คณะผีเสื้อได้รับเลือกตั้งอย่างท่วมท้น ส่วนน้อยในสภาจะเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองต่างๆ ที่ไม่สู้สำคัญนัก ดังนั้น ฉันก็ต้องขอให้พวกผีเสื้อจัดตั้งรัฐบาล และหวังว่าคงไม่ปฏิเสธ ฉันขอชี้แจงว่า ถ้าพวกท่านปฏิเสธไม่ยอมจัดตั้งรัฐบาล จะเป็นภัยพิบัติระดับชาติของคณะผีเสื้อทีเดียว ผีเสื้อมีเสียงข้างมาก จะไปนั่งเป็นฝ่ายค้านอยู่ได้อย่างไร ไม่ไหวละ”

- หมายเหตุ :-
- ๑. มีพระราชหัตถเลขาถึงคณะผีเสื้อ ๕ ฉบับ ต่อด้วยลายพระราชหัตถ์จากฮังการี อีก ๕ ฉบับ เป็นหลักฐานทางเอกสาร
  - ๒. นอกจากพรรคสาธารณรัฐ (ผีเสื้อ) และพรรคนิยมกษัตริย์ ยังมีพรรคเล็กพรรคน้อยที่ไม่มีความสำคัญ



๑. ทรงฉายเมื่อครั้งทรงศึกษาที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด  
๒. ทรงฉายที่สโมสรโทรโบลิตัน ในวโรกาสที่ นายโล (Mr. Lowe) นายกเทศมนตรีมหานครนิวยอร์ก ถวายเลี้ยงพระกระยาหารค่ำ เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๕



๒

# สยามนครี



พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ทรงฉายร่วมกับ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ณ ถิ่นจันทร์พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อครั้งเสด็จฯ นิวัติพระนคร วันที่ ๒๐๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๕

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศสยามแล้วเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ พอถึง พ.ศ. ๒๔๔๗ พระองค์ก็ได้ทรงตั้งสมาคมชื่อ แปลกขึ้นมา คือ “*สยามนครี*” (Gri Society) มีพรรคการเมืองอยู่ ๒ พรรค คือ

๑. พรรคสุภาพบุรุษ และ

๒. พรรคแรงงาน

สมาชิกต้องเป็นผู้แทนเมืองใดเมืองหนึ่ง ซึ่งอาจอยู่ในต่างประเทศก็ได้ และต้องสังกัดพรรคใดพรรคหนึ่งด้วย

พระองค์เองทรงเป็นผู้แทนอ็อกสฟอร์ดตะวันออก และสังกัดพรรคแรงงาน ทรงใช้พระนามแฝงว่า

**J. L. M. S. Oxford**

เป็นที่สังเกตว่า ในสมัยต้นรัชกาลของพระองค์ ไม่มีใครคิดถึงพรรคแรงงาน ว่ามีความสำคัญอย่างไร ประเทศอังกฤษมีพรรคแรงงาน (Labour Party) จริงอยู่ แต่สมัยนั้นยังอ่อนแอและไม่เคยจัดตั้งรัฐบาล ฉะนั้น การที่สยามนครีของพระองค์มีพรรคแรงงาน จึงยิ่งกว่าทันสมัย พระองค์คงจะเดาเหตุการณ์ข้างหน้าได้อย่างถูกต้อง

สยามนครีมุ่งหมายส่งเสริมการกีฬาเป็นสำคัญ แดกออกเป็นชมรมฟุตบอล ชมรมคริกเก็ต ชมรมรักบี้ และยังมีชมรม Debate อีกด้วย มีการประชุมทุกเดือน เมื่อผู้ใดได้รับเลือกตั้งให้เป็นสภานายก ผู้นั้นก็แต่งตั้งพวกที่อยู่ในพรรคเดียวกัน รับตำแหน่งบริหาร ซึ่งมีอยู่ ๑๐ ตำแหน่ง คือ :-

๑. สภานายก หรือประธาน

๒. เทรี่ญญิก

๓. ผู้ช่วยเทรี่ญญิก

๔. บรรณารักษ์

๕. ผู้แทนชาวต่างประเทศ

๖. เลขานุการชมรมคริกเก็ต

๗. เลขานุการชมรมฟุตบอล

๘. เลขานุการชมรมละคร (ตั้งขึ้นใหม่)

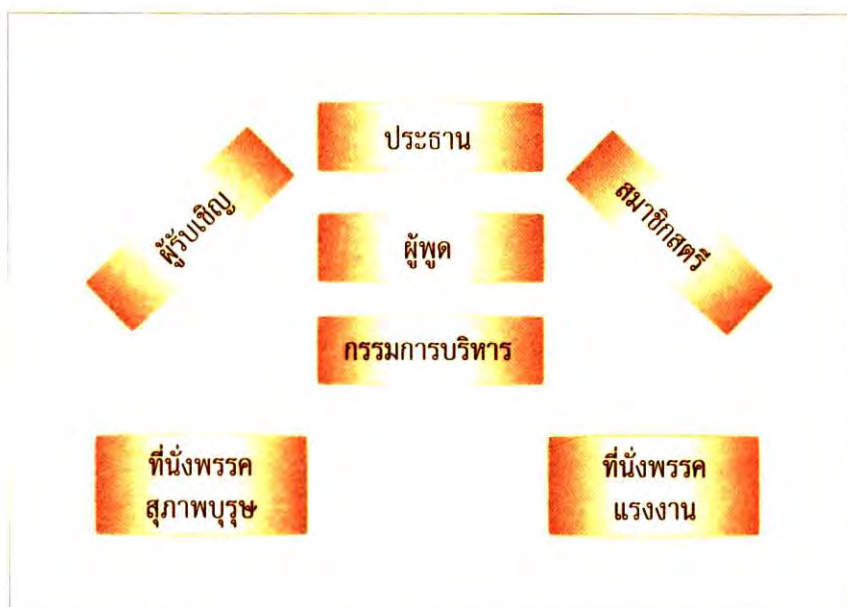
๙. ผู้แทนสมาชิกสตรี

๑๐. เลขานุการสภา

การวางรูปสมาคม ตลอดจนถึงที่นั่งเวลาประชุม และวิธีจัดการงานการประชุม

การวางรูปสมาคม ตลอดจนจัดที่นั่งเวลาประชุม และวิธีจัดรายการประชุม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงลอกแบบรัฐสภาของเมืองครุ (อังกฤษ) มาเกือบจะตลอด

เรื่องที่นั่งเวลาประชุมนั้นมีแก้ไขครั้งหนึ่ง ในที่สุดจัดดังนี้



THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY



3961145760

การประชุมคงจะจัดที่สวนจิตรลดา (เดิม) ขณะที่ช่อมพระราชวังสราญรมย์ เป็นที่สังเกตุว่า สมาชิกเป็นคนอังกฤษและชาวเยอรมันเป็นส่วนมาก อาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ทรงยกรัฐสภาอังกฤษมาตั้งที่กรุงเทพฯ และคนไทยยังจัดเองไม่เป็น จึงให้ดูแบบดูละครไปก่อน

แต่คนไทยก็มีอยู่ เช่น

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหญิงวชิราวุธรัตนกัญญา

เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิราช

หลวงสุนทรโกษา

ในการเลือกตั้งของสมาคมครั้งหนึ่ง คะแนนทั้ง ๒ ฝ่ายรวมกัน ๘๕ แต่สมาชิก ทั้งสิ้นมีมากกว่านั้น พอลงสรุปได้ว่ามีสมาชิกกว่า ๑๐๐ คน

ความยุ่งยากในระบบที่ทรงทดลองนี้ คือ เปลี่ยนกรรมการผู้บริหารบ่อยเกินไป มีเรื่องจริงๆ เกิดขึ้น คือ พรรคแรงงานเสนอให้ตั้งชมรมการแสดง (Dramatic) สมาชิกซักถามว่าจะแสดงเรื่องอะไร ได้รับคำตอบเป็นบัญชียืดยาว คือ

๑. ละครเรื่องท้าวศรีสุดาจันทร์ ของเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิราช (แต่ตาม ต้นฉบับเป็นลายพระราชหัตถ์ ทรงแต่งค้างไว้ ยังไม่จบ)



พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม



๒. มหาอุปรากรเรื่องเจ้าตากสิน ๓ องก์ ของพระยานนทบุรี เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิราชเขียนบทพระยาประสิทธิ์ศีลยการแปลจากภาษาเยอรมันเป็นภาษาอังกฤษ (แต่ต้นฉบับภาษาอังกฤษเป็นลายพระราชหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสิ้น และมีขีดฆ่าแก้ไขเป็นลายพระราชหัตถ์) ทรงกำหนดตัวผู้แสดงซึ่งเป็นชาวเยอรมันทั้งหมด ทั้งได้ทรงกำหนดระดับเสียงของผู้แสดงไว้ทุกคนด้วย

๓. ศกุนตลา ของกาลิทาส

๔. วิกิโรมรวาลี ของกาลิทาส

๕. ละครเรื่องนี้ไร ของสติเฟน ฟิลิปส์

๖. มหาอุปรากร คาร์เมน (Carmen) ของบีเซ

๗. มหาอุปรากร สยามปราชัย ของทลวงสุนทรโกษา และนายพินัยราชกิง

๘. มหาอุปรากร ลา สเตลล่า เดล นอร์ด (La Stella Del Nord) ของเมเยอร์เบียร์ (Meyerbeer)

๙. มหาอุปรากร ดี วิลคีร์วา ของ วาร์กเนอร์

เรื่องนี้เป็นที่สนใจมาก รายการที่ ๖ สร้างปัญหาขึ้น มีผู้กล่าวว่าตัวนางเอก คาร์เมนมีนิสัยไม่ดี ไม่ควรแสดงเรื่องนี้

ข้าพเจ้าเห็นว่าถ้าจัดแสดงได้ตามที่พรรคแรงงานเสนอมานี้ จะเป็นปรากฏการณ์ที่มีรัฐนิยม

สมาชิกท่านหนึ่งกล่าวว่า ไม่มีใครคิดเรื่องปัญหาค่าใช้จ่าย สมาคมไม่ร่ำรวย ความจริงมีหนี้สินที่ต้องชำระด้วยซ้ำไป ถ้าที่ประชุมยอมให้ตั้งชมรมการแสดงนี้ อาจต้องยุบชมรมการกีฬาบ้าง

พรรคแรงงานตอบว่าตรงกันข้าม ชมรมการแสดงจะหารายได้มาบำรุงสมาคมด้วยซ้ำไป

ในที่สุดลงมติอนุมัติให้ตั้งสโมสรการแสดง โดยมติซึ่งไม่เป็นเอกฉันท์ ให้ตั้งชมรมการแสดงได้

มติเห็นด้วย ชาย ๓๑ หญิง ๗ รวม ๓๘

มติด้าน ชาย ๓๒ หญิง ๑ รวม ๓๓

แต่อนิจจา เลือกตั้งใหม่ พรรคสุภาพบุรุษ  
เข้าบริหารเขาไม่เอาเรื่องต่างๆ ที่เสนอไว้

อันที่จริงสมาคมดำเนินการไปก่อนมีพิธีเปิดสมาคม บัดนี้จะมีพิธีนั้นตามกำหนดการดังนี้



### วันศุกร์ที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๗

๑๑.๑๕ แข่งขันคริกเก็ต สมาคมครี V. คณะคริกเก็ตกรุงเทพฯ

พระสงฆ์ไตรรัตน์สมาคม นันทเพลที่ ครีสมาคม

๒๐.๓๐ ชมรมการแสดงจัดแสดงละครเรื่อง “The School For Scandals”

(นันทาสโมสร)

### วันเสาร์ที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๗

๑๑.๑๕ การแข่งขันคริกเก็ต ต่อ

๑๑.๐๐ พระสงฆ์วัดรังสีสุธาवासันเพลที่ศาลาครีสมาคม

๑๔.๐๐ การเลี้ยงของครีสมาคม

๒๑.๐๐ ชมรมการแสดงของครีสมาคม จัดแสดงมหาอุปรากร เรื่อง

“Die Offenbarung des Brgu” ของ J.L.M. S. Oxford. J. L. M. S.

Oxford เป็นผู้อำนวยการเพลงเอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงวาดภาพประกอบ ๒ ภาพ

๑. Soma revealing the intoxicating plant to Brgu (องก์ ๓ ฉาก ๒)

“Behold, this plant I give to thee. Brew its juice, then summon me.”

๒. The Yaksha trying to force to the Sindhu River inspite of the River Goddess

“What daring damned dams

Is this who me doth dare defy.”

Mrs. Maclure เป็นศิลปินรับเชิญ

ผู้แสดงเป็นคนอังกฤษทั้งสิ้น ยกเว้นตัวยักษ์นี้แห่งแม่น้ำสินธุ ผู้แสดงคือ

อำแดงเสม

### กำหนดการ วันอาทิตย์ที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๗

ฤกษ์เวลา ๑๐.๓๒ น. พระสงฆ์สวดขยันโต

๑. พระธรรมไตรโลกาจารย์ วัดมหาธาตุ เป็นประธาน

๒. พระธรรมปาโมกข์ วัดมกุฏกษัตริยาราม

๓. พระธรรมราชานุวัตร วัดนิเวศธรรมประวัติ

๔. พระราชานุพัตรมุนี วัดระฆังโฆสิตาราม

๕. พระครูสังฆบริคุตต์ วัดเทพศิรินทร์

# ประชาธิปไตยในวรรณกรรมของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว



ทรงเครื่องเต็มยศ ขอมพล ขอมทัพสยาม

## ก. A STATESMAN'S WIFE

เรื่องนี้ทรงพระราชนิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษ ทรงเรียกว่า “A Domestic Picture in 3 panels” การที่ทรงเป็นภาษาอังกฤษนั้น อาจเป็นเพราะว่าคนไทยยังไม่เข้าใจวิธีการของการเมือง และภาษาของการเมืองในสมัยนั้น เช่น “เสียงข้างมากในสภา” ก็คงไม่เข้าใจ แต่ถึงศตวรรษได้ผ่านมา เราคงจะเข้าใจกันแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้แปลเป็นภาษาไทยให้ชื่อว่า “ภรรยาข้าราชการสำคัญ”

ต้นเรื่องมาจากนวนิยายภาษาอังกฤษของ Mrs. Humphry Ward ในเรื่อง “The Marriage of William Ashe” เนื้อหามีว่า ผู้ที่ฝึกฝนในการเมืองมักจะทอดทิ้งทางบ้านให้อยู่ตามลำพัง ไปไหนๆ เองตามลำพัง ทำให้เกิดความซ่องโจรขนาดหนักและได้ผลเสียหาย

มีผู้ชอบความคิดนั้นมาก และนักประพันธ์ได้นำไปพัฒนาให้มีรสชาติต่างๆ กัน หนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษในประเทศสยามชมกันว่า ส่วนวนของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจบลงได้งดงามมาก

เรื่องนี้แสดงว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเข้าใจเรื่องการเมืองสมัยนั้นดีมาก

นักการเมืองจะต้องขาดการประชุมมิได้ ภรรยาจะไปไหนก็เชิญไป วันแต่งงานครบปีก็ไม่ต้องจำ เพราะไม่จำเป็น ตัวภรรยาเองก็ต้องติดต่อกับคุณหญิงของท่านรัฐมนตรีเสมอๆ ต้องเกรงใจคุณหญิงของท่าน แม้ท่านจะมีนิสัยเป็นแม่ค้าปากตลาดสักปานใด ส่วนสามีนั่นไปมีเรื่องแล้วก็ลาออก ท่านนายกรัฐมนตรีก็น่าจะปล่อยให้ออกไป

**“ท่านนายกไม่กล้าขัดใจท่าน รมว. ของที่คอก เพราะว่าพรรคปฏิบัตินิยมช่วยคณะรัฐบาลให้มีเสียงข้างมากในสภา”**

ในเรื่องปรากฏว่ามีพรรคการเมืองเพียง ๒ พรรค คือ พรรครัฐธรรมนูญ และ พรรคปฏิบัตินิยม

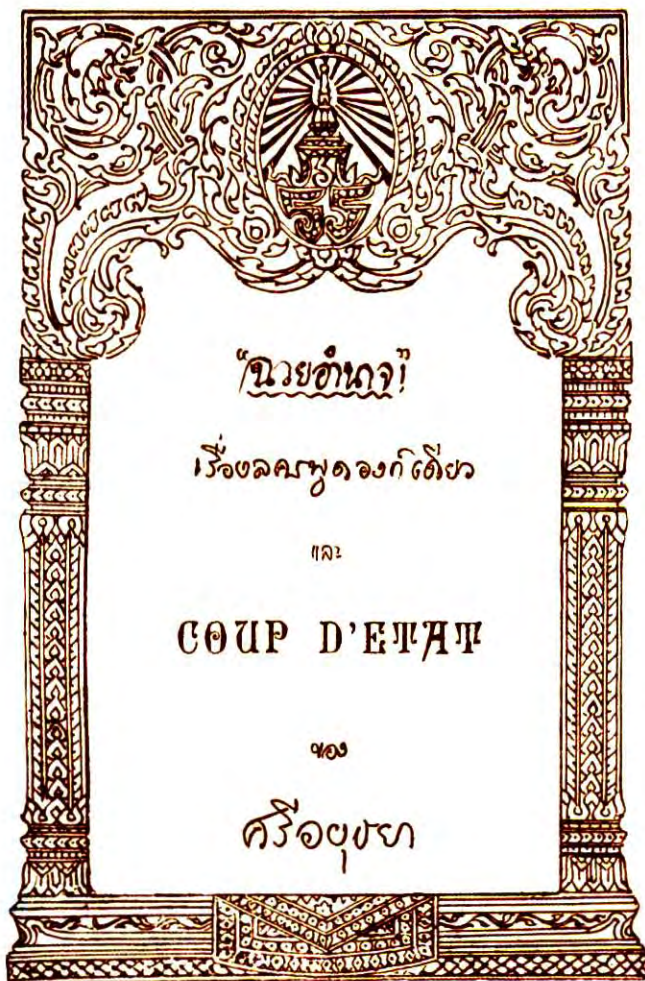
คณะรวบรวมและค้นคว้าฯ (กรว.) ของมูลนิธิ ร. ๖ ได้สืบสาวราวเรื่องไปจนถึงกรุงลอนดอน และทราบว่าท่านอ่านเรื่อง “The Marriage of William Ashe” ได้ที่ไหน แต่ไม่ได้ยึดสำเนา มา เพราะเป็นเอกสารยี่ดียว ถึง ๕๐๖ หน้า

## ข. ฉวยอำนาจ

เรื่องนี้ทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทละครสำหรับให้เสื่อป่าแสดงเมื่อเสร็จการประลองยุทธ์เสื่อป่า พ.ศ. ๒๔๖๖ เราจะเห็นได้ว่าทรงรอบรู้ในเรื่องการเมืองอย่างไร ข้าพเจ้าขอถ่ายทอดพระราชนิพนธ์มาเป็นของขวัญแก่ท่านผู้อ่าน เพียงหน้าเดียว ท่านก็จะต้องยอมว่าทรงรอบรู้จริงๆ

เนื้อเรื่องเป็นเรื่องของประเทศกอโรเนีย ซึ่งทรงสมมุติขึ้น ปรึกษากันในเรื่องที่จะโค่นล้มรัฐบาล ดำรวจมา ตัวพระราชธาธิบดีเองเป็นผู้ช่วยไว้

ข้าพเจ้ามีข้อสังเกตว่า เรื่องนี้คล้ายเรื่อง The Appiecart ของเบอร์นาร์ด ชอว์ (George Bernard Shaw) นักปราชญ์ชาวอังกฤษอย่างมากทีเดียว โดยที่ไม่เชื่อว่าใครได้มีโอกาสอ่านของใครก่อน







## ค. Coup d' Etat

ทรงพระราชนิพนธ์แปลเรื่องฉวยอำนาจข้างบนนี้เป็นภาษาอังกฤษมีพระราช-  
บันทึกรว่า

*"Having met with what the author suspects was 'a succès  
d'estime' some friends urged the author to translate this little play  
into English, and in a moment of weakness he has done so."*

## ง. พิเศษณ์ถูกขับ

หรือที่เรียกอย่างเต็มยศว่า

**"ละครดึกดำบรรพ์ เรื่องรามเกียรติ์ ตอนพิเศษณ์ถูกขับ"**

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคิดถึงประชาธิปไตย จึงทรงสร้าง  
รัฐสภาขึ้นที่กรุงลงกา เรียกว่า สภาเสนาमार

กองการสังคีต กรมศิลปากร จัดแสดงที่หอวชิราวุธานุสรณ์ ในฤดูกาลที่ ๗ ของ  
การแสดงละครพระราชนิพนธ์ เมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๒ ดังนี้

**"บทโขนเรื่อง รามเกียรติ์ ชุด พิเศษณ์ถูกขับ"**

**พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว**

**ฉาก ห้องพระโรงกรุงลงกา**

(ทศกัณฐ์ประทับพระราชอาสน์)

(กุมภกรรณ อินทรชิต นั่งเตียงเล็ก)

(ขุนประหัตต์, มหาปรรควาสูร, มโหธร, และเสนายักษ์หมอบเฝ้าตามตำแหน่ง)

-เปิดม่าน-

-ร้องเพลงสิงโต-

เมื่อนั้น  
เหลือบเห็นพิเศษณ์ขุนมาร  
จึงมีบัญชาปราศรัย  
แม้ภรรณรงค์ราวี

ท้าวราพณาสูรใจหาญ  
เข้ามากราบกรานยินดี  
น้องคิดอย่างไรจงบอกพี่  
น้องมีใจแกล้งแฉ่งใจ

-ร้องร้าย-

เมื่อนั้น  
บังคมก้มเกล้าตอบไป  
ใช้ว่าจะคิดครั้นคร้าม  
แต่ข้าสึงเกิดเหตุการณ์  
ตั้งแต่สี่ตามารศรี  
มีलगต่างๆ มากนัก  
กองกุนท้อคคีที่บูชา  
มดปลวกงูร้ายหลายพรรณ  
โคนมนมเหือดแห้งหาย  
ปวงมาร้องก้องทำนองคร้าม  
แครงการ่าเร้งร่อนร้อง  
แลเห็นเป็นเหตุจัญไร

พิเศษณ์อสูราอัชฌาสัย  
ข้าได้ตริตรอมองนาน  
แก่การสงครามหักหาญ  
เห็นภัยจะพานกรุงยักษ์  
มาถึงธานีก็ประจักษ์  
ยิ่งนานยิ่งหนักขึ้นทุกวัน  
ไม่แจ่มจ้ำรำแรงแสงฉัน  
พากันขึ้นหอโบสถ์พราหมณ์  
ข้างพลายมันแห้งแรงขาม  
ขีดสลดหมดงามทั่วไป  
หมาในกู่ก้องกรุงใหญ่  
ภูวไนยจงทรงพระเมตตา

-ร้องเพลงสมิงทองมอญ-

เมื่อนั้น  
เมื่อเป็นเช่นนี้อนุชา  
จะตั้งบำบวงเทเวศร์  
หรือจะนิมนต์พระมุนี

ทศพิศกัณฑ์ฟังคำร่ำว่า  
จะคิดเยียวยาอย่างไรดี  
ทั่วทั้งขอบเขตกรุงศรี  
มากกระทำพิธีพิธีการ

-ร้องรำย-

เมื่อนั้น  
แม้พระองค์ประสงค์ให้เมืองมาร  
ข้าเห็นมีทางแน่นอน  
ขอจงทรงหักทศพิศ  
นางสีดาเป็นกาลกนิณี  
ขอพระองค์รีบส่งนางงาม

พิเภกผู้ทูลตอบบรรพการ  
เป็นสุขสำราญทั่วไป  
ภูธรควรทรงประพடுத்தได้  
คืนสีดากลับไปให้พระราม  
แก่กรุงยักษีนำขาม  
ก่อนที่สงครามจะเกิดมี

-ร้องเพลงพญาสีเส้า-

เมื่อนั้น  
ตอบคำพิเภกผู้สุรี  
พี่รักสีดากว่าชีวิต  
ถึงแม้ว่าเทวาสุราลัย  
อันมนุษย์ทั้งสองน้องพี่  
รบกันไม่ทันได้ก็เพลง

ท้าวยี่สิบกรยักษ์  
ตัวพี่ไม่เห็นจะเป็นไร  
จะหักจิตสงคินกระไรได้  
จะมาชิงชัยก็ไม่เกรง  
กับฝูงกระบี่หรือจะเก่ง  
ก็จะเร่งกันลี้หนีไป

-เจรจา-

“ทศเศียรรังสรรค์จึงมีราชบัญชา ถามเสนาธิบดีผู้เป็นใหญ่ ตามที่พูดจากันไว้  
แต่วันวาน ได้วางการลงไว้บ้างแล้วอย่างไร

ขุนประหัตต์เสนผู้ใหญ่จึงทูลสนองพระบัญชา ว่าดูข้าได้เกณฑ์พลอันมั่นคงไว้  
พร้อมถ้วน ทั้งจัดรงค์เหล่าเสนา ขึ้นรักษาหน้าที่ทั่วพระนคร แล้วพระเจ้าข้า

พญาราพณ์ฤทธิรอนจึงบรรพการเหตุไป อันตัวท่านทั้งหลายไซ้รู้จักตำแหน่ง  
หน้าที่ ล้วนจงรักภักดีต่อตัวเราผู้จอมมาร เราได้ดำริถึงการทุกสิ่งสรรพ อันพญา  
กุมภกรรณผู้แก้วหาญชาญศึกดา ได้กลับสนธิทรมามากังปีตมานิสัย บัดนี้ตื่นมา  
แล้วจะได้เป็นกำลัง จิตเราตั้งจะทำเจ้ารามให้ชุนช้องหมองใจ จึงไปลักสีดามาไว้ใน  
แวนแคว้นแดนมาร แต่นางสีดานั้นมวงคราญไม่ยินดีด้วยตัวเรา เฝ้าแต่คำนิ่งถึง  
ผิวเก่าทุกคืนวัน อันนาวิวิไลวรรณทั่วไตรภพจบาดรี จะหาไหนไม่เคยมีที่เท่าเทียบ  
เปรียบนางสีดา งามยิ่งกว่านางฟ้าหรือนางมนุษย์สุดจำลอง ดูผิวพรรณนั้นผุดผ่อง  
ดังดวงจันทร์อันทรงกลด จะดูตรงไหนก็งามหมด หาที่ติมิได้ เจ้ารามจึงรักอรไท

ผู้ติดตามนางงามมา บัดนี้ก็จวนจะถึงลงกามาตั้งทัพไม่ห่างไกล พลวานรจะเข้ามา  
ได้จนถึงลงกาธานี อันพวกเราเหล่าสุริจาจะต้องช่วยกันคิดอ่าน แม้ถึงตัวเดียวหวังการ  
มาสาวยุได้ถึงธานี ก็ยังไม่ควรที่สุริจาจะหวาดหวั่นครั้นคร้าม จงปรึกษา  
ข้อความตามที่คิดจะชิงชัย จงจำไว้ว่าพวกเราไม่ลดหย่อนอ่อนแรง แต่เทวดาอัน  
กำแหงยังพ่ายแพ้อิทธิฤทธิ์เราจะคร้ามอายลงนิดๆ นั้น โฉนไม่เข้าท่า เพราะฉะนั้น  
จงรีบปรึกษาหาช่องเพื่อป้องกันมิให้ศัตรูมาโรมรันชิงสีดาคืนไปได้ และคิดทางจะ  
เอาชัยแก่มนุษย์และวานร รีบสังหารให้ม้วยมรณสิ้นเสียนนามแผ่นดิน

ฝ่ายกุมภกรรณครั้นได้ยินคำดำรัส ให้ขุนหมองชองขัดอัศตฤทัย จึงทูลทศเศียรไป  
แต่โดยตรงๆ แม้เมื่อพระองค์ทรงดำริจะลักนางงาม ได้ครั้นให้หาเข้ามาถามความปรึกษา  
ก็จะเป็นการดีกว่าปรึกษาบัดนี้ พระราชาธิบดีก่อนที่จะทรงทำการใด ควรจะรำลึก  
ตริภิกไตรทั้งต้นทั้งปลาย กระทำเช่นนี้จะดีร้ายอย่างไรบ้าง แม้โผงผางทำการไปโดย  
มิได้ตรง ภายหลังมาต้องคิดแก้ไขไมใครจะได้ อันพระองค์หลงนารีจนลืมพระองค์  
ไปจุ่มจุ่มลืมโผงผางมาลงกา บุญนักหนาที่ผิวของนางอยู่ห่างไกล ถ้าหาไม่พระองค์คง  
ถูกจับเป็นแมนมั่น นะพระเจ้าข้า

ทศกัณฐ์ครั้นได้ฟังพระอนุชาว่าให้ ครั้นจะพิโรธก็ดูอะไรเห็นไม่เข้าการ  
เพราะกุมภกรรณนั้นเป็นทหารชาญศึกดา ทั้งคำที่ว่ามานั้นก็ค่อนข้างจริง จึงจำนิงไม่  
ได้ตอบหรือแก้ไข แต่ถามไปว่านี่แนกุมภกรรณ จะช่วยพี่โรมรันหักกริพู หรือจะนั่งนิง  
ดูประการใด เล่าอนุชา

กุมภกรรณบังคมไหว้ทูลทศเศียร การที่ล่วงล้ำมาจนถึงเท่านี้ ศัตรูจะมาถึงธานี  
ในเร็ววันจะแก้ความที่ผิดมานั้นก็หมดหนทาง จะยิ่งอำพรางไว้อีกทำไม เมื่อจะ  
ต้องรบกับกันไปไม่ย่อหย่อน เมื่อโปรดให้เข้าไปราญรอนที่รับอาสา จนกว่าศึกจะ  
สงบจบบริบูรณ์ นะพระเจ้าข้า

มหาปรศวาสูรผู้มิอ้อขมา ได้ยินกุมภกรรณว่าดูรุนแรง จึงกล่าวแย้งเพื่อ  
เคลื่อนกลบลบความ อันทศทิศยอมเกรงขามคร้ามพระเดช จอมอสุเรศจะทรงสิ่งไร  
ไม่มีผิด ใครจะบังคับพระทรงฤทธิ์ได้ตั้งประสงค์ อันนวลนางนิ่มองคงค้องค์สีดา  
สมควรที่เป็นชายาพระจอมมาร

มโหทรว่าเหล่าพาลอริราช ไม่ช้านักก็จักพินาศพระเดชา ข้าบาทเชื่อว่าเสนา  
จอมกุ่มกัณฑ์ ขอแต่พญากุมภกรรณบันลือฤทธิ์ กับองค์อินทรชิตฤทธิไกร ให้เป็น  
จอมพลไปประจัญบาน จะสามารถอาจหาญไปราญรอน ล้างริพูหมู่วานรในพริบตา  
นะพระเจ้าข้า

ฝ่ายพิเภกษณย์ยักษ์จิ้งกัฒนทูลไป ขอพระองค์ผู้ทรงชัยฟังข้าก่อน อันสีดาบังอร  
เหมือนงูพิษ ซึ่งพระองค์ผู้ทรงฤทธิ์เอามาพะนอน ให้เลื้อยเล่นที่พระศอไม่เข้าที่ ขอผู้มี

จงคืนไปให้แก่พระราม ก็จะไม่เห็นเหตุสงครามเป็นแน่นอน ทั้งพระรามลักษมณ์นั้นโรมรันแสนสามารถ แลศรชัยมิได้พลาดฟันศัตรู จะมองดูหาผู้ใดไม่มีทัน ถึงกุ่มกกรณอินทรีชิตฤทธิรอน จะทานกรพระรามนั้นหาได้ไม่ ถึงแม้เหล่าเทพไทมาช่วยประจัญ ถึงแม้องค์พระสุริยนและวัชรี มาช่วยเราเราก็ต้องแพ้ เพราะฝ่ายเขานั้นเที่ยงแท้ในทางธรรม จอมกุ่มกณฑ์ทรงตริดูให้ดีกว่าก่อนเกิดพระเจ้าช้ำ

ฝ่ายประหัตต์ฤทธิรอนฟังพิเภกณ์รำพัน จึงว่าโฉนตรีสเช่นนั้นไม่ไพเราะ แม้ใครได้ฟังก็จะเยาะว่ายักษ์ฉลาด เกิดมาแล้วจะเสียชาติไม่เข้าที่ อันอสูรไม่เคยคร้ามขามผู้ใด จะกลัวมนุษย์กับลิงไพรไม่เข้าท่า อันหนุมานนั้นปลอมเข้ามาจึงสามารถ หาไม้ที่ไหนจะแคล้วคลาดเงื้อมมือไป แม้ภูวนายจะกรุณาบัญชาสั่ง ข้าบาทจะรีบไปยังฝั่งสมุทร กวาดมนุษย์และวานรลงในทะเล ให้สิ้นพวกเสเพลทั้งการ

ฝ่ายอสูรเสนาทั้งน้อยใหญ่ บังคมไหวต่างรับอาสาพญามาร ทูรมุขจะรุกราน แต่โดยลำพัง ไม่พักต้องรอกำลังพลยุทธ์ นี้กุ่มกจะจับมนุษย์มาถวาย วัชระทนต์จะแปลงกายกลายเป็นคน ไปทำกล่าวมาจากอยุธยา เพื่อช่วงชิงเอาแดนลงกาบุรีศรีธุมระเกตุจะราวีรอรินทร์ จับกินเสียให้สิ้นในพิริบตา

พญาพิเภกณ์ได้ฟังก็จางใจว่าไป ถึงใครๆ ก็ไม่สู้มนุษย์ทั้งสอง ถ้ามีเชือกจึงไปลองฝีมือดู ในครั้งนี้มีศัตรูแสนสามารถ ทั้งสององค์เป็นระฆุชาติอันอาชา แม้เทเวศร์อันเดชกล้าไม่เทียมเท่า จะพากันตายฉิบหายเปล่าไม่เข้าการ ขอบุบาลจงทรงฟังอีกครั้งหนึ่ง ข้าพระบาทนี้คิดถึงกรุงลงกา น่าจะถึงแก่พินาศและล่มจม อันนารีที่นำภริมย์มีถมไป ขอบุวานยจึงคืนสีดามารศรี ไปยังพระรามผู้สามมือยาว่อไว้ฆ่าเลยพระเจ้าช้ำ

อินทรีชิตอสุราได้ฟังอากี้ขัดใจ จึงว่าโฉนพระเจ้าอามากกล่าวฉะนี้ ไม่ควรที่มหากษัตริย์จะทรงฟัง ควรหรือมานั่งอยู่ใน สภาเสนาमार มากกล่าวคำนำทหารให้ใจฉลาด เป็นอสูรอันมีชาติพรหมพงศ์ ควรฤาพระองค์ไม่เห็นพ้องกับน้องพี่ มาพูดเหมือนหนึ่งเป็นสตรีมีแต่ขาม ทำไมแก่ลักษมณ์รามทั้งสองคน ถึงยักษ์แม้แต่หนึ่งคนก็สู้มันได้ จะสังหารละเอียดไปไม่คณานะเจ้าช้ำ”

ท่านผู้อ่านจะเห็นได้ว่า สภาเสนาमार เป็นสภาประชาธิปไตยอย่างเต็มที่ เมื่อทศกัณฐ์เสนอขอรับความเห็นชอบในการที่ไปลักพานางสีดามา เสนา เช่น ขุนประหัตต์, มหาปรรศวาสูร และมโหทร ซึ่งเดิมไม่ค่อยจะได้มีบทบาทมากนัก ก็ออกความเห็นได้อย่างเต็มที่ในสภาเสนาमारนี้ เป็นที่สนใจยิ่งนัก

# เมืองมิ่ง

**ที่**นี้ก็แปลกมากอยู่ มีผู้สันนิษฐานว่า ในระหว่างที่ข่อมพระราชวังสราญรมย์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาประทับที่สวนจิตรลดาเดิม และได้ทรงสร้างบ้านเมืองขึ้นในที่ซึ่งติดกันที่เรียกว่า สวนอัมพวา หรือสวนมะม่วง คำว่า **มิ่ง** นี้ คือส่วนหนึ่งของคำว่า Mango ข้าพเจ้ายังเชื่อไม่ได้สนิทใจ ข้าราชการสมัยนั้นอธิบายให้ฟังให้แจ่มแจ้งสักหน่อยมิได้หรือ

แต่เป็นที่แน่ชัดว่า เมืองมิ่งมีอยู่ ๒ สมัย คือ สมัยก่อนผนวช และสมัยที่ทรงลาสิกขาบทเสร็จแล้ว

ความรู้ของข้าพเจ้าที่แน่ชัดมีอยู่อย่างเดียว คือ ทรงวางกฎเกณฑ์ให้ราษฎรชาวเมืองมิ่งสะสมเงินไว้ในธนาคารสีฟอเทีย ซึ่งกลายเป็นคลังออมสิน และธนาคารออมสินตามลำดับ ธนาคารออกธนบัตรเอง มีพระปรมาภิไธย **วชิราวุธ** เป็นผู้จัดการ

และชื่อธนาคารก็เป็นปัญหา มีผู้สันนิษฐานเช่นเดียวกันว่า

สี แปลว่าใหญ่ในภาษาจีน ได้แก่ พระองค์เอง

ฟอ ได้มาจากอักษร **ฟ** ในคำว่า เพื่อ (เพื่อ ฟังบุญ)

เทีย ได้มาจากอักษร **ท** ในคำว่า เทียบ (เทียบ อัศวรักษ์)

สรุปว่า พระองค์เอง, เจ้าพระยารามราฆพ และพระยาศุภราชบุตรร่วมกันจัดทำ

ข้าพเจ้ามีความรู้เรื่อง **“เมืองมิ่ง”** น้อยมาก และไม่เคยเห็นมาด้วยตา จึงใคร่จะขอพิมพ์บทความของท่านพระยาสุนทรพิพิธผู้ที่เคยเห็นด้วยตามาให้ฟังกันดังต่อไปนี้

## เมืองมิ่ง

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าขณะทรงดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมาร เมื่อสำเร็จการศึกษาที่ประเทศอังกฤษแล้ว ก็ได้เสด็จนิวัตน์คืนสู่กรุงเทพพระมหานคร โดยผ่านทางทวีปอเมริกาและประเทศญี่ปุ่น ถึงพระมหานครเมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๕ (ร.ศ. ๑๒๑) และในเบื้องต้นได้เสด็จประทับ ณ พระตำหนักสวนอัมพวา

พระตำหนักอัมพवादังอยู่ในบริเวณวังปารุสกวันปัจจุบันทางด้านทิศตะวันตกเป็นตำหนักไม้ ต่อมาจึงได้สร้างพระตำหนักตึกที่เป็นวังปารุสกวันปัจจุบันนี้ขึ้นเป็นที่ประทับ แต่ชั้นต้นก็มีชื่อว่า พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ส่วนวังปารุสกวันที่แท้จริงนั้นคือตึกที่อยู่ถัดไปทางใต้ อยู่ในบริเวณติดต่อกันตามแนวถนนราชดำเนินนอก และมีกำแพงคั่นกลาง เป็นที่ประทับของสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ดังนั้นในสมัยนั้นจึงได้มีชื่อเรียกแยกกันเป็น ๒ วัง คือ



ธนบัตรของบริษัทสีฟอเทีย

วังจิตรลดา ๑ วังปารุสกวัน ๑ ภายหลังจากต่อมาเมื่อได้ทรงสร้างพระราชวังใหม่ขึ้นที่  
ผืนดินด้านเหนือสนามม้าราชตฤณมัย จึงโปรดเกล้าฯ ให้รวมพระตำหนักจิตรลดา  
และวังปารุสกวันเป็นวังเดียวกัน คงเรียกนามว่า วังปารุสกวัน และพระราชทาน  
นามวังที่สร้างใหม่ว่า พระตำหนักจิตรลดาทรโถฐาน

ขณะที่ทรงประทับ ณ ตำหนักอัมพवादังก่อแล้ว ประมาณกลาง พ.ศ. ๒๔๔๖  
(ร.ศ.๑๒๒) ก็ทรงสร้าง “เมืองมิ่ง” ขึ้น เมืองที่กล่าวนี้ก็คือ ทำอย่างเด็กเล่น ที่เรียกว่า  
เมืองตุ๊กตาแต่มีแบบแผนในการทำและมีระเบียบในการเล่น ทั้งคงจะมีความมุ่งหมาย  
ในการเล่นนี้ด้วยเป็นแน่นอน

สิ่งที่สร้างขึ้นในบ้านเมืองนี้อันจัดขึ้นเป็นบริเวณนั้นก็มิแต่แม่น้ำลำคลอง ซึ่ง  
ทำด้วยวิธีก่ออิฐ โบกปูน มีถนนและรถราง มีหมู่บ้านเรือน ตลอดจนมีสวนและสนาม  
ในการทรงเล่นสมัยต้นนี้ ยังไม่เป็นการกว้างขวาง ผู้ที่ร่วมเล่นก็ยังไม่มียศและ  
หน้าที่ส่วนตนประการใด เพียงแต่คอยปฏิบัติกรงานตามพระราชกระแส ทั้ง  
พระองค์เองก็ไม่สู้จะมีเวลานัก เพราะต้องเสด็จเข้าเฝ้าสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง  
เป็นเนืองนิตย์

ส่วนชื่อเมืองที่ทรงตั้งว่า “เมืองมิ่ง” นั้น ดูเหมือนเกือบจะไม่มีใครรู้ว่ามา  
จากอะไร เพราะมิได้พระราชทานพระราชกระแสให้ทราบ หรือจะพระราชทานให้รู้  
ก็คงจะเฉพาะท่านที่เป็นผู้ใหญ่ๆ บางคนเท่านั้น ภายหลังผู้ที่สนใจจึงสอบสวน  
ค้นหากันเอาเอง ซึ่งในที่สุดก็คาดหมายว่า คงจะจากนามพระตำหนักนั่นเอง คือ อัมพวา  
แปลว่า มะม่วง และมะม่วงภาษาอังกฤษเรียกว่า แมงโก หรือมิ่งโก ดังนั้นจึงเชื่อกัน  
ว่า เมืองมิ่งก็คือเมืองมะม่วง เพราะถ้าจะชื่อว่าเมืองแมง ก็คงไม่เหมาะเจาะเป็นแน่

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๔๗ (ร.ศ. ๑๒๓) พระองค์ก็เสด็จผนวชเป็นพระภิกษุ  
ตามราชประเพณี การเล่นเกมมิ่งก็ต้องยุติตามลงเพียงเท่านี้

เมื่อสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าทรงลาผนวชแล้ว ก็เสด็จประทับ ณ พระตำหนัก  
จิตรลดาทรโถฐาน (วังปารุสกวัน) ซึ่งสร้างเสร็จแล้ว และใน พ.ศ. ๒๔๔๗ (ร.ศ. ๑๒๔)  
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็โปรดเกล้าฯ ให้เสด็จประพาสสมณทลพายัพ ซึ่งสมัยนั้นยัง  
ไม่มีรถไฟไปถึง พระองค์ต้องเสด็จโดยทางชลมารคและสถลมารคด้วยขบวนช้าง. มา  
ตั้งแต่จังหวัดอุตรดิตถ์ขึ้นไปโดยตลอด ในเรื่องการเสด็จประพาสตามหัวเมืองไกล  
กันดารต่างๆ นี้ ดูเหมือนจะเป็นพระบรมราชาไชบายในสมเด็จพระปิยมหาราช ที่มี  
พระราชประสงค์จะให้พระบรมราชาโอรส ซึ่งจะสืบราชสันตติวงศ์ต่อจากพระองค์นั้น  
ได้เสด็จประพาสทั่วไป ดังที่พระองค์เคยทรงกระทำมาและโดยเฉพาะหัวเมืองพายัพ  
พระองค์ก็ยังมีเคยเสด็จประพาส ดังนั้นในโอกาสแรกจึงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระ  
บรมโอรสาธิราชฯ เสด็จประพาสหัวเมืองภาคพายัพก่อน เพื่อเป็นโอกาสได้ทรง  
ศึกษาความเป็นไปของบ้านเมืองและอาณาประชาราษฎร์ด้วยพระเนตรพระกรรณ  
โดยตรง และทั้งนี้ก็ย่อมเป็นที่ต้องพระราชประสงค์แห่งสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า



พระบรมฉายาลักษณ์  
ขณะทรงผนวช  
เมื่อพ.ศ. ๒๔๔๗

ประกอบด้วย ดังจะเห็นว่าในปีต่อๆ มา พระองค์ก็ทรงหาโอกาสเสด็จประพาสหัวเมืองภาคใต้ทั้งฝ่ายตะวันออกและตะวันตกและหัวเมืองภาคกลางเป็นลำดับมา

ใน พ.ศ. ๒๔๕๐ (ร.ศ. ๑๒๕-๑๒๖) เมื่อสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าเสด็จกลับจากประพาสเมืองพระร่วงและจังหวัดภาคเหนือต่างๆ แล้ว สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็เสด็จประพาสทวีปยุโรปเป็นครั้งที่ ๒ และโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ ดังนั้นในปีนั้นสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าจึงไม่มีพระราชวโรกาสที่จะเสด็จออกนอกพระมหานครได้ การเล่นวิธีการปกครองบ้านเมืองอันสืบเนื่องมาจากเมืองมั่งจึงได้เริ่มขึ้นอีก ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน (วังปารุสกวัน) และคราวนี้มีได้ทำเมืองตุ๊กตาเช่นเมืองมั่ง แต่ได้สร้างเรือนแถวขึ้นตลอดตามแนวกำแพงที่กั้นระหว่างวังจิตรลดากับวังปารุสกวันเก่า และโปรดเกล้าฯ ให้พวกมหาดเล็กชั้นเด็กๆ ซึ่งแต่ก่อนอยู่กันบนพระตำหนัก เข้าอยู่ในห้องแถวดังกล่าวนี้ห้องละ ๒ คน สมมุติเป็นหมู่บ้านและเจ้าของบ้านเรือนจะต้องรักษาความสะอาดให้เรียบร้อย ตกแต่งบ้านเรือนของตนเองให้สวยงาม เป็นการประกวดประชันชิงรางวัลกันด้วยและกำหนดพื้นที่ในวังเป็นบริเวณเฉพาะชั้น มีทั้งสนาม สระน้ำ และเนินดินถือเป็นเขตการปกครอง บรรดามหาดเล็กเด็กๆ นั้นเองเป็นราษฎรในเขตปกครองนี้ โดยมีวิธีการ คือ

**ลักษณะการบริหาร** มีคณาภิบาลเป็นหัวหน้าผู้ปกครองท่านองนายกเทศมนตรี ๑ เลขานุการ ๑ เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายธุรการทั่วไป ๑ โยธาธิการ เป็นเจ้าหน้าที่ในการก่อสร้างและรักษาความสะอาด ๑ นายแพทย์สุขาภิบาล เป็นเจ้าหน้าที่ในการรักษาพยาบาล ๑ และเชษฐบุรุษ ๑ ซึ่งเป็นหัวหน้าหรือผู้แทนราษฎรในท้องถิ่น เจ้าหน้าที่เหล่านี้รวมเป็นสภากรรมการเป็นองค์บริหารการปกครอง

ตำแหน่งนคราภิบาลและเชษฐบุรุษนั้น ราษฎรประชุมกันเลือกตั้งขึ้น ส่วนตำแหน่งอื่นๆ นคราภิบาลเป็นผู้แต่งตั้งขึ้น

ในขั้นต้น เริ่มดำเนินการโปรดเกล้าฯ ให้พวกมหาดเล็กเด็กๆ ที่เป็นราษฎรและมหาดเล็กผู้ใหญ่ซึ่งเป็นข้าราชการในพระองค์ อันจะได้ช่วยทำหน้าที่เป็นหัวหน้างานต่อไปนั้นประชุมพร้อมกัน แล้วทรงอธิบายให้ทราบวิธีการและวัตถุประสงค์โดยสังเขป ต่อไปก็มีการโหวตเลือกนคราภิบาล เชษฐบุรุษ และการเลือกสรรแต่งตั้งเลขานุการ โยธาธิการ นายแพทย์สุขาภิบาล (แพทย์ประจำพระองค์)

อนึ่ง ในบังคับบัญชาของเลขานุการนั้น ยังมีแผนกคลังและแผนกตำรวจสำหรับอยู่ยามและคอยทำหน้าที่ดับเพลิงอีกด้วย ในการดับเพลิงก็มีเครื่องสูบลมและการฝึกซ้อมเพื่อความพร้อมเพรียงเสมอๆ อย่างน้อยก็ได้ประโยชน์ที่ได้สูบน้ำขึ้นมารดต้นไม้และสนามหญ้า การอยู่ยาม นอกจากประโยชน์ประการอื่นแล้ว ก็ยังคงคอยดูแลไม่ให้ใครทำสกปรกกรรื้อและไม่ให้ราษฎรหนีเที่ยว ถึงเวลากำหนดให้เข้านอนแล้วตำรวจก็จะเดินตรวจตามหน้าห้อง เพื่อไม่ให้ใครทำนิวแซนด์ หรือเกิดเหตุร้ายใดๆ ขึ้น



พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน (วังปารุสกวัน)

เครื่องแบบของตำรวจพวกนี้ก็คล้ายเครื่องแบบตำรวจของรัฐสมัยนั้น คือ กางเกงรัดได้เข้า เสื้อนอก กระดุม ๕ เม็ด แต่ใช้ผ้าสีน้ำเงินแก่ คอุมโลหะขาว ทมวกแก๊ปก็เป็นสีน้ำเงินแก่ คาคัดเข็มขัดนอกเสื้อ มีกระบอกเหน็บอยู่ที่เข็มขัดเป็นอาวุธ ส่วนแผนกโยธาธิการก็มีคนงานสำหรับทำความสะอาดเป็นประจำ โดยใช้พวกกรรมชาติที่ทางการส่งมาประจำการในวังเป็นกำลังงานสำหรับการรักษาพยาบาลก็จัดสถานที่ขึ้นส่วนหนึ่งเป็นทำนองคลินิก มีเวชภัณฑ์ที่จำเป็นเตรียมไว้พร้อมเพรียง นายแพทย์ประจำพระองค์มาประจำการทุกวัน เมื่อราษฎรคนใดเจ็บป่วย นายแพทย์ก็จัดการรักษาพยาบาลให้ คราวใดปรากฏว่าเกิดโรคติดต่อขึ้นในพระนคร นายแพทย์ก็ให้คำแนะนำในการป้องกันรักษาตัว มีบางคราวที่ทรงสงสัยว่าพวกราษฎรจะเป็นโรคอันเกิดแต่กรรมตนเองขึ้น ถึงกับทรงสั่งให้นายแพทย์ตรวจร่างกายราษฎรให้ทั่วถึงทุกคนก็มี นายแพทย์เรียกราษฎรให้เข้าห้องตรวจเป็นการลับทีละคนๆ ในการเช่นนี้ก็ต่อมามีราษฎรเกิดวิตกร้อนใจกันขึ้นบ้างเป็นธรรมดา โดยคิดไปตามประสาว่า ถ้าหมอตรวจพบว่าเป็นโรคก็จะต้องถูกกริ้ว แล้วไม่รู้ว่าจะได้รับโทษสถานใด หรือถ้าตนไม่เป็นแต่หมอตระจบอกว่าเป็นจะทำอย่างไร บางคนหากว่าเคยเป็นแต่รักษาหายแล้วหมอก็ยังตรวจพบอีกจะทำอย่างไร อะไรต่างๆ นานาดังนี้ แต่ผลที่สุดเมื่อหมอตระจแล้วก็ไม่ปรากฏว่ามีราษฎรคนใดป่วยเป็นโรคดังกล่าวเลย



หนังสือพิมพ์ โปรดเกล้าฯ ให้ออกหนังสือพิมพ์ขึ้นในเขตนคราภิบาลฉบับหนึ่ง เป็นหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์มีชื่อว่า “ชวนหัว” เหมาะสำหรับแจกจ่ายให้ราษฎรอ่าน หนังสือนี้พิมพ์ขึ้นด้วยเครื่องโรเนียว (แบบเก่า) ฉบับหนึ่งมีประมาณ ๑๐ หน้าเศษ ถึง ๒๐ หน้า หน้าปกเขียนเป็นรูปหัวคนแบบตลก คือ ระบายสีริษะด้วยสีแดง บทประพันธ์ในหนังสือนี้ก็มีข่าวสารตลอดจนข้อบังคับอันเกี่ยวกับเขตปกครองส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็เป็นเรื่องชวนหัว และเรื่องเรื่งรมย์อื่นๆ ซึ่งโดยมากก็เป็นพระราชนิพนธ์เกือบทั้งสิ้น

ธนาการ โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งแบงก์ (สมัยนั้นยังไม่เรียกว่า ธนาการ) เพื่อรับฝากเงินขึ้นแบงก์หนึ่ง มีชื่อว่าแบงก์ “สีฟอเทีย” ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงเป็นประธานกรรมการ พลเอกเจ้าพระยารามราฆพ และพระยาคทาธรบดีเป็นกรรมการ จึงได้เอาคำย่อนามเดิมของท่านทั้งสองมาเป็นชื่อแบงก์ ม.ล.เพื่อ-ฟอ และเทียบ-เทีย ส่วนคำว่า สี นั้นมีความหมายว่า ใหญ่ ได้แก่พระองค์เอง

บรรดาราษฎร คือ พวกมหาตเล็กชั้นเด็ก ต่างได้รับพระราชทานเงินเดือนกันคนละ ๕ บาทบ้าง ๑๐ บาทบ้าง เป็นเสมือนพอกเกตมันนี่ เพราะโดยปกติไม่มีทางต้องใช้จ่ายอย่างใดเลย ทุกสิ่งทุกอย่างได้รับพระราชทานทั้งสิ้นแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้นำเงินเดือนเข้าฝากแบงก์ ทรงอธิบายถึงวิธีการปฏิบัติและประโยชน์ในการฝากเงินให้เข้าใจทั่วกัน และมหาตเล็กข้าราชการชั้นผู้ใหญ่บางคนก็ได้นำเงินเข้าฝากแบงก์เหมือนกัน



**ภาชีอากร** การเล่นสมัยนี้ในเรื่องภาชีอากรยังไม่มียกบัญญัติเป็นหลักฐานที่เดียว ดูเหมือนราษฎรจะต้องเสียค่าอะไรบ้างเพียงเล็กน้อย แต่ก็จำไม่ถนัดนัก ที่จำได้มันคงมีอยู่ประการหนึ่ง คือ สมัยนั้นปรากฏว่าไม้ขีดไฟญี่ปุ่นเริ่มส่งเข้ามาจำหน่ายในประเทศไทยมาก และมักทำให้เกิดไฟฟูขึ้นง่าย ๆ ไม่ว่าในเวลาขีดหรือใส่อยู่ในกระเป่าเมื่ออากาศร้อนจัด หรือไปเสียดสีอะไรเข้าก็เกิดฟูขึ้นได้ ดังนั้นจึงได้มีประกาศเก็บภาชีไม้ขีดไฟญี่ปุ่นอย่างแรง เมื่อใครนำเข้ามาในเขตปกครอง จนถึงข้าราชการประจำราชสำนักที่เข้ามาเย็นกลับต้องถูกค้นกระเป่ากัน ทั้งนี้การที่จัดเก็บภาชีขึ้นก็เพื่อป้องกันอันตรายโดยปริยายนั่นเอง

**สโมสร** ในเขตปกครองคือในวัง มีโรงบิลเลียดอยู่แล้ว มีบิลเลียดอยู่โต๊ะหนึ่ง และเมื่อได้สร้างห้องแถวสำหรับเป็นที่อยู่ของพวกเด็กๆ ขึ้น ก็มีห้องใหญ่ที่ปลูกต่อเนื่องกันลงไปบนสระน้ำอีกส่วนหนึ่ง และมีชานกว้างอยู่ทางด้านหน้า ห้องนี้ทำเป็นสโมสรสำหรับราษฎรชุมนุมกัน มีโต๊ะปิงปองและเครื่องเกมในร่มอื่นๆ ส่วนการเล่นฟุตบอลก็ใช้สนามใหญ่หน้าเรือนแถวเป็นที่เล่น กับในสระน้ำนั้นยังมีศาลารูป ๖ เหลี่ยมขนาดใหญ่ ปลูกลงในน้ำอีกหลังหนึ่ง เป็นที่สำหรับประชุมราษฎร และบางครั้งเมื่อทรงว่างพระราชกิจก็เสด็จลงมาประทับ ณ ศาลานี้ พวกราษฎรและเจ้าหน้าที่ปกครองก็ประชุมกันเฝ้าพร้อมหน้า พระองค์ทรงเล่าเรื่องต่างๆ ที่เป็นสารคดีบ้าง เป็นเรื่องสนุกขบขันบ้างให้เราฟัง บางครั้งก็ทรงเล่าเรื่องผีซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญของพวกเรา เพราะเด็กๆ โดยมากย่อมกลัวผี ก่อนจะทรงเล่ารับสั่งให้ปิดไฟเสียด้วย เมื่อได้ฟังเรื่องผีในที่มืดๆ คนที่กลัวอยู่แล้วก็ยิ่งเพิ่มความกลัวขึ้นอีก อากาของเด็กที่กลัวผีเป็นอย่างไร พวกเราก็เป็นอย่างนั้น บางคนกลัวมากๆ ได้ฟังครั้งหนึ่งถึงกับนอนไม่สนิทไปหลายๆ คืนก็มี เรื่องผีที่ทรงเล่า มีทั้งผีเมืองฝรั่งที่พระองค์เองเคยทรงประสบ และที่ผู้อื่นเล่าถวาย และผีในเมืองไทยที่ผู้อื่นเล่าถวาย และที่พระองค์เคยประสบมา ซึ่งบางเรื่องเป็นสิ่งที่น่าทึ่ง น่าคิดมากก็มี แต่ก็ทำให้อะไรที่จะกลัวละเหียดในที่นี้ไม่

ศาลานี้ยังเป็นที่ประชุมเลี้ยงอาหารกันอีก คือ ในระยะเวลาที่ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินแทนสมเด็จพระบรมชนกนาถอยู่นั้น โดยเหตุที่มีการประชุมเสนาบดีเพื่อทรงปรึกษาหารือในการบริหารราชการแผ่นดินอยู่เป็นนิจ ณ พระราชวังดุสิต พระองค์จึงได้โปรดฯ ให้มีการเลี้ยงอาหารค่ำกันขึ้นในบรรดาเสนาบดีและข้าราชการผู้ใหญ่ กำหนดอาทิตย์ละครั้งในค่ำของวันประชุม การเลี้ยงนี้ผลัดกันเป็นเจ้าภาพครั้งละคน รวมทั้งพระองค์เองด้วย เรียกว่าเป็นเวรกัน เมื่อถึงเวรของผู้ใด นอกจากจะจัดอาหารคาวหวานมาเป็นเครื่องเลี้ยงแล้ว ยังมีของขบถหรือของแกลมพอกเป็นที่ระลึกแจกอีกคนละชิ้นละอันด้วย และคณะที่ร่วมเลี้ยงกันนี้เลยเกิดตั้งนามกันขึ้นว่า "อันเตวาสิก" และเรียกสั้นๆ ว่า "เลี้ยงอันเต"

อนุสนธิจากการเลี้ยงดังกล่าวก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการเลี้ยงอันเตขึ้นในเขตนคราภิบาลนี้ด้วย โดยมีกำหนดอาทิตย์ละครั้งเช่นกัน ผู้ที่ต้องเป็นเจ้าภาพ



"ศาลาพักผ่อนราษฎร" สถานที่จัดเลี้ยงพระบรมวงศานุวงศ์เสนาบดีและข้าราชการซึ่งไปประชุมฟังข่าวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเยือนทวีปยุโรปครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐

จัดเลี้ยงก็คือ นับแต่พระองค์เอง ข้าราชการประจำราชสำนักซึ่งเป็นมหาดเล็ก  
ชั้นผู้ใหญ่แต่ละคนๆ เป็นเจ้าภาพ ส่วนราษฎรที่เป็นเด็กๆ ให้อารมณ์กัน ๒ คน เป็น  
เจ้าภาพจัดเลี้ยงแต่ละครั้งๆ อาหารที่จะเลี้ยงนั้นจะสั่งจ้างห้องเครื่องในวังจัดทำ  
ให้ตามความประสงค์ก็ได้ หรือจะสั่งทำมาจากภายนอกวังก็ได้ และของขวัญ  
ของแถมพอกก็ยังมีสิ่งละอันพันละน้อย เช่นเดียวกับที่คณะอันเตวาสึกทำเหมือนกัน  
การเลี้ยงอันเตนี้กระทำอยู่จนสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จกลับจากประพาส  
ทวีปยุโรปแล้วจึงได้เลิก

โดยความคิดของพวกเราเด็กๆ รู้สึกว่าเป็นการสนุกดีที่มีโอกาสได้กินอาหาร  
แปลกๆ ที่พวกเจ้าภาพสรรหามาเลี้ยงอย่างอันทนสำราญ และยังเข้าได้ของขวัญ  
ของแถมพอกดีๆ อีกด้วย เมื่อจะถึงเวรท่านผู้ใหญ่เป็นเจ้าภาพ พวกเราก็ช่วยกันปั้น  
ข้าวลือว่า ท่านจะแจกของแถมพอกอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งเป็นของดีๆ ที่พวกเราอยากได้  
และเมื่อถึงคราวท่านผู้ใหญ่คนอื่นต่อไปเราก็ช่วยกันปั้นข้าวว่าจะแถมพอกของดีๆ  
ยิ่งขึ้นไปอีก เพื่อไม่ให้เป็นการน้อยหน้ากัน มิฉะนั้นจะอับอายแก่พวกเด็กๆ แต่ครั้น  
เมื่อถึงเวรของพวกเราเด็กๆ บ้าง เราก็กังขังห้องเครื่องในวังทำอาหารเป็นส่วนใหญ่  
ขอให้ทางบ้านทำอาหารแปลกๆ มาผสมบ้างเพียงอย่าง ๒ อย่าง ส่วนของแถมพอก  
เราก็ทำของเล่นสำหรับเด็กเล่น ซึ่งโดยมากเป็นของญี่ปุ่นราคาถูกลงๆ เพราะพวก  
เราไม่คิดเขยื้อนแย่งที่จะไปแข่งขันกับท่านผู้ใหญ่ และแม้ค่าจ้างทำอาหารห้องเครื่อง  
ในวัง พวกเราก็ยอมเป็นหนี้ ดูเหมือนจะยังไม่ได้ใช้หนี้กันจนบัดนี้



หม่อมเจ้าพระบรมมหาราชวัง  
ทรงมีกรุณาเกล้าฯ เชิญตัว ทูลเกล้าฯ ถวาย  
การกราบทูลฯ ถวายบังคมฯ จังพระที่นั่งฯ  
สุกาสถประภมรคฤหาสน์ฯ มีที่โอรสมีไว้  
เป็นทุนน้อยได้แล้ว แต่การมีอายุได้ปกครอง  
อันคงยังเป็นการลำบาก เทวโอรสเสด็จ  
อันมั่นคง ส่วนการที่ประพาสจนมิได้เสีย  
ประโยชน์การปกครองบ้าง ไม่ให้ช่วยเสียดทาน  
เพลิงไฟทั้งขณะนั้น เป็นสิ่งควรอุททูนอย่าง

ถึง ทูลเกล้าฯ ถวายบังคมฯ การกราบทูลฯ ถวายบังคมฯ  
ไว้เช่นนี้ มีทางที่ทรงพระกรุณาฯ ทรงทราบ  
พระบรมราชชนกเถระที่ได้ ด้วยการตั้งคลังจอม  
ลีนเพื่อประโยชน์การรับรักษาเงินที่ประพาสฯ  
ท่านเจ้ากรมฯ เป็นรายย่อย แลรับราชการได้เงิน  
นั้นเบิกผลแก่ผู้ฝากตามสมควร จังทรงพระ  
กรุณาโปรดเกล้าฯ โปรดกระหม่อมให้ยกพระภ  
ษัญญูศิริไว้สืบไป กงนี้  
มกทก ๑ พระภษัญญูศิริที่ได้เปรียบกว่า  
พระภษัญญูศิริคลังจอมลีน ทูลเกล้าฯ ถวายบังคมฯ  
แลให้ใช้คงแก่นนี้ ๑ เมฆอนัน ทูล  
เกล้าฯ ถวายบังคมฯ เป็นต้นไป

พระราชบัญญัติคลังจอมลีน พ.ศ. ๒๔๕๖


การเล่นในสมัยที่ ๒ ดังกล่าวมาโดยสังเขปนี้ คงจะเห็นได้ว่าเป็นการเริ่มทดลอง  
เรื่องการปกครองท้องถิ่นระบบเทศบาลตามพระบรมราชโองการของพระองค์ คือ  
การที่จะให้สิทธิในการปกครองตนเองแก่ราษฎร ดังจะเห็นว่าให้ราษฎรเลือกกันเอง  
ขึ้นเป็นนคราภิบาล คือ ผู้ปกครอง และเศรษฐบุรุษเป็นผู้แทนของตน เข้าไปร่วมเป็น  
สภากรรมการ ส่วนการปฏิบัติกิจการอื่นๆ ที่จัดเป็นตำแหน่งหน้าที่ขึ้นนั้น ก็เพียง  
อนุโลมตามแบบแผนที่ควรจะมีจะเป็น เพราะท้องที่ที่กำหนดขึ้นเป็นเขตการปกครอง  
คือ ในวังนั้นย่อมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยอยู่โดยทั่วๆ ไปแล้ว จึงไม่มีกิจการที่  
จะต้องกระทำจริงๆ นัก ทรงมุ่งที่จะให้ข้าราชการบริหารบังเกิดความรู้สึกในสิทธิและ  
เรียนรู้ในวิธีทางการเป็นสำคัญ ข้อควรสังเกตประการสำคัญก็คือ หนังสือพิมพ์และ  
การธนาคาร พระองค์ต้องทรงเห็นว่า กิจการ ๒ อย่างนี้จะขาดเสียมิได้ จึงทรงจัดขึ้น  
แต่ความหมายในเรื่องธนาคารของพระองค์ คือ แบงก์ "สีฟอเทีย" นั้นคงมิใช่เป็น  
ธนาคารพาณิชย์คงเป็นธนาคารสำหรับออมทรัพย์ของคนมีรายได้เล็กน้อยหรือเยาวชน  
ฉะนั้น เมื่อเสด็จเสด็จถวัลราชสมบัติแล้ว ธนาคารออมสินจึงได้เกิดขึ้น ลูกเสือและ  
อนุสภากาชาดจึงมีข้อบังคับให้ต้องนำเงินเพียงจำนวนเล็กน้อยฝากธนาคารออมสิน  
ส่วนหนังสือพิมพ์นั้นก็ถือเป็นฐานของการแสดงความคิดเห็นและเผยแพร่  
ความรู้โดยเสรี เป็นปัจจัยของเสรีชนอันยากจะขาดเสียได้ ดังกล่าวนี้จะเห็นต่อไป


บทความข้างหน้า ซึ่งเป็นเรื่อง que เมื่อติดตามพิจารณาแล้วจะเล็งเห็นพระบรม-  
 ราโชบายอันประเสริฐของพระองค์ในประการนี้อย่างชัดเจน

สรุปว่า การปกครองแบบคณาภิบาลที่ทรงเล่นนี้ ก็จะเทียบได้กับเทศบาล  
 ตำบลในปัจจุบัน และการเล่นเรื่องวิธีปกครองของพระองค์สมัยดำรงพระราช-  
 อิศริยยศ ตำแหน่งมกุฎราชกุมารก็ยุติลงเพียงครั้งนี้ สมัยต่อไปก็ได้ทรงเมื่อเสด็จ  
 เสด็จถวัลยราชสมบัติแล้ว อีกประการหนึ่ง สมัยนั้นพระองค์ประทับ ณ วังปารุสกวัน  
 บ้าง และพระราชวังสราญรมย์บ้าง ที่พระราชวังสราญรมย์มิได้ทรงเล่นเรื่องนี้เลย  
 ส่วนมากทรงเล่นการรบ (ซึ่งเป็นมูลกำเนิดของเสือป่าและลูกเสือ) เพราะอาศัย  
 พระราชอุทยานสราญรมย์เป็นที่เล่นได้สะดวกและเล่นในเวลากลางวัน คืนใดมีการ  
 ซ้อมรบ ก็เริ่มแต่เวลายามเศษ และไปเลิกเอาต่อยาม ๓ บางทีถึงตอนสายๆ ที่เดียว  
 การเล่นเรื่องปกครองจึงมีเฉพาะในบริเวณวังปารุสกวันเท่านั้น

อนึ่ง ขอล่าวแทรกไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า มูลกำเนิดของเรื่องนามสกุลก็เกิดขึ้น  
 เนื่องจากการเล่นวิธีการปกครองนี้เอง คือ เมื่อเริ่มการเล่นขึ้น พวกมหาดเล็กที่มา  
 รวมชุมนุมกันมีจำนวนประมาณ ๓๐ คน บางคนเกิดมีชื่อซ้ำกัน ซึ่งเมื่อสำรวจลง  
 บัญชีสำมะโนครัวแล้ว อ่านตามบัญชีย่อมไม่รู้ว่าใครเป็นใคร ดังนั้นจึงทรงตั้งนิคเนม  
 ให้สำหรับผู้ที่ชื่อซ้ำกัน หลักการตั้งนิคเนมก็ถือเอาตำหนิรูปพรรณของคนนั้นๆ ซึ่ง  
 ปรากฏเห็นได้ชัดมาตั้งเป็นนิคเนม ต่อมาไม่เฉพาะแต่ผู้ที่ชื่อซ้ำกัน คนอื่นๆ ก็เกิด  
 นิคเนมขึ้นเรื่อยๆ ตามอาการปฏิกิริยา หรือลักษณะรูปพรรณของคนนั้นๆ โดยทรงเรียก  
 ขานขึ้นก่อนบ้าง หรือพวกเดียวกันเองเรียกกันขึ้นบ้าง ซึ่งนิคเนมที่ได้รับนั้น บางคน  
 ก็ถูกเรียกเป็นการเชิดชู บางคนก็กลายเป็นถูกขบถล้อและก็เรียกขานตามๆ กันไป  
 ดังนี้เองซึ่งคาดไม่ถึงว่า เป็นมูลที่มาของนามสกุลที่ชาวเราใช้กันอยู่ในปัจจุบัน  
 เพราะเมื่อเสด็จเสด็จถวัลยราชสมบัติแล้วไม่ช้าก็ปรากฏมีพระราชบัญญัติขาน  
 นามสกุลออกมาเป็นกฎหมาย ให้ชาวไทยใช้นามสกุลทั่วกัน



 **พร บรม**  
 ขอให้ขอมุขมนตรี, ขุนคัมภีร์เอก, พระอินทร  
 เกศ (เขว่น อมฤตยกุล) ซึ่งเกิดคน, นามสี มงคล เมื่อ  
 ๑๖ มิถุนายน ๒๔๖๑ ปีนี้แล้ว กงกชวันที๑๗มิถุนายน  
 พุทธศักราช ๒๔๖๑ ว่า  
 'พภวิธ'  
 ขอให้ความบริสุทธิ์ที่เรารู้เคย  
 ทนเข้าศึกษา  
 วันที่ ๑๖ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๖๑

 **พร บรม**  
 ขอให้สมเด็จพระมหาดไทย  
 กวาทารณ (มุขมนตรี) ตามที่ขอมัน  
 ว่า "ประภคินี" (เจอนเมธธวัช  
 พรโรมัน ว่า "Prabhānī") อัน  
 เมินมงคลนาม  
 ขอให้สกุลประภคินีมีความ  
 เจริญรุ่งเรืองมั่นคงอยู่ในกรุงสยาม  
 ชั่วกาลนาน  
 พระกัมภีร์กรมการโกวิท  
 วันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๑

๑. บัณฑิตพระราชทานนาม  
 ๒. บัณฑิตพระราชทานนามสกุล  
 ๓. พระราชวังสราญรมย์

# เมืองทราย



ทรงเครื่องเต็มยศ จอมพล จอมทัพลาย

เมืองทรายตั้งอยู่บนหาดทรายที่ค่ายหลวงหาดเจ้าสำราญ มีกำเนิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑

ในต้นพ.ศ. ๒๔๖๑ นั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกอบพระราชกรณียกิจมากจนทรงพระประชวรไป แพทย์ประจำพระองค์กราบบังคมทูลถวายการแนะนำให้เสด็จพระราชดำเนินไปยังชายทะเล ให้สร่งน้ำทะเลและให้ทรงรับแสงแดดมากๆ

น่าละอายใจที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวร แต่เด็กๆ อย่างข้าพเจ้ากลับสนุก เด็กๆ เห็นน้ำทะเลก็เหมือนปลาเห็นน้ำจืด ในวันแรกที่ไปถึงก็ลงทะเลเลยทีเดียว

แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จลงทะเลด้วย ข้าพเจ้าอายุ ๑๔ กำลังหัดแต่งโคลง ได้แต่งไว้ว่า

ทรงแดงลงหาดเจ้า	สำราญ
ข้าราชการบริหาร	พรั่งพร้อม
ทรงกะเรื่องการงาน	คือชุด ทรายแสร
สร้างประจุกค่ายป้อม	ลอบล้อมเมืองกลาง

นั่นคือบทเรียนบทที่ ๑ จะสร้างป้อมอย่างไร

ท่านที่อ่านบางท่านอาจกล่าวว่า เล่นกับทรายไม่เห็นเกี่ยวกับประชาธิปไตย ขอให้ท่านรอดูสักครู่

ข้าพเจ้าเป็นผู้ตั้งชื่อเมืองทรายเอง  
ไม่ต้องไปค้นคว้าหรือสอบถามใครที่ไหน

เพื่อนของข้าพเจ้าที่เป็นมหาดเล็กตั้งเครื่องมาเล่าให้ฟังว่า มีกระแสรบสิ่งทีโตะเสวยว่า ที่ว่า “เจ้าสำราญ” นั้น ไม่ใช่พระองค์เอง แต่คือพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จประพาสทางชลมารคในอ่าวไทยครั้งหนึ่ง แล้วทรงพระประชวรไป มีพระบรมราชโองการให้ลดโบลง และให้เทียบเรือพระที่นั่งที่ฝั่งตำบลบางทะเล แล้วก็กลับทรงสบาย จึงทรงขนานนามสถานที่นั้นว่า “หาดเจ้าสำราญ”

ข้าพเจ้าจะเล่าเรื่องเมืองทรายต่อไป

บนยอดของตึกนั้น	มีนา-พิกาส
เดินบอกตามเวลา	ถูกได้
ครั้นค่ำสุริยา	จะตก
เขาเปิดไฟฟ้าให้	สว่างจ้าดีไหม

ก็ทำไมจะเดินบอกตามเวลาไม่ถูก เราเอานาพิกาสปลุกขึ้นไปประดับไว้บนยอดตึก เรื่องใหญ่โตเข้า ไฟฟ้าที่สว่างคืนนั้นให้ความร้อนมากเกินไป จนถึงกับไฟไหม้ครั้งหนึ่ง ๓.๐๐ น. เศษแล้ว เรายังไม่ได้นอน จึงช่วยกันดับได้สำเร็จ

มีข้าราชการบริวารที่ยันคนหนึ่ง ออกหนังสือพิมพ์มีชื่อว่า **“ทันสมัย”** แต่จะเรียกว่าหนังสือพิมพ์ก็คงจะผิดไป เพราะไม่ได้พิมพ์ เหตุที่ไม่มีเครื่องพิมพ์ เขียนด้วยมือ แล้วชวนเพื่อนมาคัดลอกให้เป็นหลายฉบับ สำหรับทูลเกล้าฯ ถวาย ๑ ฉบับ แต่ที่นำชมเพราะว่ามีทั้งฉบับเช้า ฉบับเย็น ซึ่งเก่งกว่ากรุงเทพระยเสียแล้ว แต่อายุ **ทันสมัย** ออกจะสั้น เพราะเขียนกันจนเมื่อยมือ

“ทันสมัย” นี้ชื่อ	หนังสือ พิมพ์แฮ
เอ็ดเตอร์คือคุณ	แฉล้ม
พวกเราก็พาฮือ	กันส่ง ลงนา
มีเรื่องสนุกแฉล้ม	ออกเข้าออกเย็น

การออกวันละ ๒ ฉบับนั้นมีพยานหลักฐานจากโคลงของเด็กอายุ ๑๔ ข้างบนนี้ แต่ท่านทั้งหลายโปรดทราบ! **ทันสมัย**นี้เป็นบิดาของ **ดุสิตสมัย ดุสิตเรคอร์เดอร์ ดุสิตรีคอร์เตอร์ ดุสิตสักรี** และ **ดุสิตสมิต!**

ข้าพเจ้ามีข้อสังเกตอยู่อย่างหนึ่งว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดการเป็นครูเสียจริงๆ โปรดการอธิบายให้เด็กๆ ฟัง

ข้าพเจ้ามารู้สึกในระยนี้ว่า **“เมืองทราย”** ได้กลายเป็นวิทยาลัยเทคโนโลยีโดยพระองค์ทรงเป็นพระอาจารย์

แต่นี้จะเกี่ยวกับประชาธิปไตยหรือไม่ คิดดูก็เห็นว่าเกี่ยวกับประชาธิปไตย วิชาความรู้และการพัฒนาประเทศเกี่ยวกันหมด มิฉะนั้นเราจะจะเป็นประชาธิปไตยกันไปทำไม

ข้าพเจ้าบังเอิญบันทึกไว้ทำนองจดหมายเหตุรายวันว่า มีอะไรเกิดขึ้นที่เมืองทรายบ้าง ถ้าข้าพเจ้าไม่เขียนลงไว้ เรื่องก็จะละลายหายสูญไปเป็นแน่ ดังนั้น ท่านที่เห็นว่าข้าพเจ้าเขียนออกนอกเรื่อง ก็โปรดอภัยด้วย



## หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย

กรมศิลปากร (พิมพ์)  
เพื่อบำรุงชนวิเศษคน จักรวรรดิสยามนี้ รับผิดชอบ น. นพ

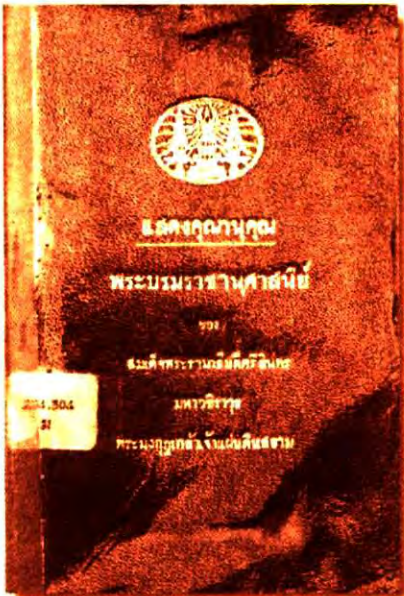
เดือนที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑๓๗๗ กทม. วันที่ ๑๓๓๓ พ.ศ. ๒๔๕๒

ส่วนหนึ่งจากหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย

## เหตุการณ์ที่เมืองทวาย

เมืองทวายมีกำเนิดเมื่อตอนบ่ายของวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ เด็กๆ อย่างข้าพเจ้าได้มาเที่ยวชายทะเลที่สวยงามยิ่งนักเราจึงเริ่มขุดทรายเล่นตามภาษาของเด็กๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงสร้างทะเล เสด็จลงมาเห็นพวกเราเล่นอะไรสนุก จึงเสด็จเข้าร่วมวงด้วยเรามีเจ้าชีวิตของเราอยู่ที่นั่นแล้วจึงกราบบังคมทูลอะไรหลายอย่าง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอธิบาย พระองค์จึงกลายเป็นเจ้าของโครงการเมืองทวายไป อ่านจดหมายเหตุการณ์วันของข้าพเจ้าได้ความดังนี้

- ๓ พ.ค. ๖๑ เมื่อเสวยเสร็จแล้ว เสด็จลงมาทวาย ทรงทำเมือง มีกำแพงและป้อม
- ๒๐ พ.ค. ๖๑ เสด็จลงมาสร้างทะเล พระราชทานขนมปัง ถือว่าเป็นเงินเดือนสำหรับกุหลาบ
- ๒๔ พ.ค. ๖๑ เสด็จลงมาสร้างทะเล วันนี้คนน้อย เสด็จขึ้นแล้วไม่ได้อาบน้ำจืดอีก เพราะไม่มีน้ำจะอาบ วันนี้ข้าพเจ้าได้รับพระราชทานแหวนมะโรง
- ๒๕ พ.ค. ๖๑ วันวิสาขบูชา แต่ไม่มีวัด จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดกันเอง มีสวดมนต์ เวียนเทียน และทรงแสดงพระธรรมเทศนาที่เรียกว่า “พระบรมราชานุศาสนีย์” มีดอกไม้ไฟเป็นพุทธบูชาด้วย
- ๑ มิ.ย. ๖๑ วันนี้ “กุหลาบ” ได้รับพระราชทานกางเกงคนละตัว เสด็จลงมาสร้างทะเลแล้วทรงแนะนำวิธีสร้างน้ำตกที่เมืองทวาย
- ๒ มิ.ย. ๖๑ ตามเสด็จพระราชดำเนินไปที่เมืองทวาย ทรงอธิบายและตรวจการทำน้ำตกต่อจากวันก่อน
- ๑๖ มิ.ย. ๖๑ สร้างน้ำทะเล แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปทรงสอนวิธีลำเลียงน้ำลอดลำคลองที่เรียกว่า “ไซฟอน” (Siphon)
- ๒๒ มิ.ย. ๖๑ เสด็จพระราชดำเนินลงที่เมืองทวาย มีการซ้อมดับเพลิงกรณีที่มีไฟไหม้
- ๒๔ มิ.ย. ๖๑ มีการซ้อมดับไฟเช่นเดียวกับวันก่อน แต่วันนี้เกิดไฟไหม้ใหญ่เข้าจริงๆ เราต้องช่วยกันดับ และดับเป็นผลสำเร็จ
- ๒๕ มิ.ย. ๖๑ ผูกหัดการสูบน้ำดับเพลิงกันอีก



### พระราชนิพนธ์

“แสดงคุณานุคุณ พระบรมราชานุศาสนีย์” ซึ่งโปรดให้จัดพิมพ์ขึ้นจากพระบรมราชานุศาสนีย์ (พระธรรมเทศนา) ซึ่งทรงแสดงเนื่องในวันวิสาขบูชา พ.ศ. ๒๔๖๑ ณ ศาลหลวงมหาดเจ้าสำราญ

๒๖ มิ.ย. ๖๑ ซ่อมการดับไฟยังไม่ดีพอ ต้องซ่อมการสูบน้ำอีกครึ่งหนึ่ง  
ในวันนี้

๒๗ มิ.ย. ๖๑ ทรงเปลี่ยนวิธีสูบน้ำดับไฟ เป็นสูบน้ำฉีดทำเหมืองแร่

๒๘ มิ.ย. ๖๑ สรงน้ำทะเลแล้ว ทรงสอนวิธีทำเหมืองแร่อีก

๒๙ มิ.ย. ๖๑ สรงน้ำทะเลแล้ว ทรงสอนวิธีสูบน้ำทำน้ำพุ

๑ ก.ค. ๖๑ สรงน้ำทะเล และทรงทำน้ำพุ

๒ ก.ค. ๖๑ สรงน้ำทะเล ทรงทำน้ำพุ กลางคืนทรงเล่าเรื่องเสด็จพระราช  
ดำเนินเมืองจีน

๓ ก.ค. ๖๑ เสด็จพระราชดำเนินที่เมืองทราย ทรงทำน้ำตก

๔ ก.ค. ๖๑ สรงน้ำทะเล และทรงทำน้ำตกและน้ำพุ

๕ ก.ค. ๖๑ เสด็จลงสรงน้ำทะเล ทรงทำน้ำตกและน้ำพุอีก

๗ ก.ค. ๖๑ เสด็จลง ทรงทำน้ำตกและลำธาร แต่ทรงทำค้างไว้ ครั้นถึงเวลา  
๓.๐๐ น. ไฟไหม้ประการอันเล็กของเมืองทราย ข้าพเจ้า  
ช่วยกันดับกับเจ้าคุณบำเรอภักดี

๙ ก.ค. ๖๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แนะนำให้ทำ **“ห้องล้างสิ่งโสโครก”**  
ขึ้นสำหรับเมืองทราย กุสฬหลวงได้ทำเสร็จ จึงมีพิธีเสด็จ  
พระราชดำเนินเปิดห้อง มีลำตัดฉลองที่หาดทราย

๑๐ ก.ค. ๖๑ กำหนดจะเสด็จพระราชดำเนินกลับกรุงเทพฯ แล้วทางบ้าน  
เมืองจัดการเลี้ยงส่งถวาย มีการเล่นหลายอย่าง

๑๑ ก.ค. ๖๑ เจ้าพระยารามราฆพรับพระบรมราชโองการให้จัดการประกวด  
ต่อภาพ (Jigsaw) ก่อนเสด็จพระราชดำเนินกลับในวันนี้  
มีรางวัลที่ ๑-๒-๓ ผู้เข้าประกวด ๔ คน ประกวดครั้งที่ ๑ ข้าพเจ้า  
ชนะที่ ๑ ใช้เวลา ๗ นาที ได้รับพระราชทานแหวนทองลงยา  
มีพระปรมาภิไธย ว.ป.ร. และคำว่า **“กตเวทิต์”**

คณะกรรมการจงใจเลือกภาพที่ต่อยากสำหรับข้าพเจ้าประกวดครั้งที่ ๒ แต่  
ข้าพเจ้าก็ยังชนะได้ที่ ๑ ได้รับพระราชทาน **“ผ้าคาดพุง”** เป็นรางวัล

สำหรับการประกวดครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าถูกห้ามไม่ให้เข้าประกวด

# ดุสิตธานี



พระที่นั่งอัมพรสถาน  
มองเห็นถนนสะพานเชื่อมต่อกับพระที่นั่งยุทธ

๑ ดุสิตธานีนั้นมีคนรู้จักมากกว่าแห่งอื่น เรียกโดยเต็มว่า :-

**ดุสิตธานี**  
**เมืองประชาธิปไตย**  
**ของ**  
**พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว**

คนรู้จักกันมากก็ดีแล้ว ข้าพเจ้าจะได้ไม่ต้องพูดมากแต่ก็มีปัญหาซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ ที่ข้าพเจ้าใคร่จะขอถามอยู่ ๒ ข้อ คือ :-

๑. เหตุใดพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเสด็จกลับจากค่ายหลวง ทาดเจ้าสำราญด้วยอาการที่อาจกล่าวได้ว่ากะทันหันมากสักหน่อย
๒. เหตุใดจึงมีพระบรมราชโองการโดยเฉพาะว่าจะกลับประทับที่พระที่นั่งยุทธ ในพระราชวังดุสิต

คำตอบที่พอจะเป็นเรื่องเป็นราวนั้น ยาวอยู่สักหน่อย ถ้าตอบสั้นๆ ใดๆ ก็คงไม่เข้าใจ เราต้องดูสภาพการเมืองในขณะนั้น ดูว่าประเทศสยามอยู่ในสภาพเช่นไรสรุปตอบได้ว่า

๑. เราอยู่ในสภาพที่อาจถูกล่าเป็นเมืองขึ้นเมื่อไรก็ได้ เพราะประเทศสยามอุดมสมบูรณ์ **“ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว”** ใครได้ประเทศสยามเป็นเมืองขึ้นก็สบายไปเลย กล่าวกันว่า เราเป็นประเทศกันชนระหว่างสองมหาอำนาจ ข้าพเจ้าไม่สู้จะเห็นด้วยนัก จะสู้เลิกขนแบ่งเอาไปฝ่ายละครึ่งไม่ดีกว่าหรือ อย่างน้อยฝรั่งก็เคยเขียนแผนที่เขต **“อิทธิพล”** ระบายสีทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นสีฝรั่งเศสทั้งหมด ส่วนฝั่งขวานั้นระบายสีอังกฤษทั้งหมด

๒. เราถูกบังคับให้ทำสัญญาอันไม่เป็นธรรมกับมหาประเทศหลายประเทศ โดยเฉพาะในเรื่องภาษีร้อยชัก ๓ และเรื่องศาลกงสุล

๓. มีเรื่องคอคอดกระที่อาจเป็นหนามยอกอก หรือเป็นขวานวนให้เกิดภัยพิบัติได้ มีผู้กล่าวว่า

**“ใครได้แหลมมลายูไปครอบครองย่อมเป็นเจ้าของโลกแถบนี้”**

เรื่องคอคอดกระนี้ ฝรั่งเศสและรัสเซียเคยขูด (และภายหลังญี่ปุ่นก็ขูดด้วย) อังกฤษเป็นฝ่ายค้าน เพราะถ้าขูดคอคอดกระ เศรษฐกิจของสิงคโปร์จะลดต่ำลงอย่างชวบชวยโดยทันที ภัยอันตราย คือ ชาติที่ได้รับอนุญาตให้ขูด ขูดเสร็จแล้วก็จะไม่กลับ มีตัวอย่างให้เห็นได้ชัด

ในเรื่องนี้จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จผ่านคอคอดกระหลายครั้งโดยไม่จำเป็น นอกจากจะแสดงว่าประเทศสยามเป็นเจ้าของคอคอดกระ และยังหวงแหนอยู่

เรื่องเอกราช อธิปไตย และเรื่องคอคอดกระนั้น รัฐบาลไทยดำเนินตามนโยบายอันฉลาด ตลอดเวลารัชกาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เราไม่ได้เสียดินแดนให้แก่ต่างชาติเลย

ยังเหลือเรื่องการถูกบังคับด้วยสัญญาที่ไม่เป็นธรรมในเรื่องภาษีร้อยละ ๓ และศาลกงสุล

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คงจะได้ทรงตระหนักในพระราชหฤทัยว่าเป็นงานชิ้นสำคัญที่สุดของพระองค์

มหายุทธสงครามโลกครั้งที่ ๑ อาจเป็นภัยอย่างใหญ่หลวงสำหรับหลายประเทศ แต่เป็นคุณสำหรับประเทศสยามในข้อที่ว่า อาจทำให้แก้สัญญาที่ไม่เป็นธรรมนั้นได้

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำประเทศสยามเข้าสู่สงคราม และแสดงความเสียสละของคนไทยที่จะเดินทางไปร่วมรบร่วมรุกในสมรภูมิประเทศฝรั่งเศส

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเชื่อมั่นว่าฝ่ายพันธมิตรจะต้องชนะ นั่นเป็นญาณวิเศษของพระมหากษัตริย์ของเรา และเมื่อชนะก็จะมีโอกาสได้แก้สัญญาอันไม่เป็นธรรมนั้น

พระองค์ได้ทรงจ้าง ดร. ยอร์จ บี. แซย์ (Dr. George B. Sayre) ศาสตราจารย์แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard University) และเป็นบุตรเขยของประธานาธิบดีวิลสัน (Wilson) แห่งสหรัฐอเมริกา ให้มาเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ให้เป็นปากเป็นมือเป็นเท้าที่จะเดินทางไปยังประเทศต่างๆ ในขณะที่พระองค์เองทรงเป็นสมอที่คอยบัญชาการอยู่

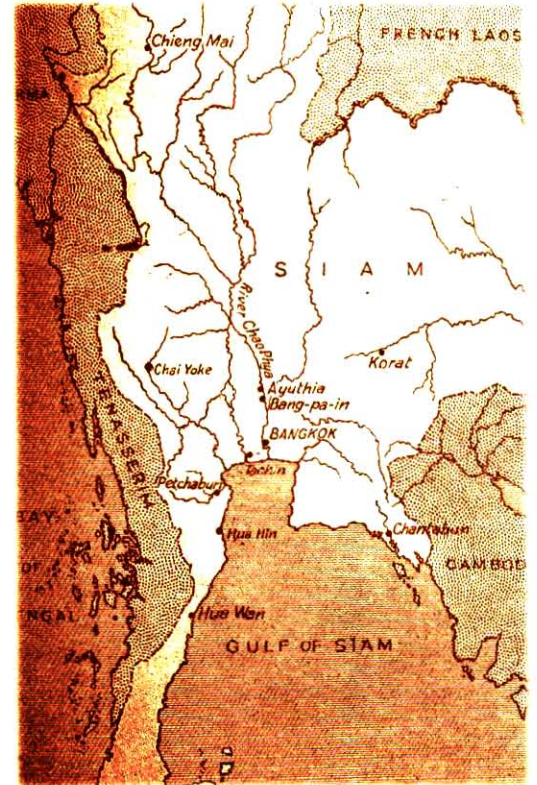
เมื่อมีการเซ็นสัญญาสงบศึก ผู้ใดต้องการผลประโยชน์อย่างไรก็ต้องเจรจาต่อรอง และถ้าประเทศสยามจะขออะไร ประเทศสยามต้องทำตัวเป็น **“เด็กดี”** ซึ่งพระองค์ทรงแยกได้เป็น ๓ ประการคือ

๑. แก้กฏหมายที่ล้าสมัยให้เรียบร้อย
๒. ให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง
๓. พยายามเดินทางไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตย

มีเอกสารที่ทำให้ข้าพเจ้าคิดเช่นนั้น ประกอบด้วยข้อสันนิษฐานของข้าพเจ้า

**“เด็กดี”** จะต้องทำการบ้าน ๓ ข้อดังที่ได้กล่าวมา

- ข้อ ๑. นั้น ทรงส่งให้กระทรวงยุติธรรม ซึ่งมีที่ปรึกษาชาวต่างประเทศอยู่ด้วย
- ข้อ ๒. ส่งให้กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อเริ่มจัดการศึกษาภาคบังคับ



๑. “คอคอดกระ” พื้นที่ประเทศไทยส่วนที่แคบที่สุด ในบริเวณจังหวัดประจวบคีรีขันธ์  
๒. ดร. ยอร์จ บี. แซย์ (Dr. George B. Sayre) ศาสตราจารย์แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard University)

แต่ข้อที่ ๓. นั้น จะทรงมอบให้ผู้ใดก็ลำบาก เพราะคนไทยยังไม่เคยชิมรส **ประชาธิปไตย**ที่ไหนมาเลย จะทรงมอบให้กระทรวงมหาดไทย กระทรวงมหาดไทยเอง ก็ยังคงไม่เข้าใจในเรื่องนี้

ครั้นได้ทรงจัดงานบางอย่างที่เมืองทวาย ดูเหมือนว่าแม้แต่เด็กๆ ก็ยังทำได้ ถ้ามีผู้นำที่ดี แต่เมืองทวายนั้นก็ถูกน้ำทะเลซัดพังทลายอยู่เป็นนิจ จึงทรงตัดสินใจ พระราชหฤทัย จะย้ายเมืองทวายมาอยู่ข้างพระที่นั่งอุดรในพระราชวังดุสิต ซึ่งไม่มี น้ำทะเลจะมาทำลาย ถ้าเรียกข้าราชการกระทรวงมหาดไทยมาร่วมดำเนินการ อาจเข้าใจกันได้กระมัง

และบัดนั้นก็ไกล้งานพระราชพิธีเข้าพรรษา จึงได้เสด็จพระราชดำเนินกลับ อย่างกะทันหัน และประทับ ณ พระที่นั่งอุดร เพราะรอบๆ พระที่นั่งอุดร มีที่ว่างที่ พอจะจัดสรรเป็นเมืองเล็กๆ ได้

เสด็จพระราชดำเนินกลับถึงพระที่นั่งอุดรเมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๖๑

เสด็จลงยังที่ว่างรอบพระที่นั่งอุดรและทรงวัดที่ว่างผังการจัดสร้างเมืองเล็กๆ ตั้งแต่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๖๑

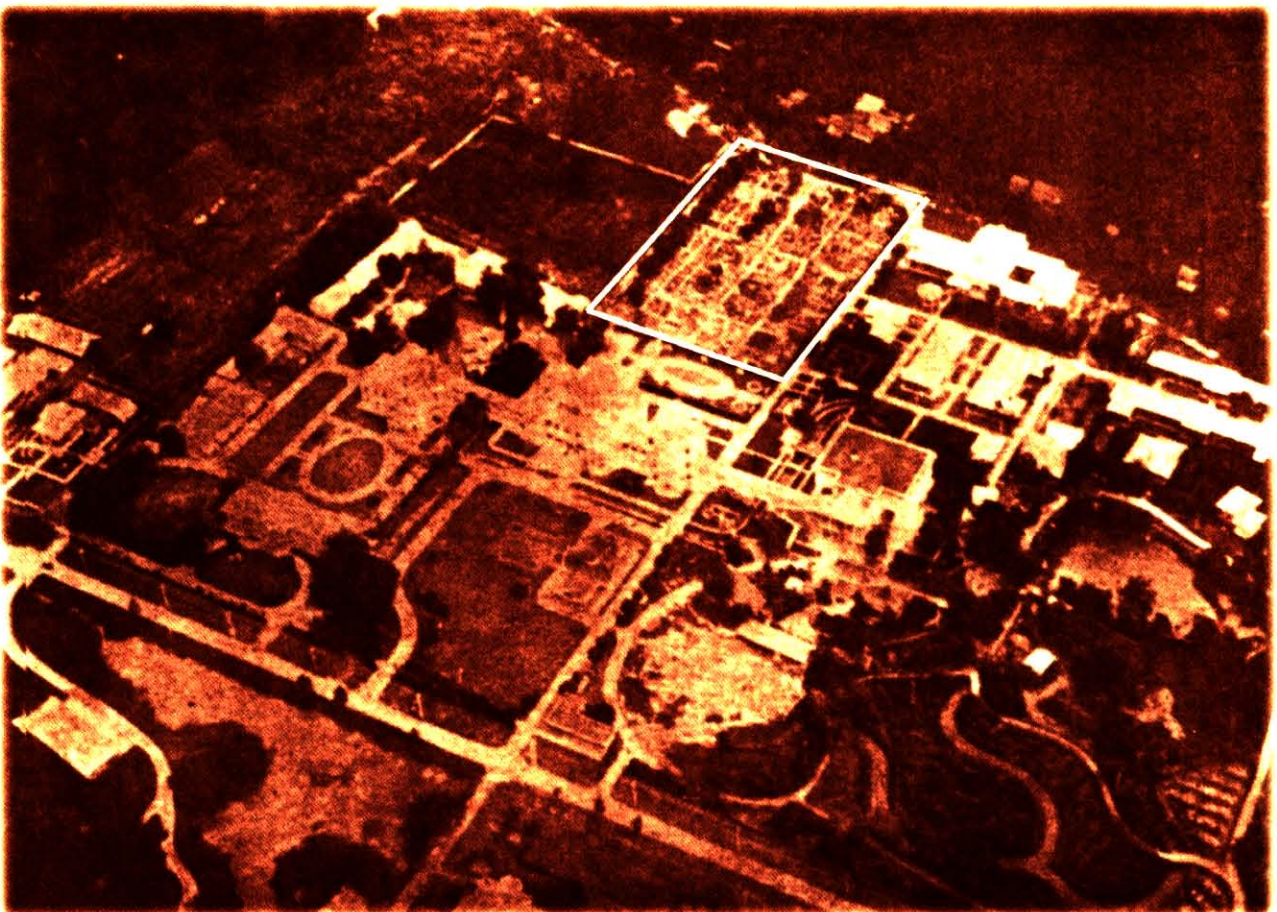
วันที่ ๒๕ กรกฎาคม เราจึงได้ยินคำว่า **ดุสิตธานี** เป็นครั้งแรก “ทรงวางผัง สร้างสำน้ำ” และชาวบ้านก็จองที่สร้างบ้านกัน ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการในกรมมหาดเล็ก จำนวน (รวมทั้งคนนอก) เกือบ ๓๐๐ คน เป็นชายทั้งสิ้น

ชาวบ้านที่ใช้ศัพท์ว่า **ทวยนาคร** เกือบ ๓๐๐ คนนั้น ขณะที่ข้าพเจ้าเขียนเรื่องราวอยู่ ณ บัดนี้ มีเหลือเพียง ๕ คนเท่านั้น รวมทั้งตัวข้าพเจ้าเอง ซึ่งเป็นผู้มีอายุน้อยที่สุด

๑. พระที่นั่งอุดร ในพระราชวังดุสิต  
๒. ภาพถ่ายทางอากาศเมืองดุสิตธานี เมื่อครั้งย้ายมาที่พระราชวังพญาไท



๑



๒

ดุสิตธานีมีอำเภอเรียงตามที่กำลังก่อนหลัง คือ

๑. อำเภอดุสิต มีพระบรมมหาราชวังวัดชินวรราชนิเวศน์ ตั้งอยู่
๒. อำเภอปากน้ำ ซึ่งมีแม่น้ำดุสิตไหลผ่านไปออกทะเล (อ่างหยก)
๓. อำเภอดอนพระราม มีบ้านทวยนาครและสวนสาธารณะ ชื่อสวนพระราม  
ประทาน
๔. อำเภอบึงพระราม ซึ่งมีน่านน้ำ เกาะแก่ง มีน้ำพุออกมาจากใต้ดินเป็น  
ลำน้ำไหลไปรวมกับแม่น้ำดุสิต
๕. อำเภอบางไทร เป็นอำเภอศูนย์การค้า ผู้คนหนาแน่น
๖. อำเภอเขาหลวง มีภูเขาซึ่งเป็นต้นแม่น้ำดุสิต มีบ้านคหบดีใหญ่ๆ  
จำนวนมาก

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดดุสิตธานีในระดับงานของ  
เทศบาล กำหนดเวลานับ ๑ เดือนเป็น ๑ ปี เพื่อจะได้มีการเลือกตั้งบ่อยๆ ส่วน  
สัดของอาคารนั้น ใช้อัตราส่วนประมาณ ๑ ใน ๒๐ ดังนั้น คนจะเข้าไปอยู่จริงๆ มิได้  
ต้องพึ่งอาคารใหญ่ ซึ่งอยู่ติดกัน

อาคารใหญ่ที่คนเข้าไปใช้ได้มีอยู่ คือ

๑. พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ ซึ่ง **“ท่านราม”** ใช้เป็นบ้านอยู่กินนอนได้
๒. โรงแรมเมโทรโพล ซึ่งมีอยู่ ๒ หลัง หลังหนึ่งตั้งโต๊ะบิลเลียด อีกหลังหนึ่ง  
เป็นห้องประชุม ซึ่งใช้เป็นภัตตาคารได้ด้วย และใช้แทนอาคารหลังเล็ก  
**“นาครศาลา”** ซึ่งเทียบกับสภาพของเทศบาลด้วย
๓. อาคารยาวริมคลองเม่งเส็ง กำหนดให้เป็นที่ทำงานของพรรคการเมือง  
(แต่ไม่เห็นใครใช้สักที)

ดุสิตธานีมีพรรคการเมืองอยู่ ๒ พรรค คือ

๑. พรรคแพรแถบสีน้ำเงิน ซึ่งคึกคักมาก เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว  
ทรงสังกัดพรรคนี้
๒. พรรคแพรแถบสีแดง ซึ่งเหงาหงอยเป็นที่สุด คล้ายกับว่ายอมแพ้เสีย  
ตั้งแต่ก่อนเกิด

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาบุรีนวราฐ ราชเลขาธิการ ไป  
รวบรวมธรรมนูญการปกครองในต่างประเทศมาให้มากที่สุด เพื่อพิจารณาจัดให้มี  
กฎหมายการปกครองที่ดุสิตธานีซึ่งเรียกว่า



พระตำหนักเมขลารูจี หรือเดิมชื่อ  
พระตำหนักอุดมวนาภรณ์

### ธรรมนูญลักษณะการปกครองคณะนคราภิบาล

#### ดุสิตธานี

แต่ได้มีการเลือกตั้งนคราภิบาล ก่อนมีธรรมนูญครั้งหนึ่ง พระยาสุจริต  
ดำรงได้รับเลือกตั้งเป็นนคราภิบาลคนแรก เรียกสั้นๆ กันว่า ท่านนคราภิบาลผู้มี "สัก"

ข้าพเจ้าอายุ ๑๕ ปีกับ ๓ วัน เป็นผู้ที่มียุคน้อยที่สุดที่ได้มีสิทธิออกเสียงลง  
คะแนนเลือกตั้ง เข้าใจว่ายังไม่มีผู้ใดลบสถิติดังกล่าวนี้

วิธีการเลือกตั้งนั้น เจ้าหน้าที่เรียกชื่อทนายนครให้มาลงคะแนนทีละคน แต่  
ผู้ที่มาไม่ได้เอาขออนุญาตแต่งตั้งผู้แทนให้ลงคะแนนแทนตน ผู้ที่ขาดจริงๆ นั้นมี  
น้อยที่สุด และหนังสือพิมพ์จะติดตามว่าเขาขาดเพราะเหตุใด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทดลอง ๒ แบบ คือ

๑. เลือกตั้งนคราภิบาลโดยตรง

หรือ ๒. เลือกตั้งเซษฐบุรุษมาอำเภอละ ๒ คนก่อน แล้วเลือกตั้งนคราภิบาล  
จากเซษฐบุรุษนั้น

ไม่ปรากฏว่าวิธีไหนจะดีหรือเหมาะสมสำหรับดุสิตธานี สำคัญอยู่ที่ได้รับ  
เลือกตั้งมาแล้ว และแต่งตั้งบุคคลประกอบเป็นคณะนคราภิบาลแล้ว แต่ไม่รู้จะทำ  
อะไรต่อไปมากกว่า

วิกฤตการณ์ได้เกิดขึ้นบ่อยๆ เพราะเหตุนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้พระนามแฝง ๒ พระนาม คือ

๑. นายราม ณ กรุงเทพ (หรือที่เรียกว่าท่านราม) เป็นทนายความ และ  
เป็นมรรคนายก วัดพระบรมธาตุ อำเภอบางไทร

๒. ทรงเห็นว่า **ประชาธิปไตย** จะไปไม่รอด ถ้าไม่มี**ธรรมาธิปไตย** ประกอบ  
อยู่ จึงได้ทรงตั้งวัดธรรมาธิปไตยขึ้นที่อำเภอดุสิต และพระองค์เองทรงดำรง  
ตำแหน่งเจ้าอาวาส มีสมณศักดิ์เป็นพระรามราชมุนี

ศัพท์ที่ดุสิตธานีนั้นใช้**วัชระ** แทน **วัชระ** จึงได้มีโรงพยาบาล **วัชระ**พยาบาล  
และ**วัชระเจดีย์** และ**พระวัชรินทร์ราชนิเวศน์** วัชระเจดีย์นั้นตั้งอยู่บนเกาะในแม่น้ำดุสิต  
ตรงที่แม่น้ำแยกเป็นสองทาง หน้าวัดธรรมาธิปไตย

ศัพท์อาคารสถานที่ก็มีจะคล้องจองกัน เช่นเดียวกับที่กรุงเทพฯ ศัพท์ชื่อ  
สะพานดังนี้

- สะพาน พระรามทรงศรี
- จักรีทรงสวัสดิ์
- จอมกษัตริย์ทรงเดช
- นเรศวรทรงฤทธิ

เมื่อประเทศสยามขณะมหาพุทธสงครามแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว  
ทรงเปลี่ยนชื่อถนนบางถนนเป็น

- ๑. ชัยชนะสงคราม
- ๒. สยามชนะศึก
- ๓. พิลึกฤทธิไทย

ผู้ที่จะเป็นนาคแห่งดุสิตธานีต้องยื่นใบสมัคร และได้รับอนุญาต ต้องมีบ้าน  
ที่อยู่ ถ้าไม่มีบ้านอาจอยู่บ้านเช่าหรือโรงแรม

ข้าพเจ้ามีภูมิลำเนาอยู่ที่ เลข ๔ ถนนชัยชนะสงคราม



๑



๒

๑. "ท่านนคราภิบาลผู้มี "สัก"

ภาพฝีพระหัตถ์

ทรงตั้งพระยาอุดมราชภักดี (โต สุจริตกุล)

๒. พระอุโบสถ วัดธรรมาธิปไตย

นามเดิมโต สุจริตกุล ภายหลังเป็น

พระยาอุดมราชภักดี

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า : ประชาธิปไตยและดุสิตธานี

ชื่อถนนแปลกๆ ก็มีอีก เช่น

ถนน ๑๐ พฤศจิกายน (วันชนะสงคราม)

ถนน ราชภัฏมรรคา (คู่กับถนนราชดำเนิน)

ชื่อถนน ๑๑ พฤศจิกายนนี้ ทางกรุงเทพฯ ยังไม่มี มีแต่วงเวียน ๒๒ กรกฎาคม (วันประกาศสงคราม) ซึ่งไม่มีที่ดุสิตธานี

การก่อสร้างและการคมนาคมในดุสิตธานีคงจะดีทีเดียว จากภาพถ่ายที่ฉายาบรมมหาราชวังได้ถ่ายไว้จะแลเห็นสะพานสูงข้ามแม่น้ำดุสิต และข้ามคลองประปาในเวลาเดียวกัน ขณะที่สร้างยังไม่มีย่านลอยฟ้าที่ในกรุงเทพฯ เลย (ก่อนสะพานกษัตริย์ศึก)

กองดับเพลิง เป็นของเอกชนดำเนินการ

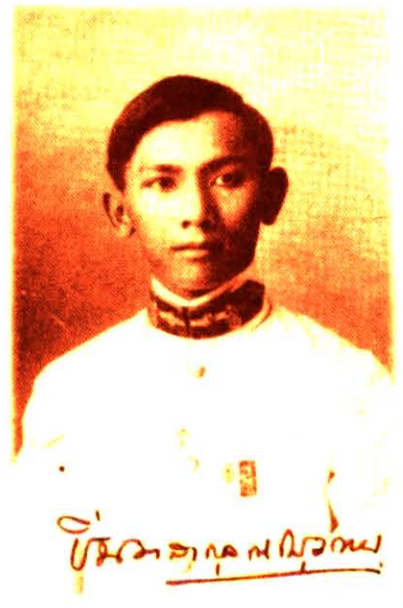
การวิจัยเรื่องดุสิตธานีนั้นยากพอๆ เพราะเวลาได้ผ่านไปแล้วหลายสิบปี แต่โชคดีที่มีผู้ถ่ายภาพไว้ เรื่องนี้เกิดจากข้อบังคับของดุสิตธานีว่าทุกคนต้องมีอาชีพ หม่อมเจ้าทัชชกร วรวรรณ จึงตั้งร้านถ่ายรูปชื่อฉายาบรมมหาราชวัง ท่านได้ถ่ายภาพไว้ประมาณ ๔๐ ภาพใส่มุมภาพไว้ และเมื่อท่านได้เสด็จไปทรงศึกษาที่ประเทศอังกฤษ ท่านได้ทั้งสมุดภาพไว้ที่สถานเอกอัครราชทูต และได้มีผู้ไปพบเห็นเข้าและส่งข่าวมาให้ข้าพเจ้าทราบ ข้าพเจ้าจึงได้ติดต่อขอสมุดภาพนั้นมา โดยสถานเอกอัครราชทูตมิได้หวงเลย

เมื่อข้าพเจ้าได้ภาพมาแล้ว ก็ได้ขออนุญาตสำนักพระราชวังไปเดินดูบริเวณที่เคยเป็นเมืองดุสิตธานี นำภาพไปด้วยและประหลาดมากที่เมื่อได้ดูภาพและเดินดูสถานที่ซึ่งเคยเป็นดุสิตธานี เรื่องราวเก่าๆ ได้ผุดกลับมาทันทีเดียวพระที่นั่งอุดรซึ่งเคยอยู่ชิดกับดุสิตธานีนั้นได้ผ่านการซ่อมมา ทำให้ภาพที่เคยเห็นเปลี่ยนไปมาก แต่บังเอิญสถาปนิกลิ้มแก่ไชยช่างถมไต้พื้นตึกชั้นล่าง ทำให้ข้าพเจ้าทราบทิศทางของการถ่ายภาพว่าถ่ายจากตรงไหน หันหน้าไปทางไหน ในที่สุดก็สามารถบอกได้มากที่สุดทีเดียวว่าภาพใดคืออะไร อยู่ที่ตรงไหน ได้ผลราวร้อยละ ๔๐ และนำผลที่ได้ไปแสดงปรากฏการณ์นามดุสิตธานีถวายให้สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ทรงฟังเมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๓

เมื่อสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระพันปีหลวงในรัชกาลที่ ๖ ได้สวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้แปรพระราชฐานไปประทับที่วังปวยไท ทั้งได้ย้ายดุสิตธานีทั้งเมืองไปตั้งในพระราชวังนั้นด้วย สถานที่ดุสิตธานีใหม่ใหญ่กว่าของเดิม จึงเป็นการสะดวกที่จะรับบุคคลเข้าเป็นทวยนาครเพิ่มขึ้น

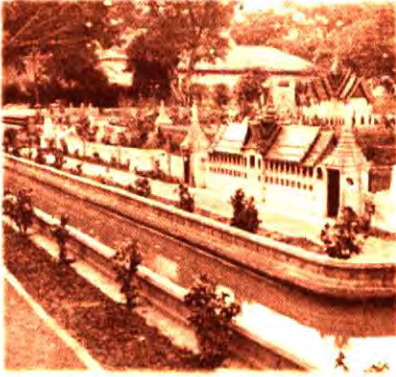
แต่ขณะนั้นสงครามโลกครั้งที่ ๑ ก็ได้ยุติลงแล้ว เราอยากจะให้มหาอำนาจได้เห็นเราพยายามจะเป็นประชาธิปไตย เขาก็ได้เห็นแล้ว ดุสิตธานีจึงมีความหมายน้อยลง แต่ก็ได้มีชีวิตอยู่ต่อมาอีกถึง ๖ ปีเศษ

ดุสิตธานีมีมัมคฤศก์ ก่อนที่จะได้รับการแต่งตั้งต้องสอบ (เช่น ให้ตอบว่าพระประธานในพระอุโบสถแห่งนั้นๆ เป็นพระพุทธรูปปางอะไร) ระหว่างการสอบครั้งหนึ่ง ผู้ควบคุมสอบใครจะใช้เวลาที่นั่งคุมอยู่เฉยๆ ทำอะไรให้เกิดผลเพิ่มขึ้น จึงได้แต่งกลอนชมดุสิตธานีไว้ดังนี้ :-



๑. ทิวทัศน์ย่านดุสิต

๒. หม่อมหลวงชิน มาลากุล ทวยนาคร และผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มีความนิยมที่สุดในขณะนั้น



พระราชวังพระวชิรธรราชวิทยาลัย

## บทกลอนชมดุสิตธานีที่หาคนแต่งไม่พบ

พอให้ ทุนเวลา สักเล็กน้อย  
 จะขอชม **วชิรธร ราชวิทยาลัย**  
 วิทยาลัยน้อย งามเลิศ ประเสริฐครั้น  
 พิศดู ปราการ โอฬารล้อม  
 อีก**ประคูละ ยอดพรหม** สมทำนอง  
 งามเลิศล้ำ **ไพชยนต์** ปราสาทใหญ่  
 ตั้งแต่ฐาน งามสะพรั่ง ถึงหลังคา  
**บรมราช ทิฆัมภ์** สถานสถิต  
 อยู่ต่อดิด ชิดปราสาท อาสน์มณีนี  
 ที่ริมน้ำ ดุสิต ชวนจิตชื่น  
 เป็นท่าเรือ เพื่อประพาส ชลธาร  
 ข้างปราสาท ไพชยนต์ บนปราการ  
 ราวลอยฟ้า มาตั้ง ยังกนคร  
**พระที่นั่ง สุทโธสุรย์** ปราสาท  
 สมเป็นอาสน์ ทริวงค์ ผู้ทรงครุฑ  
 พระที่นั่ง แบบฝรั่ง สะพรั่งงาม  
 ที่สถิต ภูบาล สำราญครัน  
**จันทร์กานต์ จำรูญ** พูลพิศวง  
 รูปเป็นแบบ จีนภาค หลากตาไทย  
**พุทธรัตน** สถาน ปานลอยฟ้า  
 เฉลิมราช ศรีทธา พระราชัญญ  
 พระตำหนัก แบบแขก ดูแปลกดี  
 หน้าตำหนัก มีพู่ พู่ธารา  
 พระตำหนัก แบบญี่ปุ่น สุนทรสิริ  
 ประกอบด้วย อุทยาน สำราญรมย์  
 ตำหนักไทย ได้นาม ว่า**เรือนต้น**  
 มีทอนก ทอน่ง สะพรั่งงาม  
 อีกเรือนชาน บริวาร ก็มีพร้อม  
 เป็นที่พัก บริพาธ สำราญใจ  
 มุมอีสาน แห่งวัง **ตั้งหอแก้ว**  
 ที่สถิต พระนเรศวร์ วิเศษดี  
 ทางด้านเหนือ ตรงหน้า มหาปราสาท  
**นามทิวสน พนาสุร** ประดิษฐ์ไว้  
 พื้นนิเวศร์ เขตวัง **วชิรธร**  
 มีถนน ทนทาง หว่างคฤหา  
 แลเหลือบคู ตรูตรา พฤษภาไสว  
 ดัดเป็นพุ่ม ช่อมงาม อร่ามดี

จะขอกล่าว คำกลอน สุนทรถ้อย  
 ระหว่างคอย อยู่ว่างๆ ในกลางวัน  
 ที่ในเขต แคว้นดุสิต วิจิตรสรรพ  
 พอสมกัน กับธานี ที่จำลอง  
 พิศดูป้อม ราวระยะ กระจุกต้อง  
 ราวทั้งผอง ภูมิสถิตย์ อิศรา  
 เยี่ยมอุไร แว่ววับ จับเวหา  
 งามจริงหนอ ช่อฟ้า บราลี  
 แห่งบพิตร ชัดติวังค์ ผู้ทรงศรี  
**กำแพงแก้ว** แพรวสี ล้อมพระลาน  
 สำราญรื่น แลดูน้ำ ถ้ำละหาน  
**พระที่นั่ง** **สถาน** **ชลโทร**  
 ปราสาทน้อย ลอยตระหง่าน สโมสร  
**พระที่นั่ง** **อัมภรณ์** **พิราญ**  
 แลพิลาส เรืองอร่าม งดงามสุด  
 ดูประคอง สถาปัตยกรรม  
 ปรางูณาม **เทวราช** **รังสรรค์**  
 ทั่วทั้งนั้น เลิศล้ำน น่าชวนใจ  
 แลวงยง งามงด แสนสดใส  
 สถิตโชน ส่วนล่อ พอสมกัน  
 แสนสง่า อยู่บนเนิน เจริญขวัญ  
 ผู้ทรงธรรม์ อุปลัมภ์ สุธรรมมา  
**ชื่อเพตรา** **บานี** ดินหนักหนา  
 เป็นเทือกแถว แววดา คุนนำชม  
**ชื่ออริโย** **อิชิ** วิเศษสม  
 ทั่งนำชม พุญา และธารงาม  
 ฝาประคน มุงกระเบื้อง เรืองอร่าม  
 แบบสยาม โบราณ ทำนแต่งไว้  
 ตั้งแนวล้อม พระที่นั่ง ทั่งน้อยใหญ่  
 ได้อาศัย ฝั่งพระ บารมี  
 งามเลิศแล้ว เป็นรูป กูบเรืองศรี  
 เพื่อเป็นศรี สวัสดิ์แท้ แก้ววังใน  
 ตั้งเคหาสน์ ท้าวอสุร ผู้เป็นใหญ่  
 เพื่อกันภัย แผ้วพาน พระบาทา  
 แลทุกสิ่ง งามทุกแห่ง ไม่สร้างว่า  
 สนามัญญา เตียนรื่น ชื่นฤดี  
 ทั่งไม้ใบ ไม้ดอก ออกแซมสี  
 สลับสี ราวสไบ ของกัญญา

มีสระใหญ่ น้ำใส สะอาดสะอาด  
หนึ่งฟุขาว ฟองแก้ว แพรพรราวตา  
แม้จะต่อ เต็มกลอน สุนทรพจน์  
ชมพอควร ชวนเพื่อน เตือนหัวใจ  
อันพระจอม จักรี โมลีโลก  
พระบุญญา อธิการ ของท่านมี  
เราจึงได้ อยู่เย็น และเป็นสุข  
ปัจจามิตร คิดร้าย หมายขวัญไทย  
พระเมตตา กรุณา แก่เราหมด  
ผู้ใดผิด ลงราช อาญา  
ใครทำชอบ กอบการ งานพิเศษ  
พระองค์มุ่ง บำรุง ประชาชี  
ทรงดำริ ริประโยชน์ ผดุงชาติ  
ให้สองอย่าง ยืนสวัสดิ์ วัฒนา  
ฉะนั้นขอ ตักเตือน เพื่อนร่วมชาติ  
พระพรแต่ หริวงศ์ องค์นารายณ์  
ขอพระชนม์ ยงยืน หมั่นพรรษา  
ขอให้ทรง เสวยสุข ทุกเมื่อไป  
ขอศัตรู หมูร้าย หมายบิธา  
ปวงอมิตร เกะกะ ละพยศ  
พระประสงศ์ สิ่งใด ให้สัมฤทธิ์  
เป็นร่วมโพธิ์ ปกข้า ประชากร

มีต่อธาร พุพสูง รุ่งสง่า  
หนึ่งฟุ สีแดงจำ ประทลาดใจ  
ชมให้หมด ก็ไม่อาจ สามารถได้  
ให้ช่วยกัน นิกนิยม ชมบารมี  
บุญโคลก แห่งสยาม อันงามนี้  
ปกเกล้า เกศี แห่งชาวไทย  
นิรทุกข์ ภัยพิบัติ จัดกษัย  
ก็ประลัย พ่ายแพ้ แก่เดชา  
เหมือนโอรส ธิดา ไม่เลือกหน้า  
เพื่อทรมาน เหล่าร้าย ให้กลายเป็น  
พระทรงเดช ก็บำเหน็จ ให้ถึงที่  
มิได้มี ที่จะทรง หมายระอา  
อีกประสาท อุปลัมภ์ พระศาสนา  
อยู่ชั่วดิน ชั่วฟ้า ไม่เสื่อมคลาย  
อภิวาท ยอกร อ่อนถวาย  
บรรลือสาย ผู้เป็นเจ้าของ เทนือเกล้าไทย  
พระวรรณะ งามสง่า อย่าหมองได้  
พระกำลัง ยิ่งใหญ่ กว่าขุนคช  
จงแพ้ พระเดชา นุภาพหมด  
น้อมประณต นอบเกศ ถวายกร  
ขอพระองค์ ทรงสถิต สโมสร  
ดุจข้า ถวายพระพร ทุกเมื่อเทอญฯ

เมื่อได้กล่อมให้ท่านผู้อ่านเคลิบเคลิ้มไปด้วยคำกลอนอันยืดยาว ผู้เขียนก็ต้องกลับเข้ามาหาเรื่องต่อไป

ทุกคนเห็นว่าการออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งสำคัญมากในระบบประชาธิปไตยรวมทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วย การณ์จึงปรากฏว่าหม่อมเจ้าปรานีนวบุตร ผู้ดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลสุลิตธานี อยากจะให้มีการเลือกตั้ง แต่ทำไม่เป็น จึงได้มีจดหมายไปเชิญท่านราม ฌ กรุงเทพฯ ผู้รอบรู้ให้มาอำนวยความสะดวกการเลือกตั้ง การเลือกตั้งเรียบร้อย และได้เจ้าคุณผู้มี “สัก” มาเป็นนคราภิบาล ดังกล่าวแล้ว

ครั้นถึงเวลาที่จะต้องเลือกตั้งครั้งที่ ๒ ท่านราม ฌ กรุงเทพฯ แก่ลงทำเป็นว่ามีภารกิจมากไม่สามารถจะมาอำนวยความสะดวกการเลือกตั้งได้ขอให้ทางบ้านเมืองเชิญผู้อื่นมาทำงานนั้นแทน ดังนั้นจึงได้พระยาราชเสนา (สหัส สิงหเสนี) มาอำนวยความสะดวกเลือกตั้งแทน และได้ตัวพระยาอนิรุทธเทวา (หม่อมหลวงฟื้น พึ่งบุญ) มาเป็นนคราภิบาลคนที่ ๒ เรื่องนี้ถ้าไม่ใช่วิธีสอนทางอ้อมจะเป็นอะไร

ข้อความในวรรคก่อนอาจคลุมเครือ ไม่แจ่มแจ้ง ผู้เขียนขออนุญาตแปลไทยเป็นไทยซึ่งจะได้ความดังต่อไปนี้

“การลงคะแนนเลือกตั้งนี้สำคัญมากในระบบประชาธิปไตยและฉันก็ได้ทำให้คุณเป็นตัวอย่างเรียบร้อยแล้ว เจ้าหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งจะต้องเป็นหน้าที่ของหัวหน้ากองการเมือง ควรมาลองทำดูบ้าง”

## ราม ฌ กรุงเทพฯ



๑. นายพระราชหัตถ์ “ราม ฌ กรุงเทพฯ” ในฐานะทรงเป็น “ทวยนาคร” คนหนึ่งของสุลิตธานี  
๒. “เสด็จเสวย” ภาพล้อ หม่อมเจ้าปรานี นวบุตร นวรัตน สมุหเทศาภิบาลมณฑลสุลิตธานี ซึ่งพระมหาเทพกษัตรสมุห (เมือง สากรัก) บรรณานุกรมสุลิตสมิตคนหนึ่งเป็นผู้เขียน



๑. อนุสาวรีย์ทหารอาสา

๒. นายถิตสารสนอง (ชีพน์ บุนนาค) นคราภิบาลคนสุดท้ายและเป็นผู้มีอายุยืนยาวที่สุด

ผู้ที่ไม่คิดยอมจะต้องเข้าใจว่าท่านรามมีฐานะ ส่วนผู้ที่คิดคงจะเข้าใจว่าท่านราม ณ กรุงเทพฯ กำลังดำเนินการสอนให้ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงลงทำดู

ผู้ที่ดำรงตำแหน่งนคราภิบาลคนต่อไป ดูเหมือนจะขาดความสามารถเอาจริงๆ ได้รับเลือกตั้งเข้ามา และแต่งตั้งบุคคลเป็นคณะนคราภิบาลขึ้นแล้ว ก็ไม่รู้ว่า จะทำอะไร ไม่มีอะไรที่เป็นสาระมาเสนอสภาเทศบาล จึงเกิดวิกฤตการณ์ขึ้นดังที่ได้กล่าวเปรยๆ ให้ฟังแล้ว ชาวคูสิตธานีเลือกตั้งแล้ว กลับไม่ให้ความไว้วางใจ ต้องยุบสภา เลือกตั้งกันใหม่ให้วุ่นวายไปหมด

นคราภิบาลคนสุดท้าย คือ นายถิตสารสนอง (ชีพน์ บุนนาค) อยู่ในตำแหน่งนานที่สุด ๖๐ ปีกว่าแล้วก็ยังไม่ออกเป็นทางการ แต่ตัวเองก็ได้สิ้นชีวิตไปแล้ว

แต่คูสิตธานีมีได้ทดลองงานทางด้านการเมืองแต่อย่างเดียว มีอะไรที่ทำการอีกหลายอย่าง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมายังคูสิตธานี ในฐานะที่เป็นพระองค์เอง คือ เป็นพระเจ้าแผ่นดินเพียงสองครั้ง คือ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงวางพวงมาลาที่อนุสาวรีย์ทหารอาสาครั้งหนึ่ง (อนุสาวรีย์ที่มุมสนามหลวงในกรุงเทพฯ ยังสร้างไม่เสร็จ) และเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดศาลารัฐบาลมณฑลคูสิตธานี เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๔๖๒ อีกครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีกระแสพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

**วิธีดำเนินการในธานีเล็กๆ ของเราเป็นไปเช่นไร  
ก็ตั้งใจไว้ว่าจะให้ประเทศสยามกระทำเช่นเดียวกัน**

(คูสิตสมัย ฉบับที่ ๑๐๒ วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๔๖๒ หน้า ๒)

คูสิตธานีมี ๖ อำเภอ มีสวนสาธารณะเกือบครบทุกอำเภอ

๑. อำเภอคูสิต มีสวน ๔ แห่ง คือ

๑.๑ สวนคนธรรมพุกทยาน มีโรงละครอยู่ด้วย

๑.๒ สวนนันทอุทยาน มีอนุสาวรีย์ทหารอาสาอยู่ด้วย

๑.๓ สวนมฤคทายวัน อยู่ข้างวัดธรรมาธิปไตย

๑.๔ สวนมหาวัน ตั้งอยู่ริมถนนราชดำเนิน

๒. อำเภอปากน้ำ มีสวนอยู่แห่งเดียวชื่อสวนวิจิตรมาลี มีดอกไม้มากมายหลายชนิด

๓. อำเภอดอนพระราม มีสวน ๒ แห่ง คือ

๓.๑ สวนพระรามประทาน

๓.๒ สวนแขก ตั้งอยู่ที่ถนนพระรามประพาส

๔. อำเภอบึงพระราม มีสวน ๓ แห่ง คือ

๔.๑ สวนลุมพินี ตั้งก่อนสวนลุมพินีในกรุงเทพฯ

๔.๒ สวนผัก ภายหลังจัดทำเป็นสโมสรแข่งเรือ

๔.๓ สวนจุลวัน อยู่ที่ถนนพระราม ๖

**หมายเหตุ** ที่อำเภอบึงพระรามนี้ มีแหล่งน้ำเป็นอันมาก (ราวครึ่งหนึ่งของอำเภอ) มีน้ำพุขึ้นมาจากใต้ดิน ซึ่งไหลเป็นลำน้ำไปรวมกับแม่น้ำคูสิต

๕. อำเภอเขาหลวง มีสวนอยู่แห่งเดียว คือ สวนสราญรมย์

**หมายเหตุ** ที่อำเภอเขาหลวงนี้มีภูเขาที่เรียกว่า พระมหาคีรีราชปุระ ซึ่งมีพระที่นั่งนเรนทรสรวีสุต มีน้ำตกใหญ่ ซึ่งเป็นแหล่งทำการประปา ส่วนน้ำที่เหลืออยู่มากนั้นกลายเป็นลำคลอง ต้นแม่น้ำคูสิต

นอกจากนี้ยังมีสวนยามาสมาคม และสวนเจ้าเขตฯ ซึ่งยังค้นคว้าหาที่ตั้งไม่ได้

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าชาวคูสิตธานีเห็นความสำคัญของสวนสาธารณะเช่นเดียวกับ

ที่เราเห็นกันอยู่ในบัดนี้ การที่มีสวนสาธารณะกว่า ๑๐ แห่งใน ๖ อำเภอนั้น อาจเป็นสถิติที่ไม่มีผู้ใดลบล้างได้

ขอเชิญท่านชมสวนวิจิตรมาลี เพื่อทราบว่าเป็นสวนที่ได้จัดต้นไม้ดอกไม้ไว้ให้ชมอย่างไรบ้าง

งามสวนพิเศษพร้อม

พฤษภ

ชื่อวิจิตรมาลี

เลิศล้ำ

อรุณวงศ์วัดก

ผู้จัด ทำเยย

แสนสุขสนุกกล้า

เก่งแม่นเมืองแมน

ฯลฯ

พรรณไม้มีหมดไม้

มากมวล

ต่างดอกต่างสีชวน

ชื่นแท้

แลขุ่มขุ่มสมสวน

สรวยสด สีเยย

ใครชอบเชิญซื้อแล

เลือกได้ตั้งใจ

สีนวน สำมะรส พล้า

โบลาย

เล็บครุฑ หล้าชุ่มกระต่าย

ชมเช้า

ขาใบใหญ่ บัวสาย

ชาตัด

ปากเบ็ดแดง ครุฑเท้า-

เต่าจุ่มเขาแกะ

สมอเจ็ดคต เจ้า

อินเดีย

อีเข่งหนู เจ้าเมีย

มากไซร์

สระหยะต่าง ปัดเวีย

อรุณเรือ

เข็มมะตัน เข็มไม้

ครุฑไส้อ่อนสน

เกล็ดหอย กระสั้ม ยี่-

สุนหนู

อังกาบสีชมพู

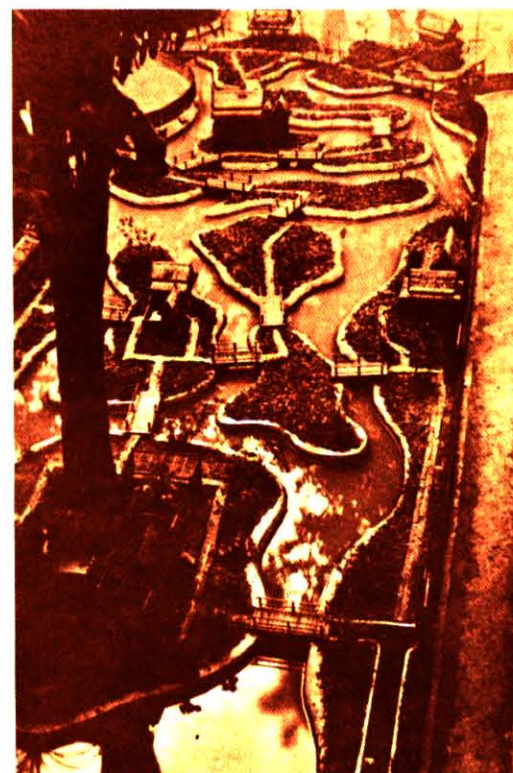
มากลับ

เบญจรงค์ ทับทิมหนู

เฟินไฟ จินนา

มะสังคัต พังแพวดัน

และทั้งกล้วยจิน



บึงพระราม



งานสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ดุสิตธานี คือ การประกวดเทศกาล ร้านค้า และสิ่งก่อสร้างสาธารณะ (เช่น สะพาน ประตูน้ำ) แต่ละประเภทมีรางวัลที่ ๑ เป็นประกาศนียบัตรพิมพ์ด้วยกระดาษสีทอง ที่ ๒ กระดาษสีน้ำเงิน และที่ ๓ กระดาษสีขาว ผู้เขียนได้เดินทางไปเยี่ยมประเทศต่างๆ มา ๗๐ ประเทศแล้ว เพิ่งจะได้เห็นการประกวดเทศกาลแบบของดุสิตธานีที่ประเทศนิวซีแลนด์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ แต่ของเขาเพิ่งไปถึงที่สวนดอกไม้มากกว่าอื่น เมื่อไปเห็นเขาก็ชอบใจและคิดว่าเราได้ทำมาก่อน และเรายังมีกติกาพิเศษ คือ เจ้าของบ้านต้องรักษาบ้านให้สะอาดเรียบร้อย ผู้ใดปล่อยให้บ้านสกปรกเสมือนทอดทิ้งไว้ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขจะชั่งธงดำขึ้นเหนือบ้านนั้น การทำโทษที่แรงกว่านั้น คือ คัดชื่อออกจากบัญชีทวายนคร ผู้เขียนจะไม่ออกชื่อผู้ที่ถูกคัดชื่อออก หรือผู้ได้รับธงดำไว้บนบ้าน เพราะจำไม่ได้ และกลัวถูกฟ้องหมิ่นประมาทด้วย

**ธงดำนี้เอามาใช้กันเล่นบ้างในกรุงเทพฯ ก็จะได้**



ร้านค้านั้นไม่มีปัญหาอะไร ผู้ค้ากระดาษของเขียนจดหมาย ก็ทำกระดาษของเล็กๆ มาจำหน่าย ดวงตราไปรษณีย์ก็เลยเล็กตามไปด้วย แต่ลายมือผู้เขียนจดหมายมักจะโตเท่าเดิม ดังนั้นเขียนได้สัก ๔ บรรทัดก็เต็มหน้ากระดาษเสียแล้ว ความคิดของผู้เขียนจดหมายนั่นเอง

ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งก่อสร้างสาธารณะมีอยู่บ้าง สะพานและถนนนั้นเรียบร้อยเดินได้ สะพานนั้นเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก

มีปัญหาอยู่ที่ประตูน้ำที่กั้นน้ำในแม่น้ำดุสิตให้เต็มอยู่เสมอ คินวันหนึ่งตึกแล้ว มีเสียงชู้ช่าดังมาก ประตูน้ำได้พังลงมา น้ำไหลอย่างรวดเร็วและแรงลงไปสู่ทะเล (อ่างหยก)

มีคนชอบกล่าวหาว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล่นเมืองตึกตาหมดเปลืองเงินทอง ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำ ผู้เขียนอยากจะแปลคำว่าเล่นว่าทำงานอย่างสนุกเพลิดเพลิน ผู้ที่เก็บของดีจากดุสิตธานีได้ก็เก็บเอาไป ผู้ที่เก็บไม่ได้เพราะปัญหาอ่อน ก็เป็นผู้ที่เราต้องสงสาร และให้ความเมตตา ส่วนเรื่องเงินที่ใช้ ทุกคนที่มาร่วมงานก็ใช้เงินกันบ้างคนละเล็กคนละน้อย เงินจำนวนมากหน่อยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้นั้น ก็เป็นพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ มิใช่เงินจากพระคลังมหาสมบัติ

ผู้เขียนมีอาชีพเป็นพนักงานเก็บค่าเช่าบ้านของพระคลังข้างที่ จึงรู้เรื่องเงินอยู่บ้าง บ้านเช่านั้นเก็บค่าเช่าเดือนละ ๑ บาท รายได้ต่างๆ หักไว้ใช้ที่ดุสิตธานี เป็นส่วนน้อย ส่วนใหญ่ส่งเข้าสมทบทุนของราชนาวีสมาคม เพื่อซื้อเรือรบพระร่วง และก็ได้เรือพระร่วงมาจริงๆ

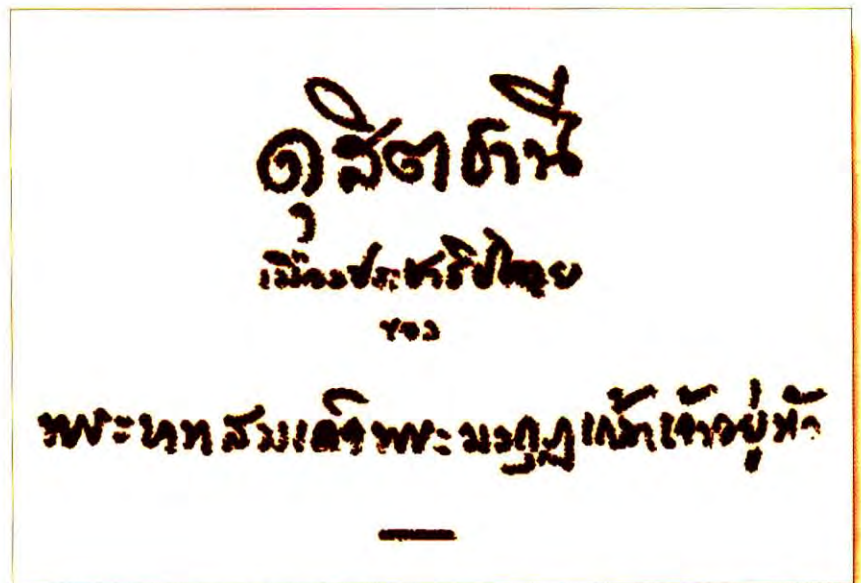


๑. ประกาศนียบัตรการประกวดเทศกาลในดุสิตธานี  
 ๒. ดวงตราไปรษณีย์กรของดุสิตธานี  
 ๓. เรือพระร่วงที่ซื้อด้วยเงินบริจาคจากคนไทยทั้งประเทศ ขณะที่ยอดที่พระราชวังดุสิต

# ดุสิตธานี : เมืองประชาธิปไตย ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

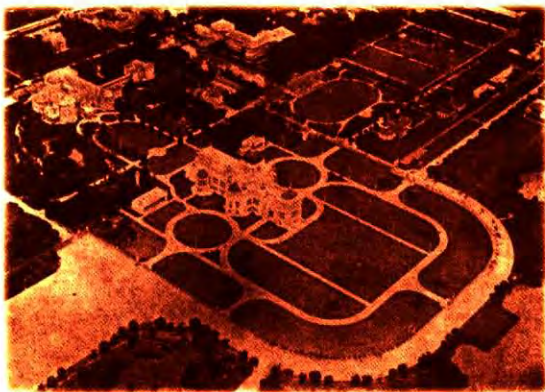
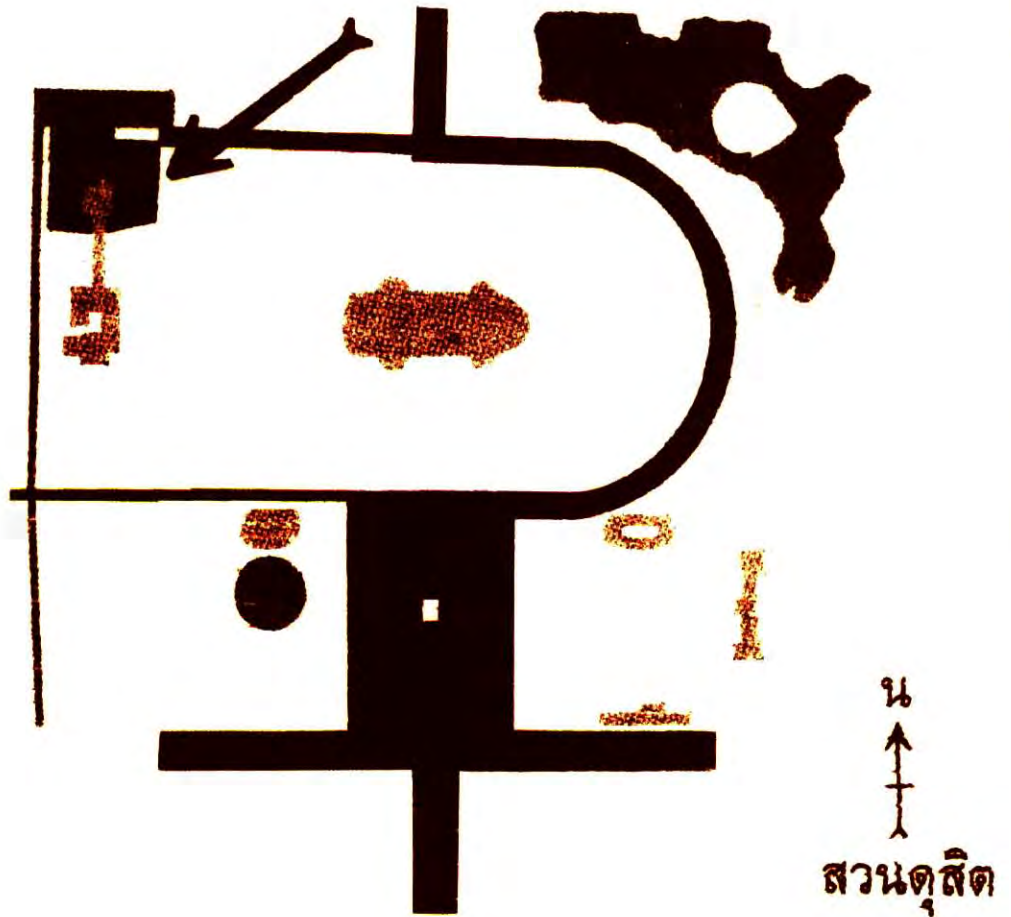
คำบรรยายของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่แสดงประกอบภาพถ่ายชุดพิเศษของเมืองดุสิตธานี ชุดนี้ นับเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญที่ยืนยันถึงตัวตนที่แท้จริงของเมืองดุสิตธานี สถานที่บ่มเพาะความคิดประชาธิปไตยให้กับข้าราชการใกล้เคียงตัวอย่างแยบคาย ก่อนที่จะกระจายสู่ประชาชนทั้งประเทศในอีกหลายสิบปีต่อมา

ดุสิตธานีที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นำชมนี่ คือเมืองย่อส่วนที่อยู่รอบพระที่นั่งอุดร ในพระราชวังดุสิต ซึ่งในภายหลังเมื่อสถานที่คับแคบจึงได้โปรดฯ ให้โยกย้ายไปอยู่ด้านหลังพระราชวังพญาไท ซึ่งกว้างขวางและเป็นสัดส่วนมากกว่าเดิม และอยู่ที่นั่นจนถึงรัชกาลของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า



หน้าปกหนังสือพจนานุกรมดุสิตธานี โดย หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ตีพิมพ์เมื่อปี ๒๕๑๓

# พาชมนุสิตธานี



พระราชวังดุสิตมองจากทางอากาศ ทางมุมซ้ายของภาพ คือ พระที่นั่งอัมพรสถาน มีถนนสะพานเชื่อมต่อกับพระที่นั่งอุดร และ พระที่นั่งวิมานเมฆที่ริมอ่างหยก ตอนกลางของภาพ คือ พระที่นั่งอนันตสมาคม และพระที่นั่งอภิเศกดุสิต

๖๖ ผนผังที่ท่านเห็นอยู่นี้ คือ บริเวณสวนดุสิตที่ข้าพเจ้ากล่าวถึง ท่านจะเห็นลานพระบรมรูปทรงม้า สวนอัมพร สนามเสือป่า เขาดินวนา พระที่นั่งอนันตสมาคม พระที่นั่งอัมพรสถาน และพระที่นั่งอุดร บริเวณที่ถูกศรขึ้นนั้น คือ “ดุสิตธานี” ทางที่จะไปยังดุสิตธานีก็คือ อ้อมเป็นครึ่งวงกลมตามกำแพงพระราชวังรอบพระที่นั่งอนันตสมาคม แล้วเข้าประตูพระราชวังตรงเข้าไปไม่เลี้ยวเลย ก็จะถึงดุสิตธานี เพื่อความสมบูรณ์ กันมิให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่า “ดุสิตธานี” เมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มีอยู่ ๒ แห่ง มีประวัติโดยย่อดังนี้

แห่งที่ ๑ ดุสิตธานีรอบๆ พระที่นั่งอุดร ในพระราชวังดุสิต ดั้งที่ข้าพเจ้าได้ชี้ให้ดูในแผนผังนั้นแล้ว เริ่มสร้างเมื่อ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๖๐ และตั้งอยู่ ณ ที่นั้นจนเดือนธันวาคม ๒๔๖๒



แห่งที่ ๒ เนื่องด้วย “ดุสิตธานี” แห่งแรกคับแคบ มีทวยนาครเพิ่มขึ้น ประจวบกับที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้แปรพระราชฐานไปประทับที่วังพญาไท ตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๔๖๒ และอยู่ต่อมาจนสิ้นรัชกาล สถานที่ “ดุสิตธานี” แห่งที่สองนี้ ในปัจจุบันเป็นส่วนด้านหลังของโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าฯ

ส่วนโรงแรมดุสิตธานีที่ศาลาแดงนั้น แม้จะสูงตระหง่าน ก็เป็นเด็กที่เกิดใหม่สร้างขึ้นเสมือนว่าฉลองอายุครบ ๕๐ ปีของดุสิตธานีแห่งแรก แต่ก็ไม่ค่อยมีผู้ใดนอกจากข้าพเจ้าที่กล่าวว่าเป็นเช่นนั้น ข้าพเจ้าไม่ทราบว่ามีผู้ใดแต่งคำประพันธ์ชมดุสิตธานีที่ศาลาแดงหรือไม่ แต่ “ดุสิตธานี” เมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มีผู้เขียนชมความงามไว้มากด้วยกัน เช่น บุคคลผู้เป็นนาครผู้หนึ่ง ใช้นามปากกาว่า “ขันตี” ได้ประพันธ์โคลงสี่ไว้ดังนี้

“เรือเรือสุริยะโพล์	เปลล์แสง
จวนจะสิ้นแสงแดง	จับน้ำ
จวบจันทร์แจ่มโลกแปลง	มาเปลี่ยน
แสงต่อแสงทอกล้า	ทั่วท้องขไลทร
จันทราคลาเคลื่อนขึ้น	เวหา
แสงส่องทั่วพารา	แหล่งน้อย
นามจังหวัดดุสิตธา	นี้รุ่ง เรืองเฮย
งามสุดจะกล่าวถ้อย	ถูกถ้วนขบวนงาม”

ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย ข้าพเจ้าเห็นจะต้องเริ่มทำหน้าที่มีคฤเทศก์เสียที เพื่อพาท่านไปชมดุสิตธานีแห่งแรกรอบพระที่นั่งอุดร และจะกล่าวถึงดุสิตธานีแห่งนี้แห่งเดียวเท่านั้น “ดุสิตธานี” เป็นจังหวัดที่ตั้งศาลารัฐบาลมณฑลดุสิต ตามระบบการปกครองที่เรียกว่า “เทศาภิบาล” แต่เกิดระบบการปกครอง “นคราภิบาล” ขึ้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์จะทดลองปกครองระบอบประชาธิปไตย เห็นความจริงข้อนี้ได้จากกระแสพระราชดำรัส เมื่อเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดศาลารัฐบาลมณฑลดุสิต เมื่อ ๙ กรกฎาคม ๒๔๖๒ ว่า

**“วิธีการที่ดำเนินเป็นไปนี้ เป็นการทดลองว่าจะเป็นประโยชน์ได้เพียงใด เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับธานีให้แน่ชัดเสียก่อน ... วิธีดำเนินการในธานีเล็กๆของเราเป็นไปเช่นไร ก็ตั้งใจไว้ว่าจะให้ประเทศสยาม กระทำเช่นเดียวกัน”**

ดุสิตธานีเมืองประชาธิปไตยนี้ มีทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น ปราสาทพระราชวัง วัดวาอาราม สถานที่ราชการ โรงทหาร โรงเรียน โรงพยาบาล ตลาดร้านค้า ธนาคาร

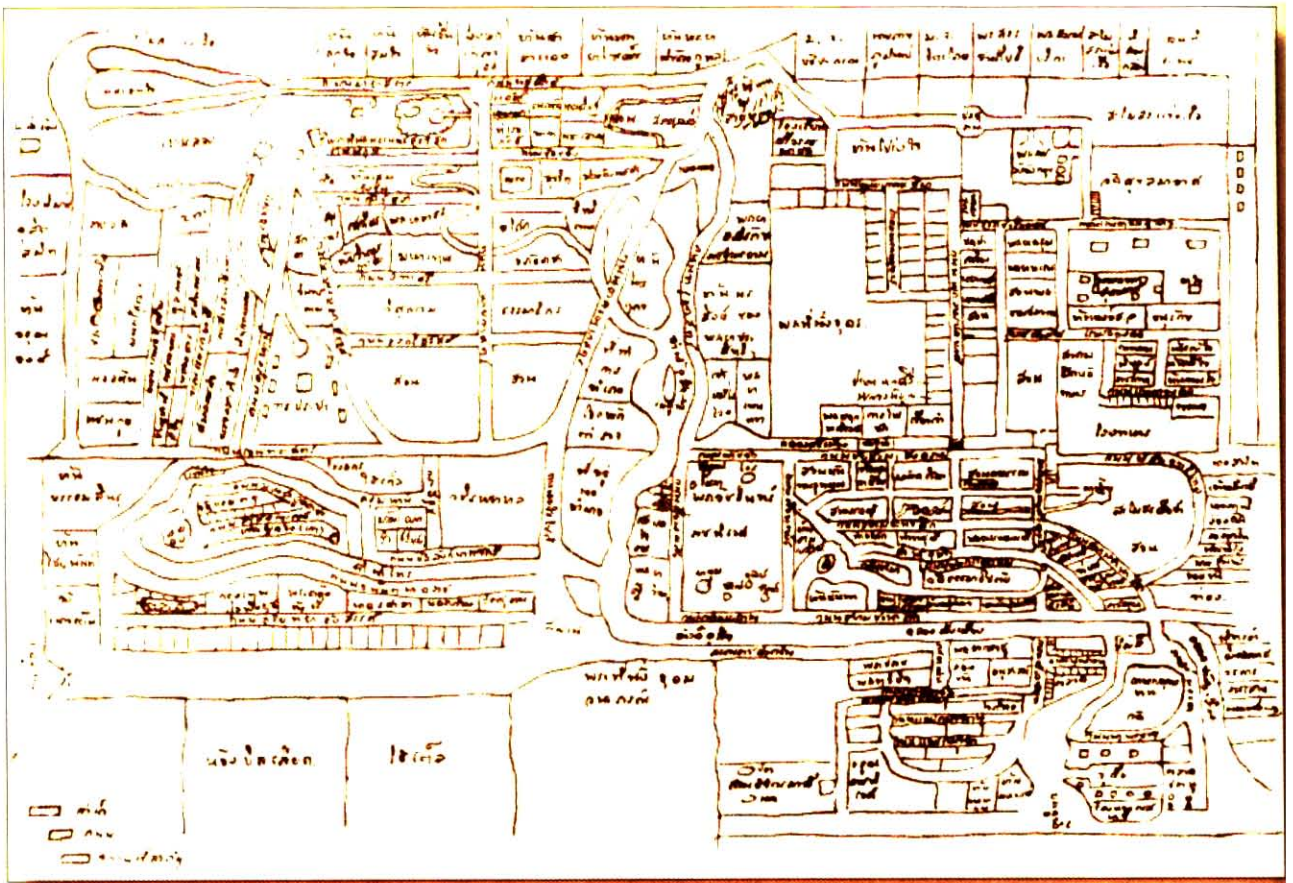


พระราชวังพญาไท เมื่อครั้งเป็นโฮเต็ลพญาไท (ภาพนี้ถ่ายจากด้านหลังพระที่นั่งพินาณจักรี ในบริเวณที่เคยเป็น “ดุสิตธานี”)

โรงละคร โรงภาพยนตร์ สโมสร บริษัท สำนักงาน แต่อาคารสถานที่เหล่านั้นย่อมส่วน  
 ลงให้เล็กเหลือประมาณหนึ่งในสิบของของจริง ที่ขาดไปก็คือมหาวิทยาลัย  
 ปิมน้ำมัน และสถานโบว์ลิ่ง

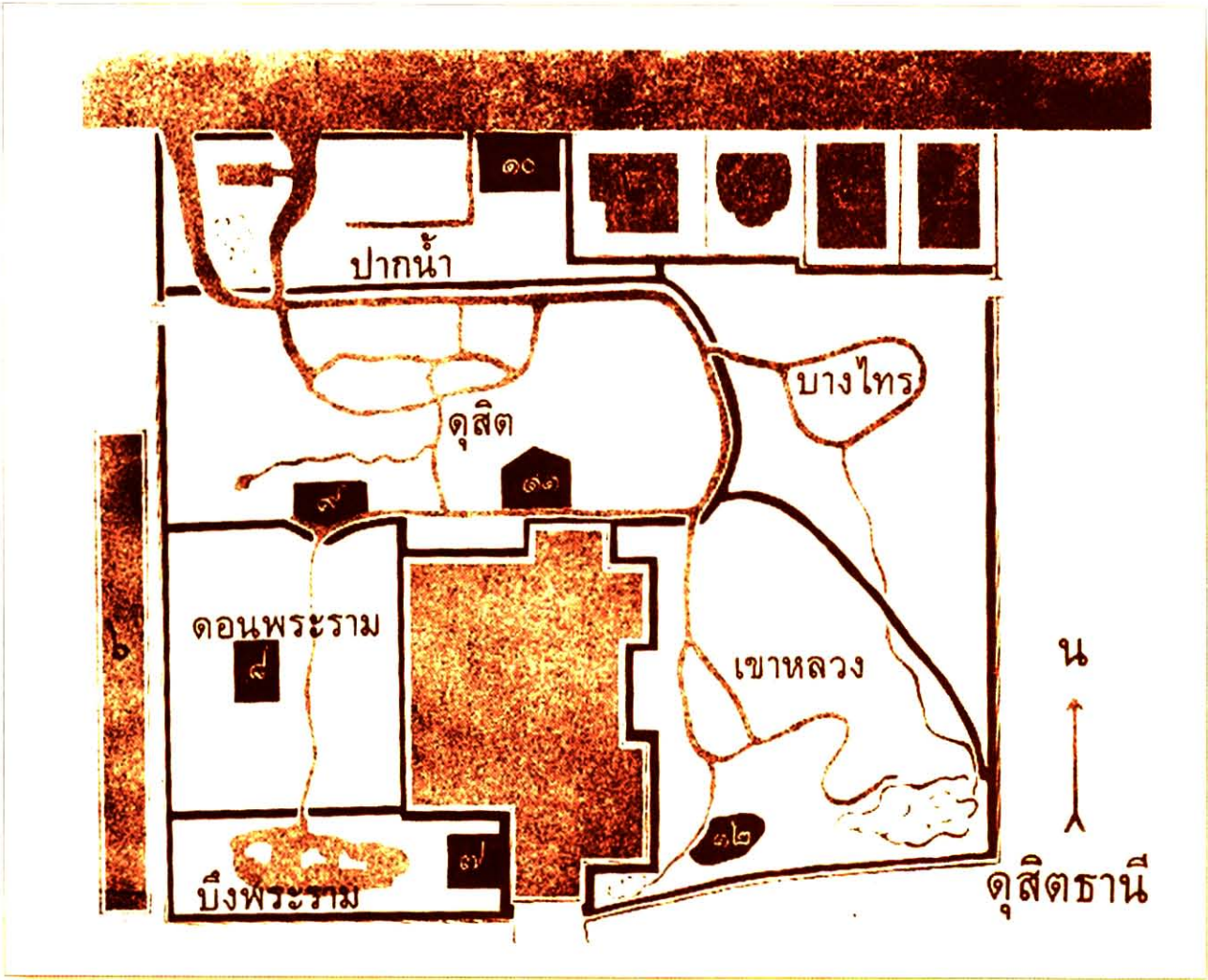
ส่วนเวลานั้นย่อให้เหลือหนึ่งในสิบสอง หนึ่งปีดุสิตเท่ากับหนึ่งเดือนธรรมดา  
 ภาษีอากรซึ่งควรจะเสียกันปีละครั้ง ก็ต้องเสียกันทุกเดือน รายได้ต่างๆ นั้น ก็นำมา  
 ใช้จ่ายสำหรับธานีบ้าง ส่งสมทบทุนซื้อเรือรบ “พระร่วง” บ้าง เมื่อซื้อเรือ “พระร่วง”  
 สำเร็จแล้วก็ส่งสมทบทุนซื้อปืนใหญ่เสือป่า

จังหวัดดุสิตธานีตั้งอยู่ในพระราชวังดุสิต คล้ายกับกรุงวาทีกันตั้งอยู่ใน  
 กรุงโรมในประเทศอิตาลี



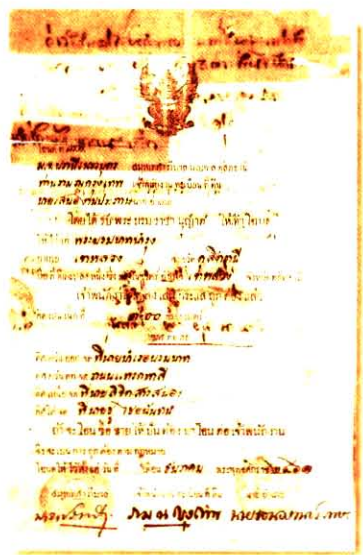
แผนที่เมืองจำลองดุสิตธานี ซึ่งพระยาอนุชิตชาญชัย  
 (พงษ์ สวัสดิ์-ชูโต) เป็นผู้เขียน

ท่านผู้มีเกียรติคงจะเห็นจากแผนผังว่า ดุสิตธานีตั้งล้อมรอบพระที่นั่งอุดรอยู่ มีอำเภอและกิ่งอำเภอคือ ดุสิต-ปากน้ำ-ดอนพระราม-บึงพระราม-เขาหลวงและบางไทร



ด้านเหนือของดุสิตธานีจัดอย่างหยก (๑) มีสะพานข้ามไปยังพระที่นั่งวิมานเมฆ ซึ่งรื้อย้ายมาจากเกาะสีชัง ริมอ่างหยกทางด้านใต้คือด้านที่ดุสิตธานีตั้งอยู่ มีอาคารใหญ่ตั้งอยู่จากซ้ายไปขวา หรือตะวันตกไปตะวันออก คือ พระตำหนักอุดมวารณ (๒) นาครศาลา (๓) โยเต็ลเมโทรโปล (๔) และโรงบิลเลียด (๕) ทางทิศตะวันตกมีคลองชื่อคลองเม่งเส็ง ระบายน้ำจากอ่างหยกผ่านหลังพระที่นั่งอัมพรสถาน หลังสวนอัมพร หลังวังปารุสกวัน และหลังกระทรวงศึกษาธิการ ไปออกคลองผดุงกรุงเกษม ที่หน้าวัดมกุฏกษัตริยาราม ริมคลองนี้ตรงที่ดุสิตธานีตั้งอยู่มีอาคารเป็นตึกยาว ใช้เป็นที่ทำการสมุทเทศาภิบาล และสโมสรของพรรคแพรแลบสีน้ำเงิน (๖)

ในดุสิตธานีมีสวนสาธารณะหลายแห่ง เช่น สวนลุมพินี (๗) สวนพระรามประทาน (๘) สวนคนธรรพอุทยาน (๙) สวนวิจิตรมาลี (๑๐) สวนนันทอุทยาน (๑๑) และสวนสราญรมย์ (๑๒)



โฉนดที่ดินดุสิตธานี

มีทางเข้าไปยังคูสิตธานี ๓ ทาง ทางแรกนั้นข้าพเจ้าได้แจ้งให้ทราบแล้ว คือ อ้อมกำแพงพระราชวังรอบพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นครึ่งวงกลม แล้วตรงเลยเข้าไปจนถึงอำเภอบางไทรของคูสิตธานี ตรงข้าง “วังนวรรัตน” ของ หม่อมเจ้าปราณี นวบุตร นวรรัตน สมุหเทศาภิบาล ทางทิศตรงกันข้ามมีประตูเข้าออกได้ตรงบ้าน นายจ่ายในอำเภอคูสิต ส่วนอีกทางหนึ่งเป็นทางที่ใช้มากที่สุด คือทางด้านใต้ตรง อัฒจันทร์พระที่นั่งอุดร ถ้าขึ้นบนพระที่นั่งอุดรมาก่อนแล้วลงจากพระที่นั่งทาง อัฒจันทร์ด้านเหนือ จะมาถึงพระราชวังพระวัชรินทร์ราชินีเวศน์ ที่ใจกลางคูสิตธานี เลยทีเดียว ถ้าเดินเลาะตามบาทวิถีรอบพระที่นั่งทางด้านตะวันตกจะเข้าถึงอำเภอ บึงพระรามทางด้านสวนลุมพินี ถ้าเลาะทางด้านตะวันออกจะถึงอำเภอเขาหลวง ทางด้านสวนสราญรมย์ผู้ที่เข้ามาয়ังคูสิตธานีโดยมากย่อมมุ่งที่จะไปยังนาครศาสตร์และ ไฮเต็ลเมโทรโปล พอเดินเลาะตามบาทวิถีรอบพระที่นั่งอุดรแล้ว ก็มีจะลงจาก บาทวิถี เดินลัดผ่านบ้านเจ้าหมื่นไวยวรนาถไปยังถนนวราภรณ์ จนเกิดเรื่อง “คุณพระนาย” ผู้เป็นเจ้าของบ้านบ่อยๆ เพราะบริเวณบ้านถูกเหยียบย่ำจนเกิดความเสียหาย

คูสิตธานีนี้มีประวัติว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จลงที่ บริเวณทิศเหนือของพระที่นั่งอุดร เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๔๖๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการจับจองที่ดินกัน ขณะนั้นประเทศสยามได้เข้าสู่มหายุทธ สงครามโลกครั้งที่ ๑ ได้ครบหนึ่งปีพอดี พอถึงวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๔๖๑ ก็ได้ยื่น คำว่า “คูสิตธานี” กันแล้ว จึงพอจะสันนิษฐานได้ว่า ได้พระราชทานนาม “คูสิตธานี” ให้แก่เมืองใหม่ภายในระยะเวลาวันสองวันนั่นเอง ในขั้นต้นมีเพียง ๓ อำเภอ คือ อำเภอคูสิต ซึ่งเป็นที่ตั้งจังหวัดและมีพระราชวัง คือ พระวัชรินทร์ราชินีเวศน์ อีก สองอำเภอคือ อำเภอปากน้ำและอำเภอดอนพระราม ทวยยานครนั้นเป็นชายล้วน ที่แรกย่อมมีจำนวนน้อย แต่ภายใน ๑ ปี ก็เพิ่มขึ้นเป็นประมาณ ๒๕๐ คน ส่วน จำนวนหลังคาเรือนนั้นกว่า ๑,๐๐๐ เพราะสถานที่บางแห่ง เช่นพระราชวังและวัด มีอาคารแห่งละหลายหลัง มีการเลือกตั้งนคราภิบาลครั้งแรกในเดือนตุลาคม ๒๔๖๑ นั้น และข้าพเจ้าดูเหมือนจะเป็นผู้ที่มีอายุน้อยที่สุดที่มีสิทธิเลือกตั้ง คือ มีอายุเพียง ๑๕ ปีกับ ๓ วันเท่านั้น ภายในระยะเวลาเดือนครึ่งหลังจากนั้นมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นดังนี้

๑. เกิดมีหนังสือพิมพ์ขึ้นในคูสิตธานีถึงสามฉบับคือ “คูสิตสมัย” ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายวันฉบับที่ ๒ และ “คูสิตสมิต” ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ “คูสิตสักขี” นั้นมีชื่อที่ใช้ศัพท์ภาษาอังกฤษปนว่า คูสิตเรคอร์เดอร์ด้วย
๒. เยอรมันยอมแพ้ในมหาสงครามโลกครั้งที่ ๑ คูสิตธานีตกแดงธงทิว และ โคมไฟเพื่อฉลองเป็นการใหญ่ งดงามมาก อีก ๒๐ วันต่อมาจึงมีการฉลองที่ท้องสนามหลวง กรุงเทพฯ
๓. ขยายคูสิตธานีออกไปทางทิศอาคเนย์ ตั้งแต่วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ตั้งเป็นอำเภอเรียกว่า อำเภอเขาหลวง
๔. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศ “ธรรมนูญลักษณะปกครองคณะ นคราภิบาลคูสิตธานี พ.ศ. ๒๔๖๑” เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๔๖๑ แล้ว ได้มีการเลือกตั้งนคราภิบาลตามธรรมนูญนั้นเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๔๖๑



หนังสือคูสิตสมิต

การที่สัมพันธมิตรมีชัยในมหาสงครามโลกครั้งที่ ๑ นั้น ส่งผลมาถึง  
ดุสิตธานีเป็นอันมาก ทำให้เกิดถนนชัยชนะสงคราม ถนนสยามชนะศึก ถนนพิลึก  
ฤทธิ์ไทย ถนน ๒๒ กรกฎาคม และถนน ๑๑ พฤศจิกายน ขึ้นในอำเภอดุสิต

ในปีต่อมาหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยลงข่าวดังนี้

“เราได้อ่านหนังสือพิมพ์ยักษ์ฉบับหนึ่ง ลงวันที่ ๑๔ เดือนนี้ มีความเห็น  
บรรณาธิการแนะนำรัฐบาลให้ตัดถนนเพื่อเป็นอนุสาวรีย์ในการสงคราม ถ้าถนนที่  
กล่าวนั้นได้มีขึ้นจริงแล้ว ตัวท่านบรรณาธิการผู้ออกความเห็นคงกระโดดโถง ยิ้ม  
จนแก้มกระตุก คุยกับเพื่อนได้หลายร้อยครั้งว่า รัฐบาลได้ทำตามความเห็นของตน  
แต่ความจริงนาครดุสิตได้ชมถนน ๒๒ กรกฎาคม, ถนน ๑๑ พฤศจิกายน, ถนนชัยชนะ  
สงคราม, ถนนสยามชนะศึกมากกว่า ๖ เดือนแล้ว”

ตามที่ใช้ศัพท์ “นาครดุสิต” นั้น ท่านทั้งหลายคงจะทราบ ว่าหมายความว่า  
ชาวดุสิตธานีนั่นเอง ถ้าจะกล่าววาระราษฎรทั้งหลายหรือประชาชน ก็ใช้ศัพท์ว่า  
“ทวยนาคร” นาครทุกคนจะต้องมีอาชีพ นายราม ณ กรุงเทพ ก็เป็นนาครผู้หนึ่ง  
มีอาชีพเป็นทนายความ เราเรียกว่า “ท่านราม”

ตำบลและอำเภอต่างๆ ในดุสิตธานีนั้น มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลสมัย  
ได้ลดฐานะอำเภอปากน้ำและอำเภอดอนพระรามเป็นกิ่งอำเภอ ขึ้นอำเภอดุสิต  
หลังจากนั้นได้ขยายเขตอำเภอเขาหลวงขึ้นไปทางทิศอีสาน ต่อมาได้แยกที่  
ตรงนั้นเป็นตำบลหนึ่งต่างหาก เรียกว่า ตำบลบางไทร ซึ่งเจริญก้าวหน้ารวดเร็ว  
มาก ทางทิศเหนือก็มีการพัฒนาตั้งตำบลใหม่มีชื่อว่า ตำบลบึงพระราม แล้ว  
ยกฐานะดอนพระรามกลับเป็นอำเภอตามเดิม มีข่าวในหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับ  
สถานที่ในตำบลใหม่นี้ที่น่าสนใจเรื่องหนึ่ง ดังนี้

“สวนลุมพินี ได้สร้างขึ้นที่กิ่งอำเภอดอนพระราม ข้างบึงพระราม เราเชื่อว่า  
สวนนี้ ถ้าแล้วคงจะเป็นสถานที่ที่งดงามแห่งหนึ่งในกิ่งอำเภอนั้น”

สวนลุมพินีที่กล่าวนี้ มีกำเนิดเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๖๒ ก่อนสวนลุมพินีของ  
นาครกรุงเทพฯ ที่ศาลาแดง แต่การตกแต่งให้เป็นสวนที่งดงามนั้น ดูเหมือนจะไม่  
เคยสำเร็จ เพราะมีผู้ขอเช่าเอาไปทำเป็นโรงเรียนศรีวรธรณาลัย และทางการได้  
สั่งอนุญาตเมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ศกเดียวกันนั่นเอง สวนลุมพินีแห่งแรกในกรุงสยาม  
จึงมีอายุเพียง ๔๐ วันเท่านั้น

ข้าพเจ้าใคร่จะขอให้ท่านทั้งหลายพิจารณาลักษณะทางภูมิศาสตร์ของ  
ดุสิตธานีสักหน่อย (ดูแผนผังหน้า ๔๗)

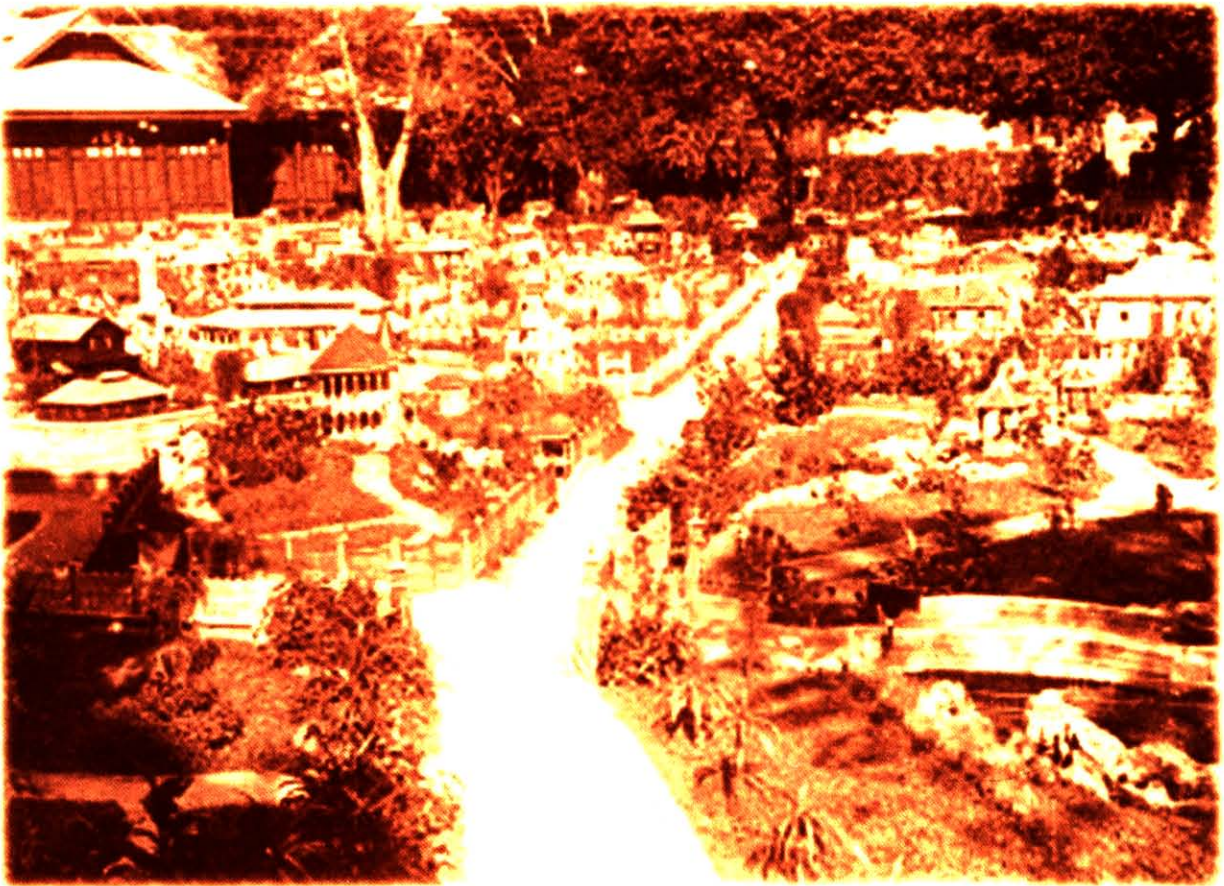
เขาหลวงทางทิศอาคนย์เป็นแหล่งน้ำสำคัญ มีลำธารไหลไปทางบางไทร  
กลายเป็นลำน้ำไทรสายหนึ่ง ลำธารที่ไหลไปทางตะวันตกคือธารพิบูล ไปรวมกับธาร  
สายหยุดกลายเป็นลำน้ำดุสิต ซึ่งเป็นลำน้ำสำคัญที่สุดของดุสิตธานี ไหลไปทาง  
ทิศเหนือแล้ววกไปทางทิศตะวันตก ธารสายหยุดนั้นไหลมาจากเขาเดี่ยว ทางทิศทักษิณ  
ทางด้านเหนือมีน้ำพุขึ้นในเขตบ้านโปร่งใจของท่านรามที่บึงพระราม แล้วไหลไปทาง  
เหนือ เข้าคลองศรีเมือง แล้วไปออกลำน้ำดุสิต ในอำเภอดุสิตนั้นมีลำน้ำและคลอง  
เป็นจำนวนมาก แต่ก็ไหลไปออกทะเลทางอำเภอปากน้ำด้วยกันทั้งสิ้น แยกเป็นสองสาย  
คือลำน้ำดุสิตทางหนึ่ง และคลองขวัญเมืองอีกทางหนึ่งยังมีคลองสำคัญอีกคลองหนึ่ง  
คือคลองมิ่งเมือง เป็นคลองลักษณะที่ลำน้ำดุสิตวกเวียนไปทางใต้และเป็นคลองที่  
แบ่งอาณาเขตระหว่างดุสิตและปากน้ำ

ต่อจากนี้ไป ข้าพเจ้าขอพาท่านชมดุสิตธานี โดยใช้ภาพประกอบ



### ภาพ ๑ ทิวทัศน์กุสิดธานี

เมื่อท่านเข้าไปชมกุสิดธานีทางด้านอัมจันทร์พระที่นั่งอุดร เลี้ยวขวาเข้าไปถึงอำเภอเขาสลวง ท่านจะเห็นภาพนี้ ถนนใหญ่ที่เห็นคือถนนอากาศนาศตร์ อาคารใหญ่ทางมุมซ้ายบนคือโฮเต็ลเมโตรโปล ที่ทวยนาครเข้าไปได้จริงๆ แทนที่จะเข้าโฮเต็ลเมโตรโปลหลังเล็ก ซึ่งเข้าไปไม่ได้





**ภาพ ๒ บ้านคหบดีที่อำเภอปากน้ำ**

คูสิตธานีมีอาคารไม่ต่ำกว่า ๑.๐๐๐ หลัง ส่วนใหญ่เป็นอาคารสองชั้น แต่อาคารสามชั้นงามๆ ก็มีมาก เช่น บ้านหลังนี้ซึ่งอยู่ในอำเภอปากน้ำ ดูแบบที่สร้าง เห็นว่าคงจะอยู่สบายมาก





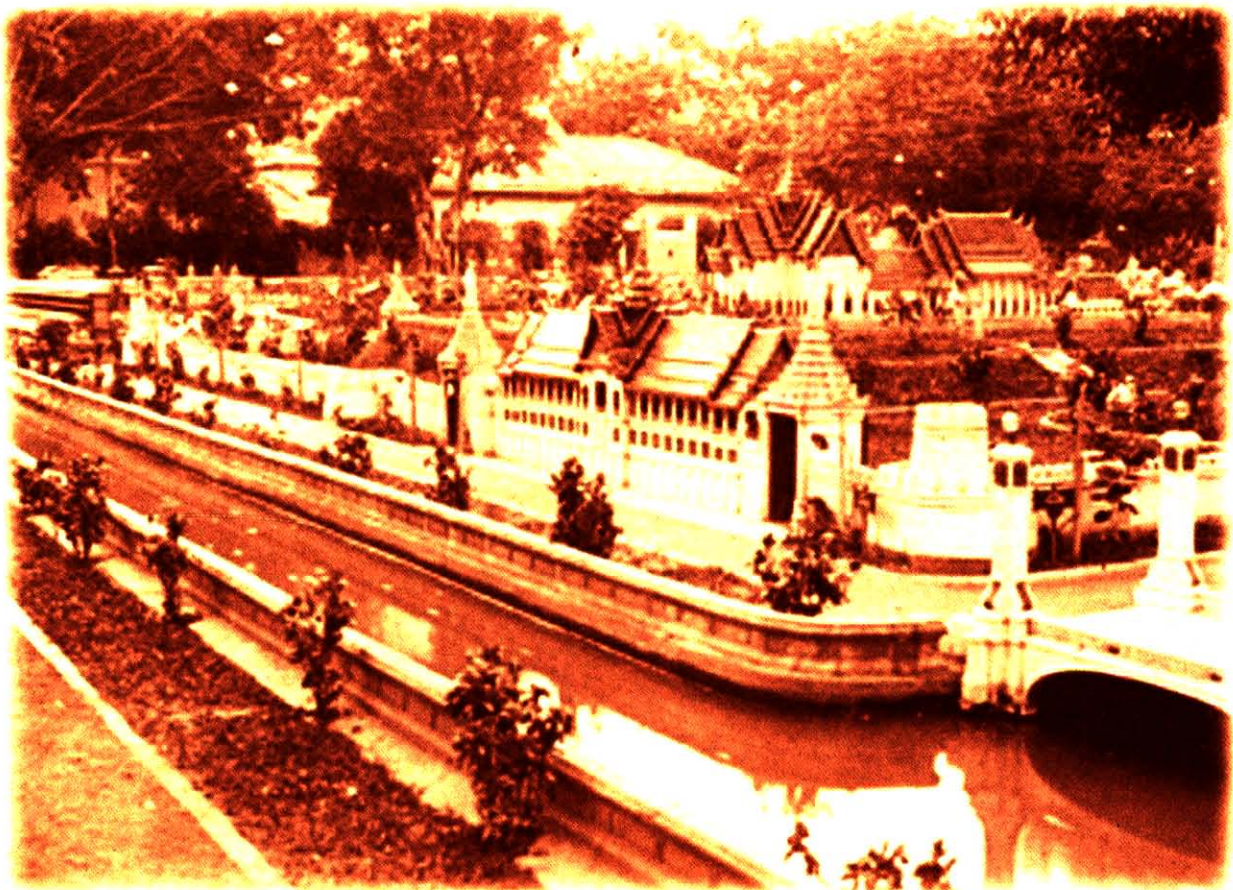
ภาพ ๓ บ้านคหบดีที่อำเภอเขาสงวาท

บางบ้านก็มีแบบสถาปัตยกรรมแปลกๆ ไม่ทราบว่ามีกี่ชั้น เช่นบ้านนี้ ซึ่งอยู่ในอำเภอเขาสงวาท ริมลำน้ำ  
คูสิด้านตะวันออก



#### ภาพ ๔ พระราชวังพระวชิรนครราชินีเวศน์ ริมลำน้ำคูสิด

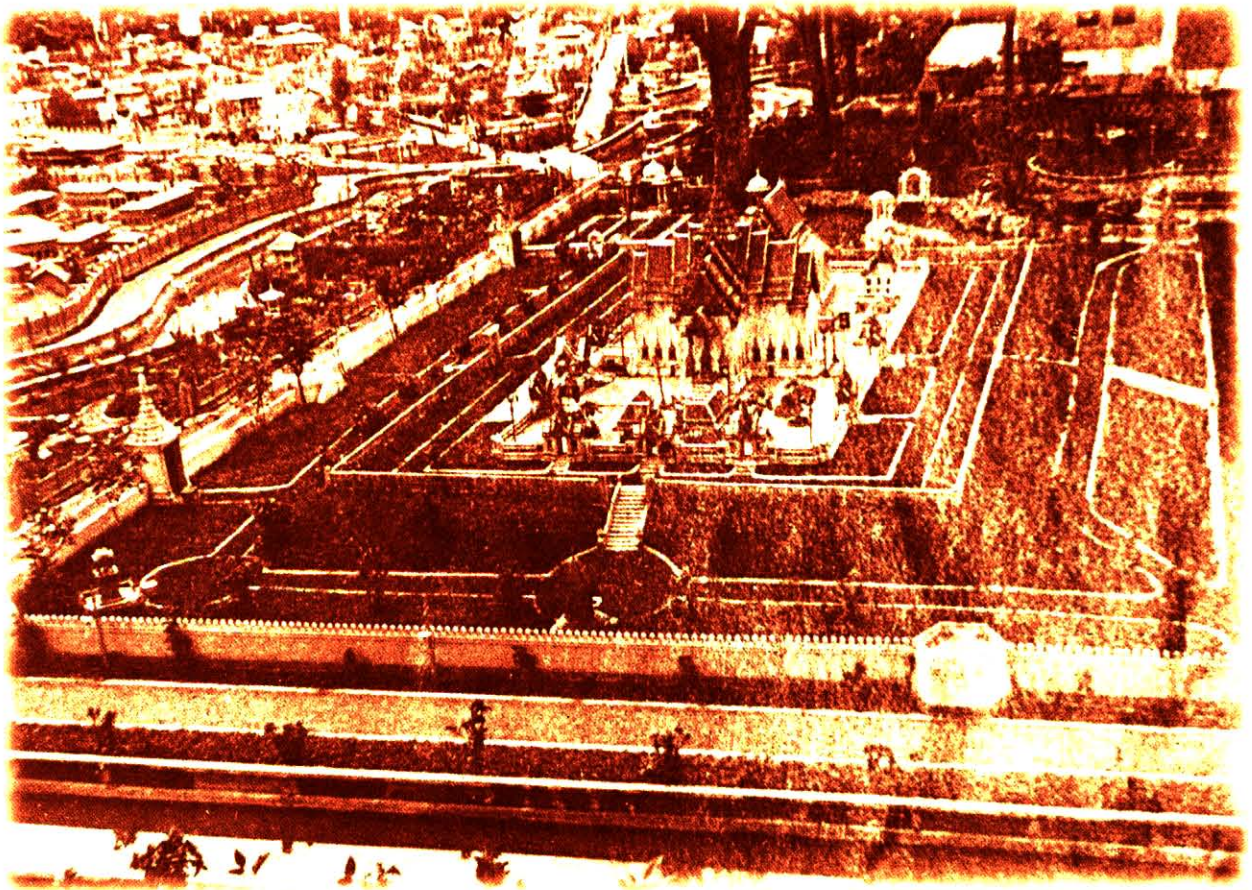
กลุ่มอาคารที่มีความสำคัญอันดับ ๑ ก็คือพระราชวังที่มีชื่อว่า พระวชิรนครราชินีเวศน์นั่นเอง ส่วนใหญ่จำลองมาจากพระบรมมหาราชวังที่กรุงเทพฯ ในภาพนี้จะเห็นพระราชวัง มองจากทิศพายัพ เห็นกำแพงพระราชวัง พระทวาร ป้อมและพระที่นั่งต่างๆ มีกลุ่มพระมหาปราสาทเห็นในระยะไกล ส่วนพระที่นั่งองค์ใกล้ คือ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ภาพนี้ถ่ายจากถนนราชดำเนิน เห็นลำน้ำคูสิด ถนนริมกำแพงพระราชวังคือถนนหน้าพระลาน และที่เลี้ยวไปทางขวาคือถนนเขื่อนเพชร ป้อมใหญ่ที่เห็นคือป้อมคงเขื่อนเพชร พระทวารทั้งสองที่แลเห็นคือ ประตูเวรวังสรรค์และประตูเวสสะวันรังสฤษฏ์





### ภาพ ๕ กลุ่มพระมหาปราสาทในพระราชวัง

ภาพนี้คือ พระราชวังมองจากทิศอุดร เห็นกลุ่มพระมหาปราสาทอยู่บนเนินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ป้อมทางขวามือคือป้อมเผด็จฤทธิ์แรง และป้อมที่มุมทางซ้ายมือคือป้อมแผลงฤทธิ์กล้า อาคารหลังเล็กหลังป้อมนี้คือหอแก้วหรือศาลพระพิฆเนศวร



### ภาพ ๖ พระที่นั่งไพศยนต์มหาปราสาท

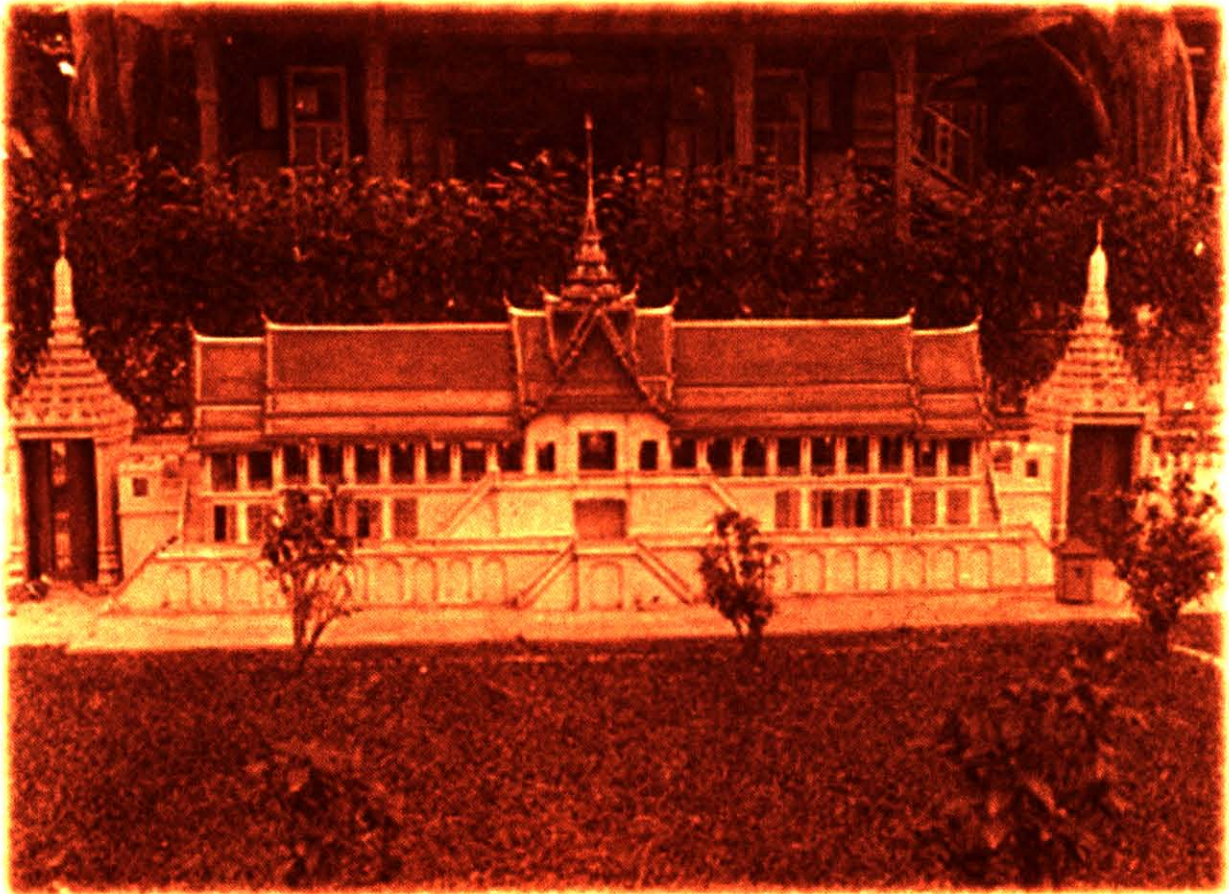
พระที่นั่งองค์ใหญ่ที่คล้ายพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวังนี้คือพระที่นั่งไพศยนต์มหาปราสาท ขอให้ท่านผู้มีเกียรติสังเกตความประณีตของสถาปัตยกรรมด้วย พระที่นั่งองค์ข้างซ้ายมือคือพระที่นั่งบรมราชพิมาน คล้ายกับว่าจะแทนพระที่นั่งพิมานรัตยาในพระบรมมหาราชวัง พระที่นั่งองค์เล็กบนกำแพงแก้วทางซ้ายมือคือพระที่นั่งอาภรณ์พิรายูร์ สร้างตามแบบพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกษ์ ที่ข้างพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทนั่นเอง ส่วนอาคารเล็กทางขวามือนั้นคือศาลท้าวทรีนยพนาสูร





### ภาพ ๗ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท

ท่านผู้มีเกียรติคงจะบอกได้ทันทีว่า ภาพนี้เหมือนพระที่นั่งสุทไธสวรรค์ระหว่างประตูเทวาพิทักษ์ และ ประตูศักดิ์ชัยสิทธิ์ ของพระบรมมหาราชวังที่กรุงเทพฯ แต่ภาพนี้คือ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ระหว่างประตู กุเวรรังสรรค์ และประตูเวสสะวันรังสฤษฎ์ ของพระวชิรธรราชนิเวศน์ในดุสิตธานี ถ้ายกมาจากภายในของพระราชวัง ภาพที่เป็นฉากหลังเบื้องบนนั้นคือพระตำหนักอุดมวนาภรณ์\*

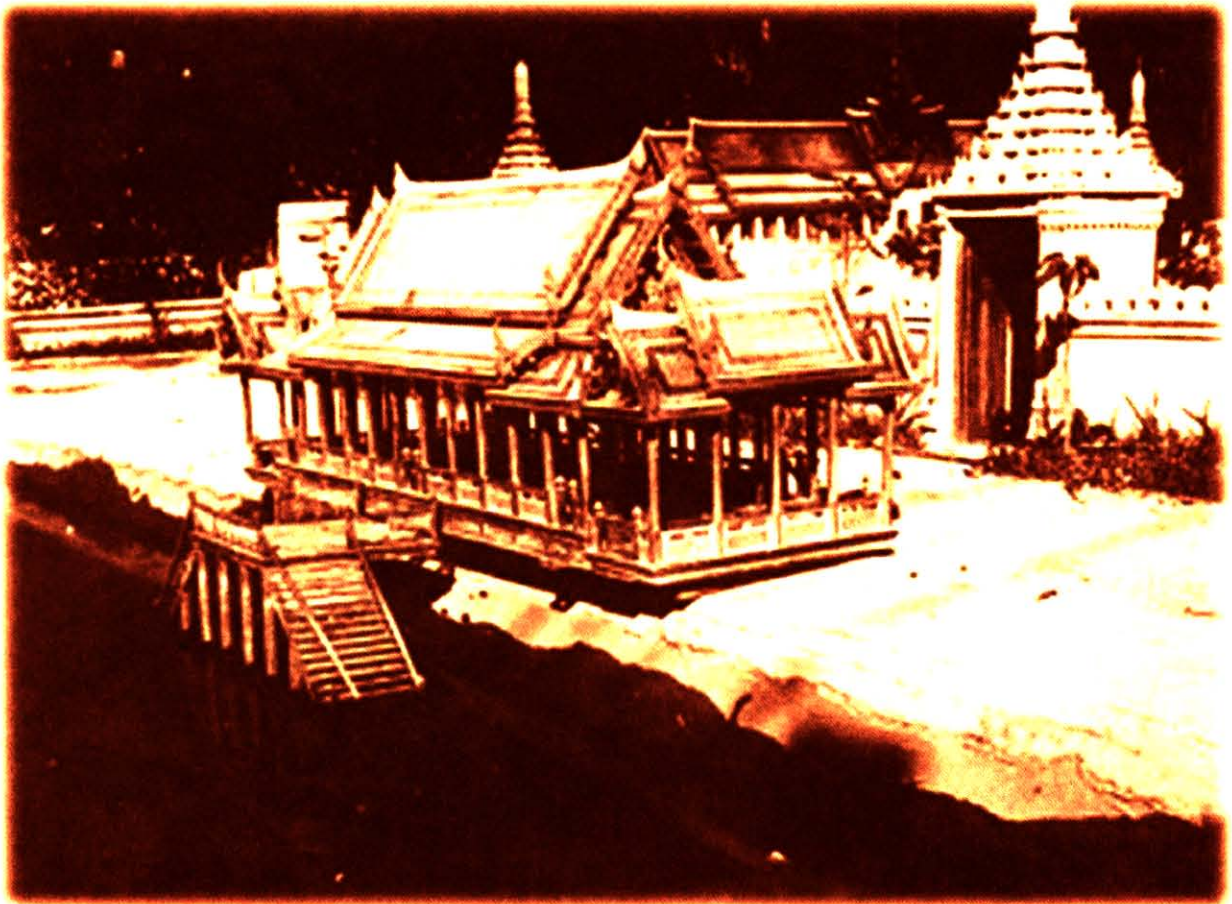


\*ต่อมา โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามใหม่ว่า "พระตำหนักเมขลารูจี"



### ภาพ ๘ พระที่นั่งสถานชโลธร

ภาพนี้คือ พระที่นั่งสถานชโลธร ริมลำน้ำคูสิด นี้คือ “ตำหนักแพ” ของคูสิดธานีนั่นเอง อยู่ตรงประตูทวารวดีของพระราชวังทางด้านถนนเขื่อนเพชร แลเห็นพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาทอยู่เบื้องหลัง



ภาพ ๙ พระราชวังพระวชิรรินทร์ราชนิเวศน์ ด้านตะวันตก

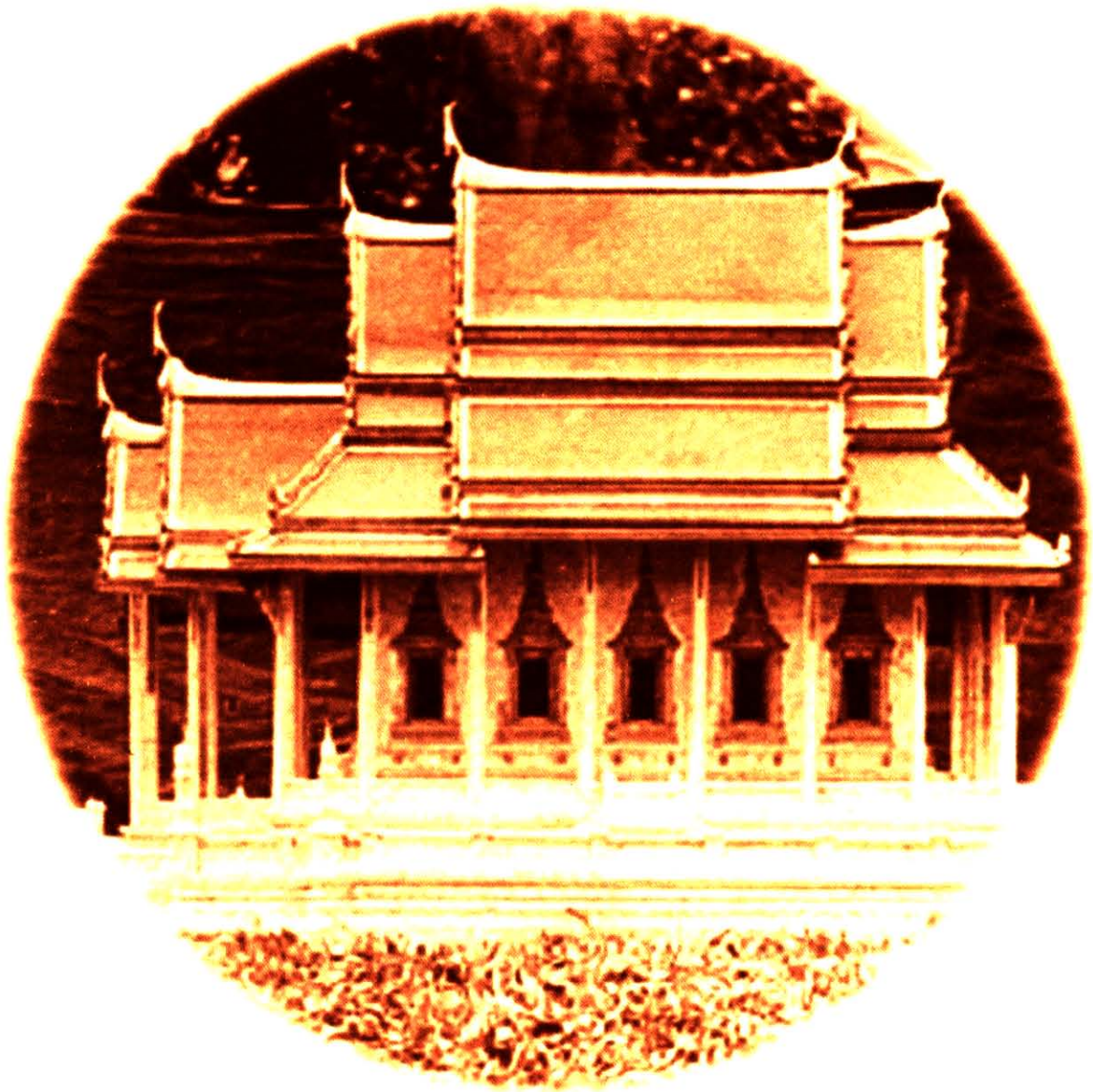
ภาพนี้คือบริเวณพระราชวังทางซีกตะวันตก เห็นจากใกล้ไปหาไกลคือพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท หอพระพุทธรัตนสถาน และพระที่นั่งจักรกานต์มณี (เก๋งจีน) ถนนด้านล่างคือถนนหน้าพระลาน ถนนจากมุมขวาล่างตรงขึ้นไปเบื้องบนคือถนนเขื่อนเพชร บริเวณด้านขวามือคือเขตของบ้าน “สามเหลี่ยม” และสวนนันทอุทยาน





ภาพ ๑๐ หอพระพุทธรัดนสถาน

นี่คือหอพระพุทธรัดนสถาน ซึ่งตั้งอยู่บนเนินริมกำแพงพระราชวังด้านตะวันตก มองจากทิศอุดร





**ภาพ ๑๑ พระที่นั่งเทวอาสน์จํารูญ**

ภายในบริเวณพระราชวังทศทักษิณ มีพระที่นั่งชื่อพระที่นั่งเทวอาสน์จํารูญ ซึ่งสร้างคล้ายพระที่นั่ง  
ภาณุมาศจํารูญ (เปลี่ยนชื่อเป็นพระที่นั่งบรมพิมาน) ในพระบรมมหาราชวัง





ภาพ ๑๒ พระที่นั่งเทวอาสน์จํารูญ และสระน้ำ

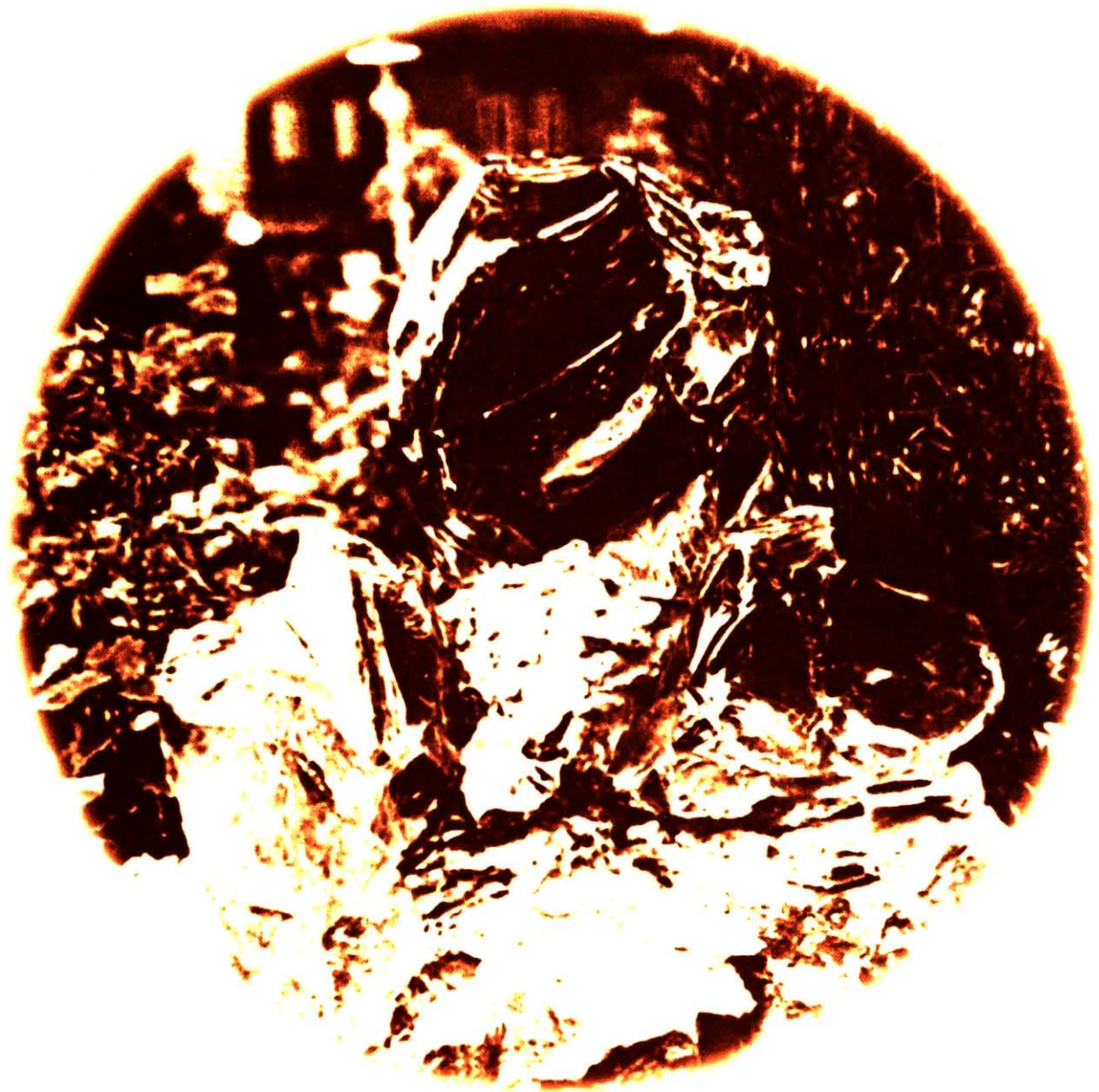
ภายในบริเวณพระราชวังมัลล่าน้ำและสระน้ำที่สวยงามดังภาพนี้ และเห็นพระที่นั่งเทวอาสน์จํารูญในระยะไกล





ภาพ ๑๓ เขาแก้วริมสระน้ำในพระราชวัง

ภาพเขาแก้วริมสระในพระวชิรธรราชนิเวศน์ อาคารด้านหลังคือพระที่นั่งเทวอาสน์จรัญญ

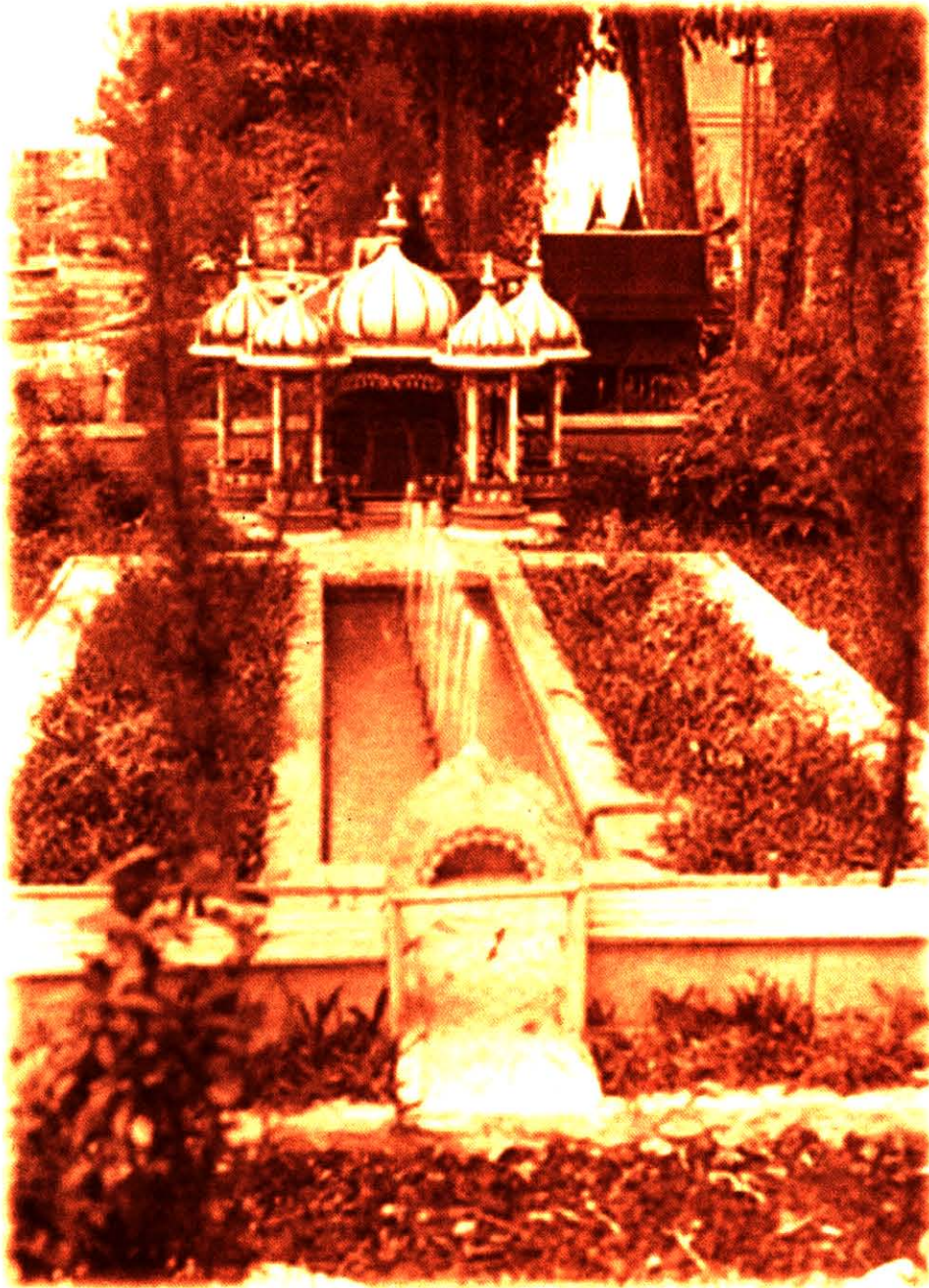


ภาพ ๑๔ พระตำหนักเฟดรา ยานี

ทางด้านบูรพา มีอาคารทรงอินเดีย มีนามว่าพระตำหนักเฟดรา ยานี มีน้ำพุเป็นแถวอยู่เบื้องหน้า คล้ายกับว่าจะล่อหาขมาฮาลที่เมืองอัครา

“พระตำหนักแบบแขกคูแปลกดี  
หน้าตำหนักมีพุพุ่งธารา

ชื่อเฟดรา ยานีตีนักหนา  
เป็นเทือกแถวแนวตาแสนน่าชม”



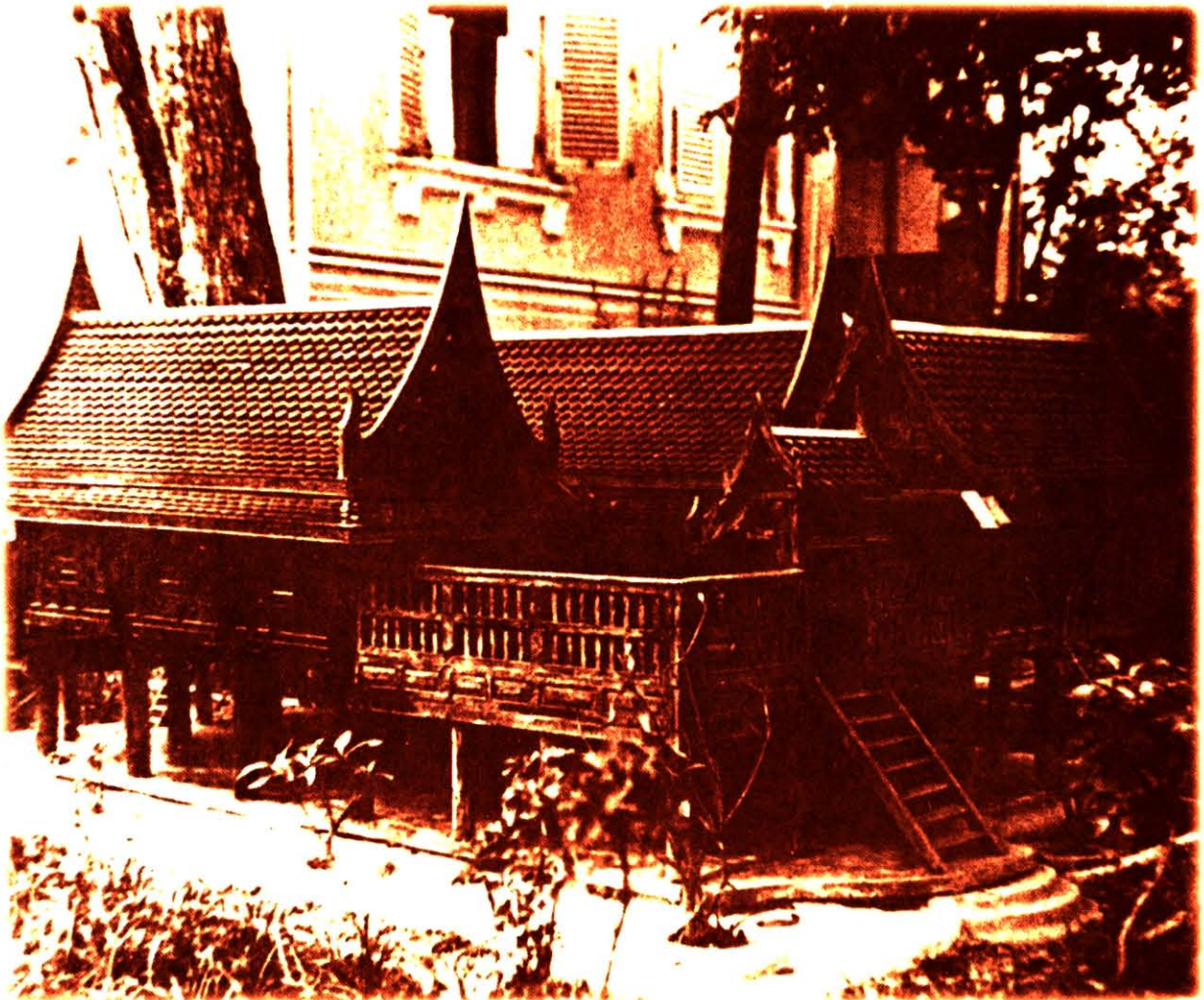


ภาพ ๑๕ พระตำหนักเรือนต้น

ภายในพระราชวัง สูดทางด้านอากาศเนย์ มีพระตำหนักเรือนต้น

“ตำหนักไทยได้นามว่าเรือนต้น	ฝาปะกนมุ่งกระเบื้องเรียงอร่าม
มีทอนกทอนั่งสพรั่งงาม	แบบสยามโบราณท่านแต่งไว้
อีกเรือนชานบริเวณก็มีพร้อม	ทั้งแวดล้อมพระที่นั่งทั้งน้อยใหญ่
เป็นที่พักบริวารสำราญใจ	ได้อาศัยพึ่งพระบารมี”

แต่ตามทะเบียนบัญชีสำมะโนครัวทวยนาครในตำบลดุสิต ปรากฏว่า พระราชวังพระวิษนทร์ราชนิเวศน์ ตั้งอยู่ที่ถนนหน้าพระลาน มี ๓๕ หลังคาเรือน มีคนอยู่เพียง ๑ คน ชื่อ พระวิสุทธิ เป็นคนเฝ้าพระราชวัง



บัดนี้ ข้าพเจ้าจะนำท่านออกไปนอกพระราชวัง

### ภาพ ๑๖ ทิวทัศน์อำเภอคูสิด คูสิดธานี

ภาพนี้เป็นภาพที่สวยงามมากที่สุด คล้ายกับว่าถ่ายจากอากาศ (ความจริงนั้นถ่ายจากเฉลียงชั้นบนของพระตำหนักอุดมวารณ) และเห็นภูมิประเทศทางด้านตะวันตกของพระราชวังพระวชิรินทร์ราชนิเวศน์ เห็นส่วนหนึ่งของป้อมคงเขื่อนเพชรทางด้านซ้ายมือ มีลำน้ำคูสิดอยู่เบื้องล่าง เลี้ยวซ้ายลอดสะพานไปแล้วเลี้ยวขวา แยกเป็นสองสายเกิดเกาะแก้วพิศดารซึ่งมีพระวชิรเจดีย์ตั้งอยู่ และเกาะแมนสรวงซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดธรรมาธิปไตย และเห็นพระอุโบสถอยู่ทางขวามือ สะพานที่มีลักษณะแบบนี้มีอยู่ ๔ สะพาน คือ

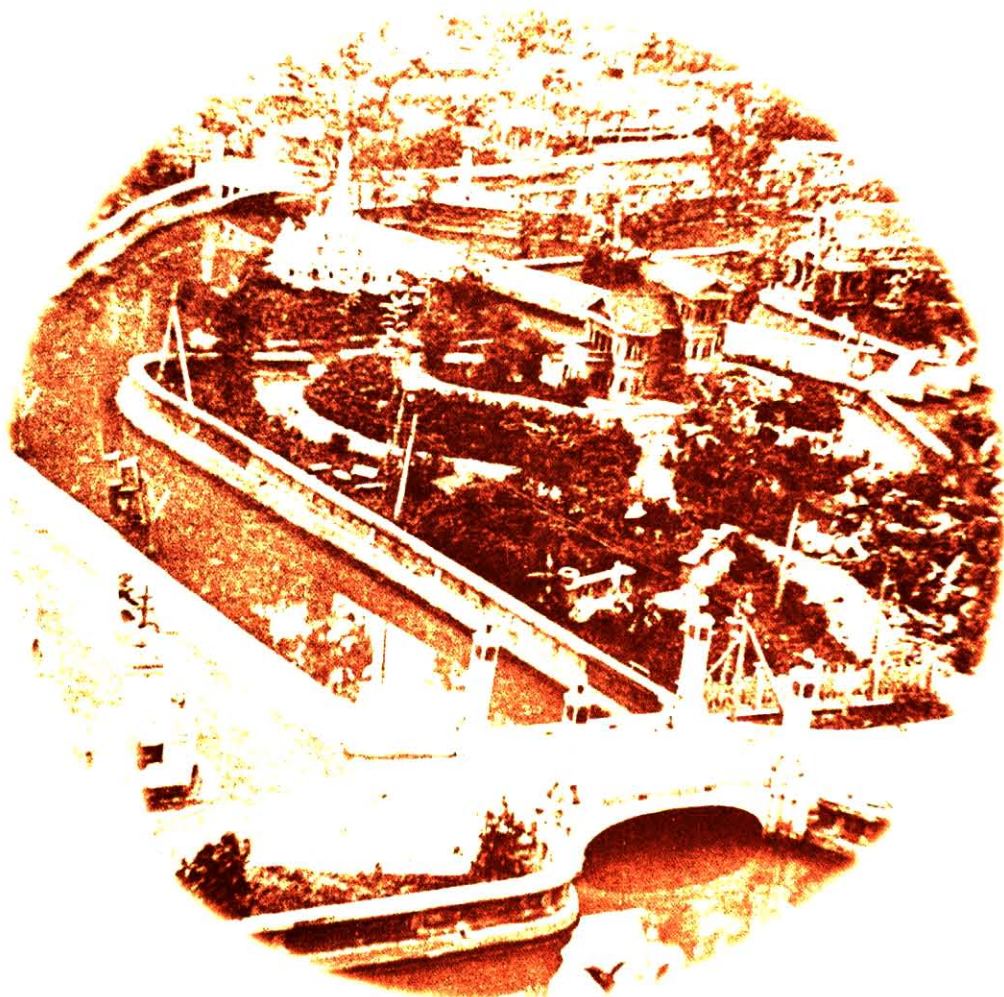
สะพานพระรามทรงศรี

สะพานจักรีทรงสวัสดิ์

สะพานจอมกษัตริย์ทรงเดช

สะพานนเรศทรงฤทธิ

ถ้าจะถือหลักเวียนทักษิณาวฏ์ เช่นเดียวกับพระทวารและป้อมที่กำแพงพระราชวัง สะพานที่เห็นอยู่นี้ก็จะต้องเป็นสะพาน “นเรศทรงฤทธิ” ซึ่งเชื่อมถนนหน้าพระลานกับถนนสยามชนะศึก พื้นที่ตรงกลางภาพนี้คือสวนในบริเวณ “บ้านันทา” ของพระยาอนิรุทธเทวา และเห็นอาคารใหญ่อยู่ตรงกลาง



ภาพ ๑๗ พระอุโบสถ วัดธรรมาริปไตย

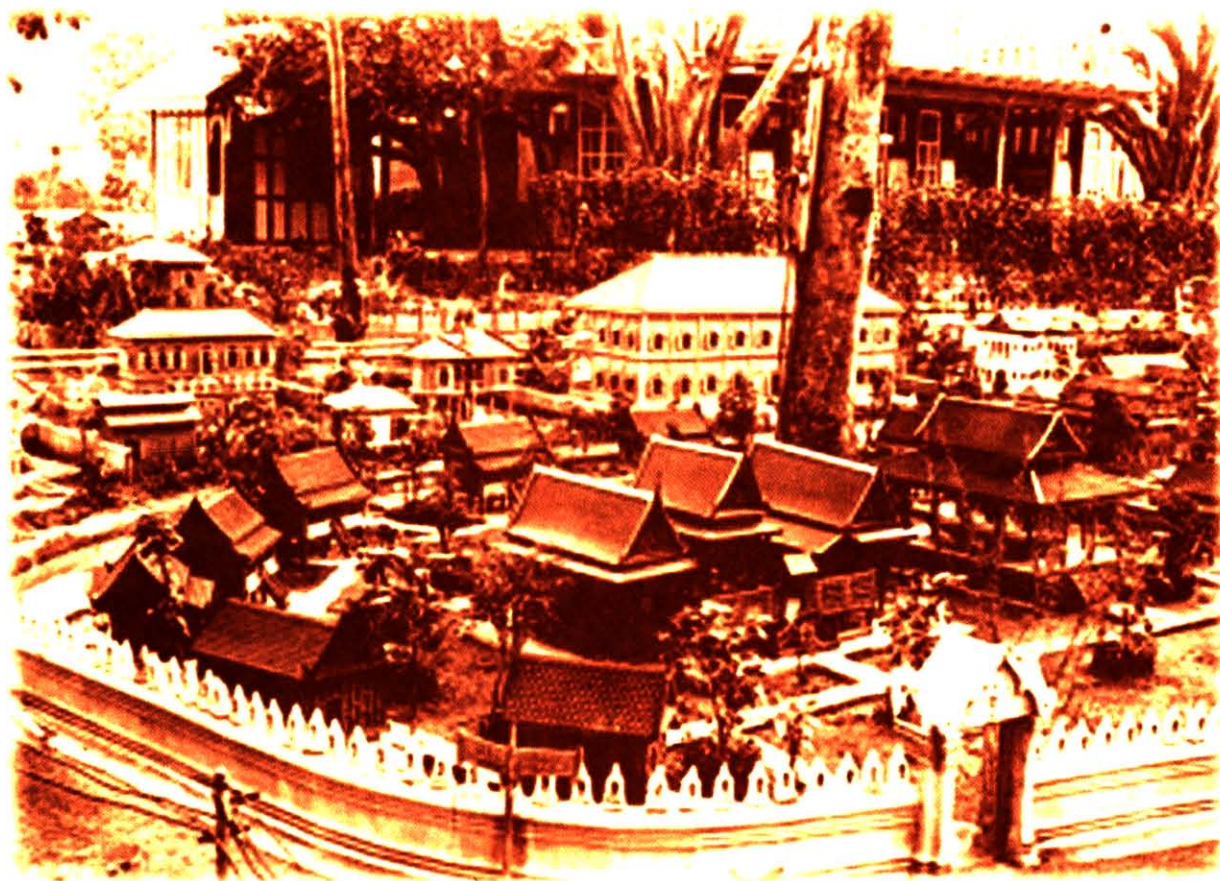
พระอุโบสถ วัดธรรมาริปไตย ซึ่งสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมเขมร ฝีมือประณีตงดงามมาก ขอให้สังเกตพระพุทธรูปยืนในซุ้มเหนือประตูพระอุโบสถนั้นด้วย





### ภาพ ๑๘ สังฆาวาส วัดธรรมาธิปไตย

วัดธรรมาธิปไตยด้านตะวันตกคือส่วนที่เป็นสังฆาวาส มีกำแพงล้อมรอบ ภาพนี้ถ่ายจากถนน ๒๒ กรกฎาคม อาคารหลังวัดหลังใหญ่คือศาลารัฐบาลมณฑลอุดร (ด้านหลัง) หลังเล็กทางขวาคือ จวนสมุหเทศาภิบาล ทางซ้ายหลังเล็กต่อจากศาลารัฐบาลมณฑลอุดรคือที่ทำการอำเภอ ต่อไปทางซ้ายคือ สถานีตำรวจ อาคารเหล่านี้หันหน้าออกทางถนนสยามชนะศึก มุมซ้ายบนคือสวนวิจิตรมาลีของอำเภopakน้ำ อาคารใหญ่ที่เป็นฉากหลังคือ พระตำหนักอุทุมมวารณ





**ภาพ ๑๙ ประตูกำแพง วัดธรรมาธิปไตย**

ภาพประตูกำแพงวัดธรรมาธิปไตย ถ่ายจากด้านถนน ๒๒ กรกฎาคม เป็นภาพศิลปะ ทางมุมซ้ายบนในระยะที่ไกลมาก แลเห็นพระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาท และพระที่นั่งบรมราชพิมาน ในพระราชวังพระวชิรนครราชินี





ภาพ ๒๐ หอนาฬิกา ในอำเภอคูสิต

ภาพหอนาฬิกา ตั้งอยู่ที่ริมลำน้ำคูสิต ตรงสุดเขตวัดธรรมารูปไทย ด้านถนน ๒๒ กรกฎาคม ไม่ห่าง  
ศาลมณฑล หอนาฬิกาแบบนี้ที่กรุงเทพฯ หามีไม่





### ภาพ ๒๑ ศาลารัฐบาลมณฑลอุดร

ตั้งอยู่เลขที่ ๑๗ ถนนสยามชนะศึก อาคารหลังนี้คือ ศาลารัฐบาลมณฑลอุดรที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิด เมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ และได้พระราชทานพระราชดำรัสตอบคำกราบบังคมทูลของสมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดร มีใจความสำคัญตอนหนึ่งว่า

“...วิธีการดำเนินการในธานีเล็กๆ ของเราเป็นเช่นไร ก็ตั้งใจว่าจะให้ประเทศสยามได้ทำเช่นเดียวกัน แต่จะให้เป็นการสำเร็จรวดเร็วทันใจตั้งธานีเล็กนี้ ก็ยังทำไปทีเดียวยังไม่ได้ โดยมีอุปสรรคบางอย่าง

เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าขอให้ข้าราชการทั้งหลายตลอดจนทวยนาคร จงตั้งใจกระทำการของตนตามหน้าที่ ให้สมกับธานีซึ่งได้จัดตั้งขึ้นนี้ ในไม่ช้าจะได้แลเห็นผลของประเทศสยามว่าจะเจริญไปได้เพียงไร...”





ภาพ ๒๒ โรงทหาร ถนนพหลโยธินไทย  
โรงทหารก็มีอยู่ที่ถนนพหลโยธินไทย ดังภาพนี้ ด้านหน้าเป็นสวนสาธารณะ



### ภาพ ๒๓ อนุสาวรีย์ทหารอาสาในสวนนันทอุทยาน

ภาพนี้มีประวัติที่ควรทราบคือ เมื่อทหารอาสากลับจากราชการสงคราม ณ ทวีปยุโรป ได้มีการเรียไรบรรดาทวยนาคร เพื่อสร้างอนุสาวรีย์เป็นที่ระลึกถึงทหารที่ได้เสียชีวิต ภายใน ๗ วัน ได้เงิน ๑,๖๔๔ บาท จึงได้สร้างอนุสาวรีย์ที่เห็นนี้ ทำด้วยศิลาขาว ประดิษฐานอยู่บนเนินในสวนนันทอุทยาน ถนนชัยชนะสงคราม อำเภอคูสิต มิ่งงานฉลองเมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๖๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินในพิธีทรงวางพวงมาลาดอกไม้สด ซึ่งแลเห็นอยู่ในภาพนี้

ในภาพนี้ทางขวามือในระยะไกลคือ พระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาทในพระราชวัง อาคารใหญ่ที่เป็นฉากหลังนั้นคือ นาครศาลาหลังใหญ่ที่ทวยนาครไปประชุมเลือกตั้งเซษฐบุรุษ และนคราภิบาล





ข้าพเจ้าได้พาท่านชมอำเภอคูสิตมาเป็นเวลาช้านาน ก่อนที่จะออกจากอำเภอนี้ ข้าพเจ้าใคร่จะเรียนให้ท่านทั้งหลายทราบด้วยว่า ข้าพเจ้าเองมีบ้านอยู่ในอำเภอนี้ คืออยู่ที่เลขที่ ๔ ถนนชัยชนะสงคราม ตรงกันข้ามกับสวนนันทอุทยานนี้เอง เพื่อนบ้านของข้าพเจ้าที่อยู่บ้านเลขที่ ๘ คือ หม่อมเจ้าดิศานุวัติ ดิศกุล และเพื่อนบ้านที่อยู่บ้านเลขที่ ๑๐ คือ ขุนสันทานมาลากร แลที่บ้านข้าพเจ้าตั้งอยู่ มีโรงไฟฟ้า ตลาด บ้านเช่า ร้านค้า ร้านค้าที่สำคัญคือ ร้านสุจริตเทศาภิบาล (ตัดผม), ร้านสว่างนาน (ขายเครื่องเขียน), ร้านฉายาลักษณ์ (ถ่ายรูป), ห้างซีซูโอภาสชาบูณยเกียรติ (ขายของต่างๆ) กับมีสำนักงานหนังสือพิมพ์คูสิตสมัยด้วย

บัดนี้ ข้าพเจ้าจะพาท่านไปยังอำเภอปากน้ำ

### ภาพ ๒๔ คลองมิ่งเมือง

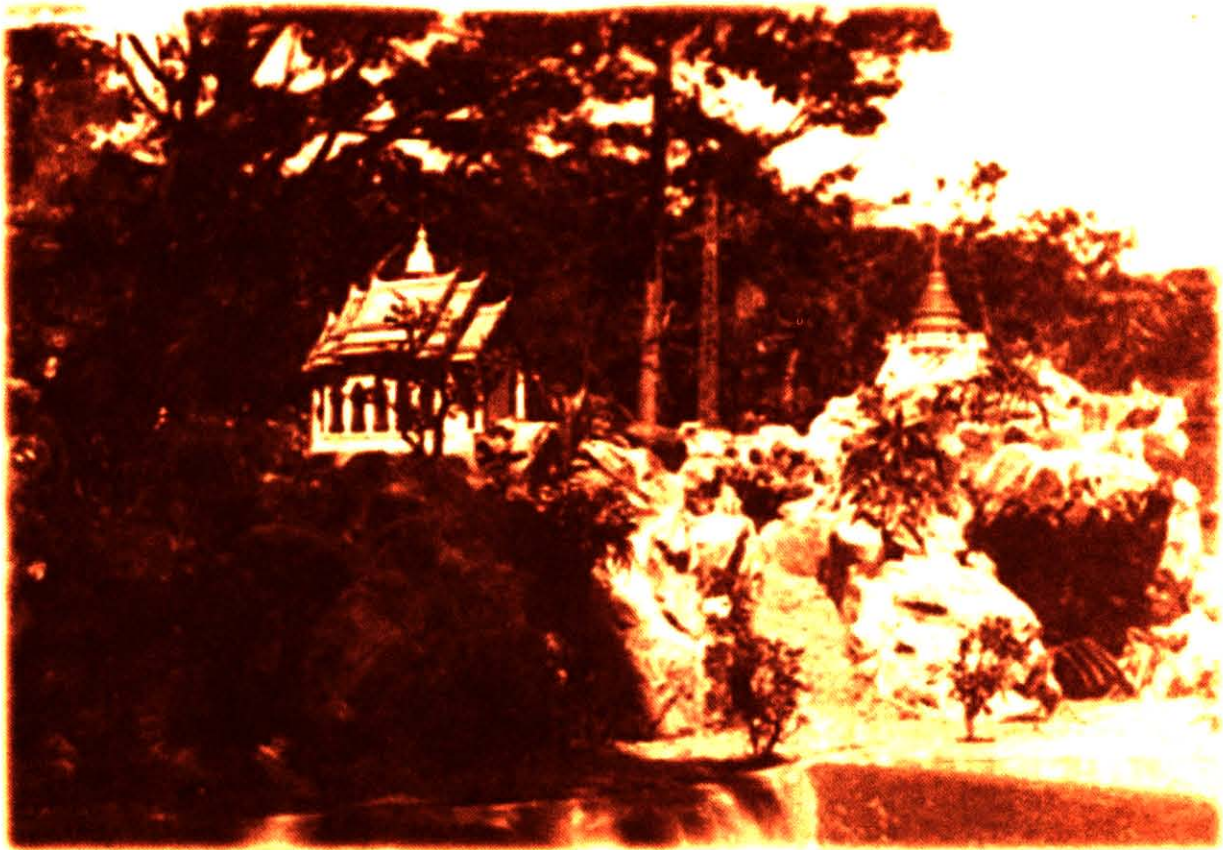
ภาพนี้คือคลองมิ่งเมือง ซึ่งกั้นเขตระหว่างอำเภอคูสิตทางขวามือ และอำเภอปากน้ำทางซ้ายมือ มองจากตะวันตกไปตะวันออก คลองนี้เป็นคลองลัด ขณะทีลำนํ้าคูสิตวกไปทางทิศใต้





**ภาพ ๒๕ เขาวัดพระพุทธบาท**

สิ่งที่สำคัญที่สุดในอำเภอปากน้ำนี้คือ เขาวัดพระพุทธบาท ซึ่งอยู่ทางทิศพายัพของคูสิตธานีในภาพนี้ จะแลเห็นวิหารพระพุทธบาทอยู่ทางซ้ายและพระเจดีย์ทางขวา



### ภาพ ๒๖ พระอุโบสถวัดพระพุทธบาท

ภาพพระอุโบสถวัดพระพุทธบาท ในอำเภอปากน้ำ มีพระราชวังพระวรุณราชนิเวศน์ และบ้านใหญ่ๆ หลายหลัง นอกจากบ้านที่อยู่อาศัยของทวยนาคร มีอยู่เรือ มีโรงทหารราชนาวิ มีตลาดปลาทุ มีโรงสีไม่วโล่งฮั่ว มีกองดับเพลิงที่ ๑ พร้อมทั้งหอคอยของนาครผู้หนึ่ง จำได้ว่ามีเพลิงไหม้ ๒ ครั้ง ข้อที่ควรทราบอย่างยิ่งข้อหนึ่งคือ ในอำเภอนี้มีถนนสายหนึ่งหลังเขาพระพุทธบาทริมคลองขวัญเมือง ชื่อถนนราษฎรมรรคา เขียน ร-า-ษ-ฎ-ร

ในลำน้ำคูสิต ไกลปากน้ำมีทุนสำหรับจอดเรือด้วย





ภาพ ๒๗ ตำนกของท่านสมุหเทศาภิบาล ที่อำเภอปากน้ำ  
ภาพนี้เข้าใจว่าเป็นตำหนักของท่านสมุหเทศาภิบาล ในอำเภอปากน้ำ ก่อนที่จะย้ายไปตั้งที่อำเภอบางโทร



ในอำเภอปากน้ำนี้ยังมีสถานที่สำคัญอีกคือ สวนวิจิตรมาลีในสวนวิจิตรมาลีนี้มีบ่อน้ำและบ่อปลา มีผู้ชมความงามของสวนวิจิตรมาลีนี้ไว้เป็นโคลงสี่สุภาพ ซ้ำยังบอกด้วยว่า มีต้นไม้อะไรขายบ้าง ท่านที่เป็นนักพฤกษศาสตร์ควรทราบไว้

งามสวนพิเศษพร้อม	พฤษี
ชื่อวิจิตรมาลี	เลิศล้ำ
อรุณวงศ์วัฒนา	ผู้จัด ทำเฮย
แสนสุขสนุกกล้า	เก่งมั่นเมืองแมน

ฯลฯ

พรรณไม้มีหมดไม้	มากมวล
ต่างดอกต่างสีชวน	ชื่อแท้
แลช่อมช่อมสมสวน	สรวยสด สีเฮย
ใครชอบเชิญซื้อแล้ว	เลือกได้ตั้งใจ

สีนวน สำมะรส พล่า	ใบลาย
เล็บครุฑ หล้าชุ่มกระต่าย	ชุ่มเช้า
ขาใบใหญ่ บัวสาย	ขาดัด
ปากเปิดแดง ครุฑเท้า-	เต่า จุ่มเขาแกะ

สมอเจ็ดคต เจ้า	อินเดียว
ยี่เข่งหนู เจ้าเมีย	มากไซร์
สระแหะต่าง ปัดเวีย	อรุณเรือ
เข็มมะดัน เข็มไม้	ครุฑไล่ฮอน สน

เกล็ดหอย กระสั่ม ยี่-	สุนหนู
อังกาบสีชมพู	มากลั่น
เบญจรงค์ ทับทิมหนู	เฟิน ไผ่-จินนา
มะสังัด พังแพวตัน	และทั้ง กล้วยจีน

“อรุณวงศ์วัฒนา” ที่กล่าวถึงนั้นคือ บริษัทรับเหมาก่อสร้าง มีสำนักงานอยู่ที่ถนนเยี่ยมสมุทรในอำเภอนี้ และมีสาขาอยู่ในอำเภอบางไทร

ข้าพเจ้าจะขอพาท่านไปชมอำเภอตอนพระราม และบึงพระรามต่อไป

ที่ตอนพระราม มีถนนสายใหญ่ชื่อคล้องกันคือ พระรามประพาส สุรราช เรืองเดช บุญเกษตรสีมา ถนนชอยนั้นไม่เรียกว่าชอย เรียกว่า แพรก มีแพรก หนองมาน แพรกชมภูพาน และ แพรกกองคต มีโรงพยาบาลชื่อโรงพยาบาลสุนทรเวช มีสวนสาธารณะชื่อสวนพระรามประทาน นาคผู้หนึ่งใช้นามปากกาว่า “นายกลอน พาไป” ได้กล่าวชมไว้ดังนี้

“มาถึงสวนพระรามตามสังเกต  
สารพันมิ่งไม่ในอุทยาน  
ให้เป็นสาธารณะสมบัติประดับ  
ประกอบกิจวิจิตรประสิทธิ์ครัน

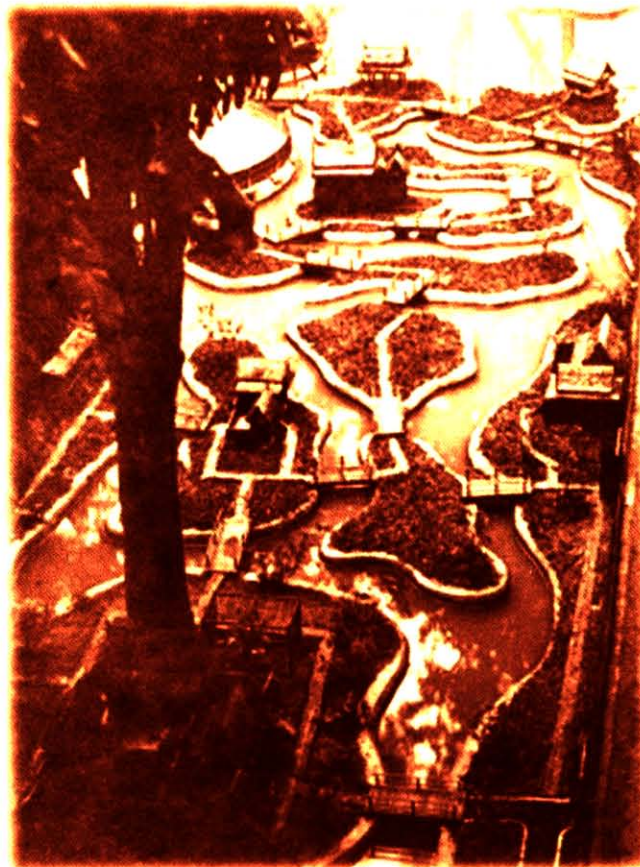
ในขอบเขตแลวิจิตรประดิษฐาน  
พระประทานสวนหลวงไม่ทวงกัน  
ไว้สำหรับคฤสิดธานีสวรรค์  
จัดสร้างสรรตามประโยชน์โปรดประทาน”



### ภาพ ๒๘ บึงพระราม

ส่วนบึงพระรามนั้นมีบึงใหญ่และเกาะเล็กเกาะน้อย รู้สึกว่าเป็นชนบทของคฤสิดธานีบ้านโปร่งใจของท่านราม ๓๐ หลังคาเรือน ท่านราม ๓๐ กรุงเทพมหานคร ทำพิธีขึ้นบ้านเมื่อวันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

ตำบลบึงพระรามนี้มีสภาพเป็นชนบทจนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพระราชวังอังกฤษมาตั้งที่บึงพระรามทางด้านตะวันตก



### ภาพ ๒๔ บ้านโปร่งใจ ที่บึงพระราม

ภาพเดียวกันแต่มองจากทิศตะวันตก เลยบ้านโปร่งใจไปติดต่อกับอัฒจันทร์พระที่นั่งอุดร คือที่ตั้งของสวนลุมพินี

ในภาพนี้ ทางขวามือมีอนุสาวรีย์ปรศุราม อยู่กลางวงเวียนถนนบุญยเกษตรสีมา

อนุสาวรีย์ปรศุรามนี้ มีอยู่สองแห่งด้วยกัน อีกแห่งหนึ่งอยู่ในอำเภอบางไทร ปรศุรามวดารคือพระนารายณ์อวดาร ปางที่ ๖ อวดารลงมาปราบท้าวการตะวิริยะ





### ภาพ ๓๐ พระที่นั่งอนันตนาครมโหฬาร (ในพระราชวังอังกฤษ)

ภาพนี้คือพระที่นั่งอนันตนาครมโหฬาร สร้างตามแบบสถาปัตยกรรมทิวดอร์ สมัยพระนางเจ้าอลิซาเบท แห่งประเทศอังกฤษ เมื่อ ๔๐๐ ปีมาแล้ว จึงเรียกกันติดปากว่า พระราชวังอังกฤษ แท้จริงดูเหมือนว่าจะชื่อ พระราชวังบิงพระราม มีพระที่นั่งต่างๆ ๔ องค์ด้วยกัน

ข้าพเจ้าเห็นว่าภาพนี้งดงามมาก มีเงาอยู่ในน้ำ แต่ที่น่าพิศวงก็คือเงาสีขาวทางขวามือนั้นเงาอะไร ต้องกลับภาพให้ข้างล่างขึ้นข้างบนจึงจำได้ว่าเป็นภาพพระเบียงทางเดินชั้นบนจากพระที่นั่งอัมพรสถานไปยังพระที่นั่งอุดร ซึ่งฉายเงาลงไปในน้ำ





**ภาพ ๓๑ สะพานเข้าพระราชวังอังกฤษ ที่บึงพระราม**

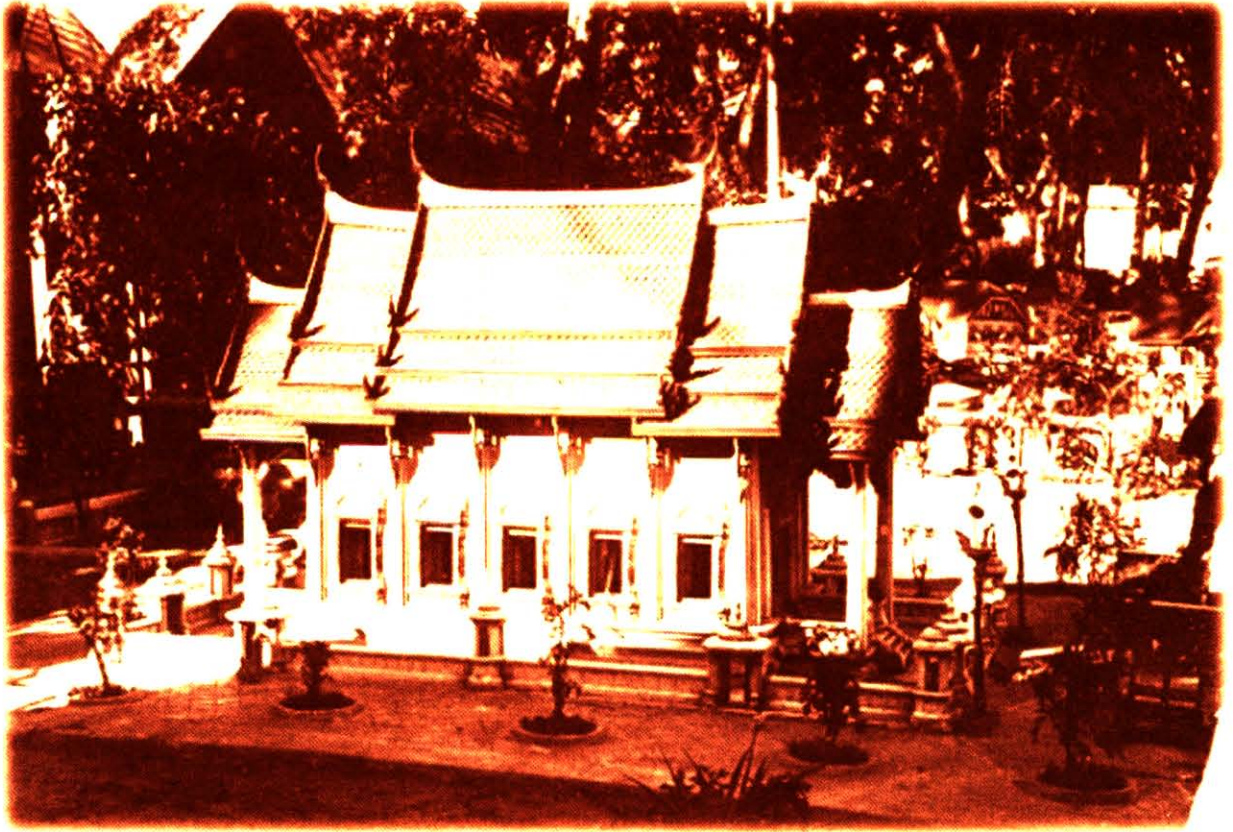
ภาพนี้เป็นส่วนหนึ่งของพระราชวังอังกฤษ มีสะพานข้ามไปยังถนนบุญเกศตรีสีมา ตรงหน้าวัดสุขสมาวาส  
โปรดสังเกตสะพานนี้ด้วยว่าสร้างสวยงามและมั่นคงเพียงใด





ภาพ ๓๒ พระอุโบสถ วัดสุขสมาวาส

นี่คือพระอุโบสถของวัดสุขสมาวาส อยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอเมืองพระราม



บัดนี้ข้าพเจ้าจะพาท่านไปชมอำเภอเขาหลวงต่อไป อำเภอนี้มีชื่อตามเขา ซึ่งอยู่ทางทิศภาคเหนือ และเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำลำคลองส่วนใหญ่ การประปาใน อำเภอบางไทรก็รับน้ำไปจากเขาหลวงมีคลองส่งน้ำยกระดับสูงลาดไปสู่ที่ทำการประปา อำเภอเขาหลวงนี้มีลักษณะคล้ายตำบลที่เราเรียกกันว่า “บางกะปิ” ในกรุงเทพฯ บรรดา ท่านเจ้าพระยาทั้งหลายคือ เจ้าพระยาอมราช เจ้าพระยาอภัยราชา เจ้าพระยา ธรรมาธิกรณาธิบดี และเจ้าพระยารามราฆพ ก็มีบ้านอยู่ในอำเภอนี้

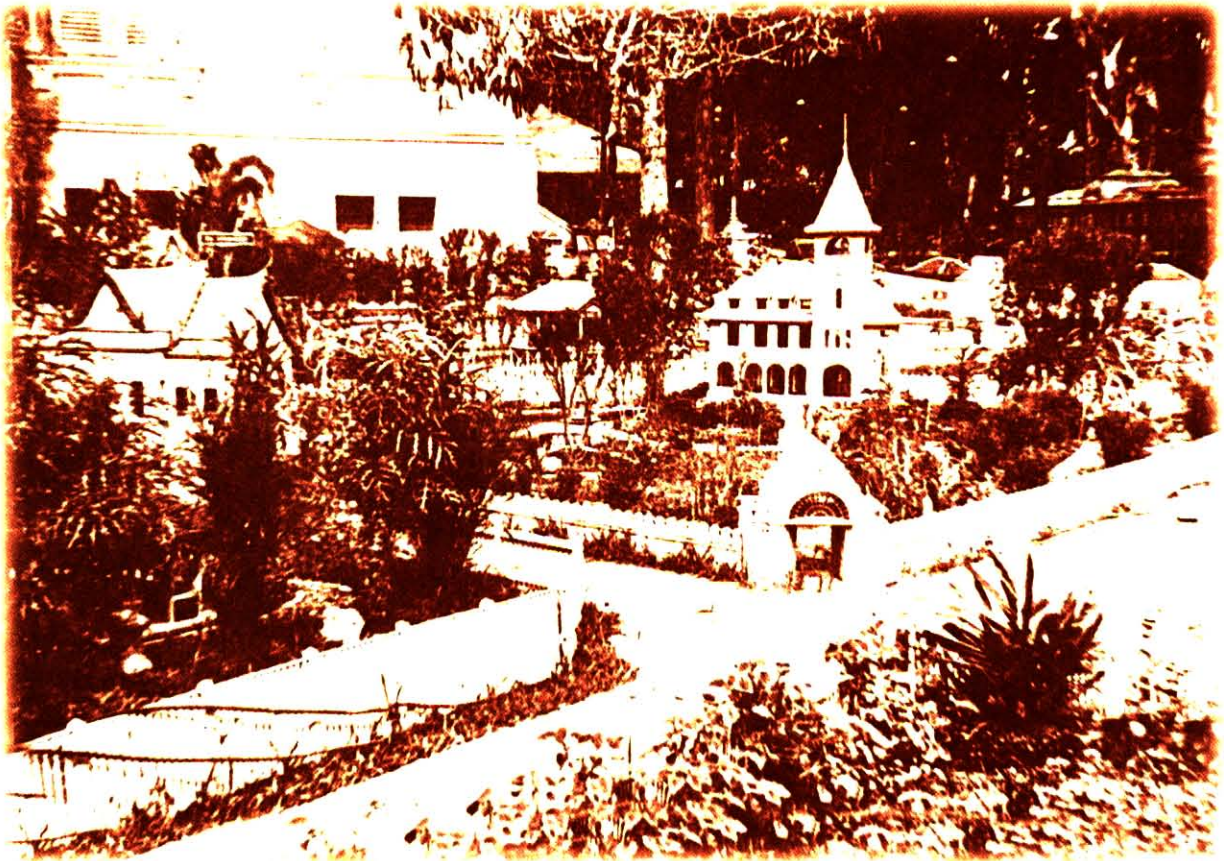
ท่านราม ณ กรุงเทพฯ มีบ้านอยู่หลังหนึ่งบนเขาหลวง ชื่อบ้านหย่อนใจและ ที่มุมทิศเหนือของอำเภอนี้มีส่วนชื่อสวนสราญรมย์

### ภาพ ๓๓ บ้านคหบดี ในอำเภอเขาหลวง

เข้าใจว่าบ้านนี้คือ “บ้านมาลากุล” ของเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี อยู่ที่ถนนพายวาสตร์

การวางผังถนนในอำเภอเขาหลวงนี้น่าสนใจมาก ถนนสายใหญ่ ๕ สาย คล้ายกับนิ้วมือ ๕ นิ้ว ถ้าท่านวางมือซ้ายของท่านคว่ำลง หันหน้าไปทางทิศใต้ หัวแม่มือก็คือ ถนนวารุณาสตร์ นิ้วชี้คือ ถนนอาคณเฑยาสตร์ นิ้วกลางคือ ถนนพายวาสตร์ นิ้วนางคือ ถนนพรทมาสตร์ และนิ้วก้อยคือ ถนนเอนทราสตร์ ซึ่งพุ่งตรงเข้าไปในเขตตำบลบางไทร ทางด้านใต้สุดมีถนนชื่อเข้าชุดเดียวกัน คือ ถนนมายาสตร์ ท่านทั้งหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นเขาวชน ท่านอาจค้นคว้าดูว่าชื่อเหล่านี้มาจากอะไร ที่ไหน “จึงชักพายวาสตร์ขึ้นพาดสายพระเนตรหมายเขม้นเข่นฆ่า” ฯลฯ

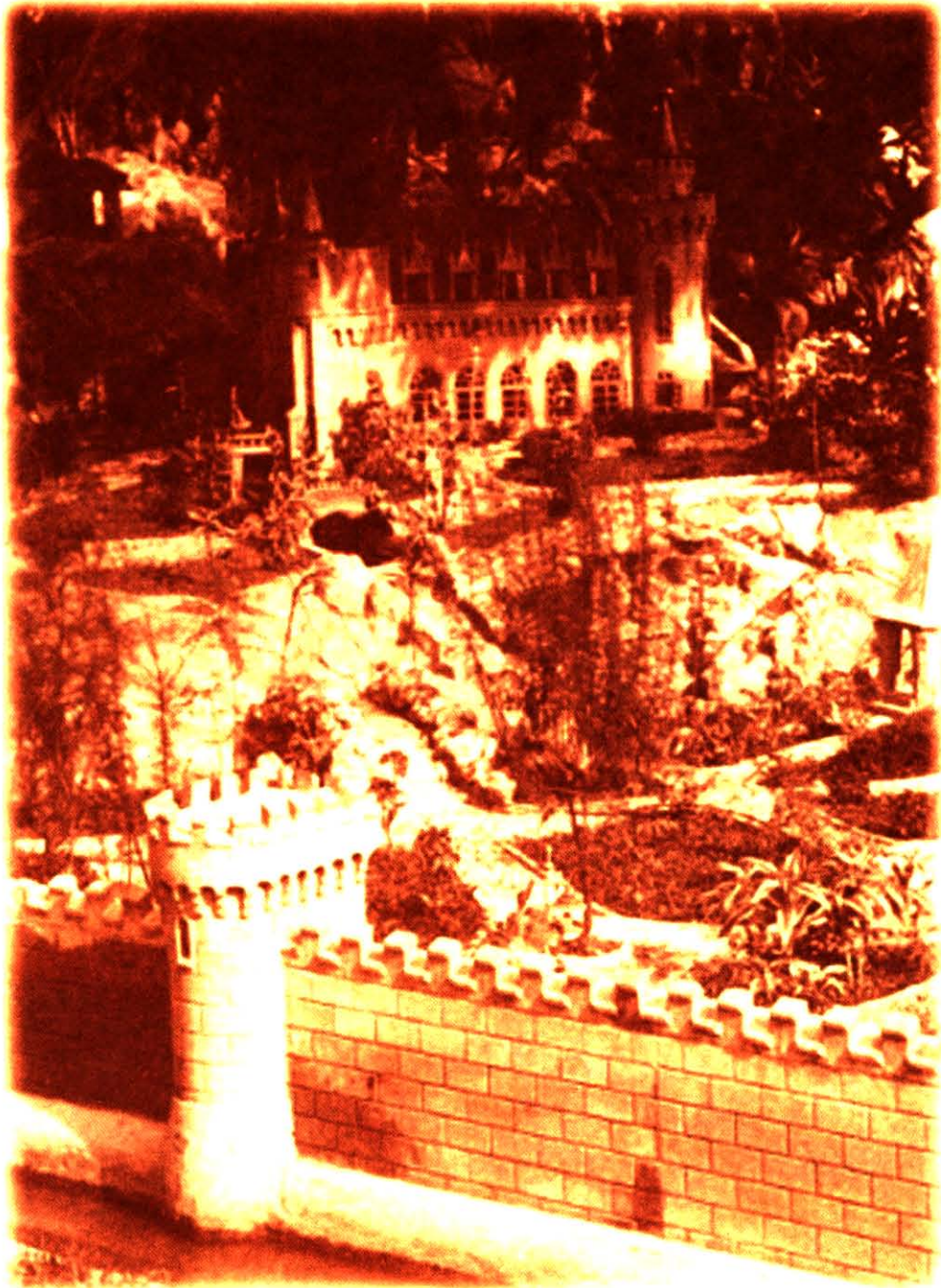
ในอำเภอนี้ยังมีถนนสายอื่นอีก ท่านทั้งหลายก็คงจะทราบแล้วว่าพระนารายณ์สี่กร ทรงถือ คทา จักร สังข์ ธรณี เราก็มียถนน ธนุศักดิ์, จักรขลัง, สังข์สง่า, คทาศรี และธรณีสวรรค์ เรียงลำดับกันมาจากใต้ไปหาเหนือ เช่นเดียวกับ 1<sup>st</sup> Street, 2<sup>nd</sup> Street, 3<sup>rd</sup> Street ฯลฯ ในนคร New York





**ภาพ ๓๔ พระที่นั่งศิเวรมานมณี ในพระมหาศีรราชपुर**

แต่สิ่งที่สวยงามที่สุดในอำเภอนี้ น่าจะเป็นพระราชวังที่มีชื่อว่า พระมหาศีรราชपुर ดังภาพนี้ ลักษณะอาคารคล้ายกับอาคารที่ฝรั่งเศสเรียกว่า Chateau หรือที่อังกฤษเรียกว่า Castle เยอรมันเรียกว่า Schloss พระที่นั่งที่เห็นนี้คือ พระที่นั่งศิเวรมานมณี



ภาพ ๓๕ “ไฮโย” (Gloire en guerre)

ในบริเวณพระราชวังพระมหาศิริราชปุระนี้ มีภาพปั้นคนวิ่งถือกิ่งชัยพฤกษ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามว่า “ไฮโย” หมายถึง ม้าใช้ในสมัยโบราณที่นำข่าวชัยชนะในการศึกสงครามมาให้ ซึ่งเป็นคติทางยุโรป มีชื่อภาษาฝรั่งเศสว่า “Gloire en guerre”

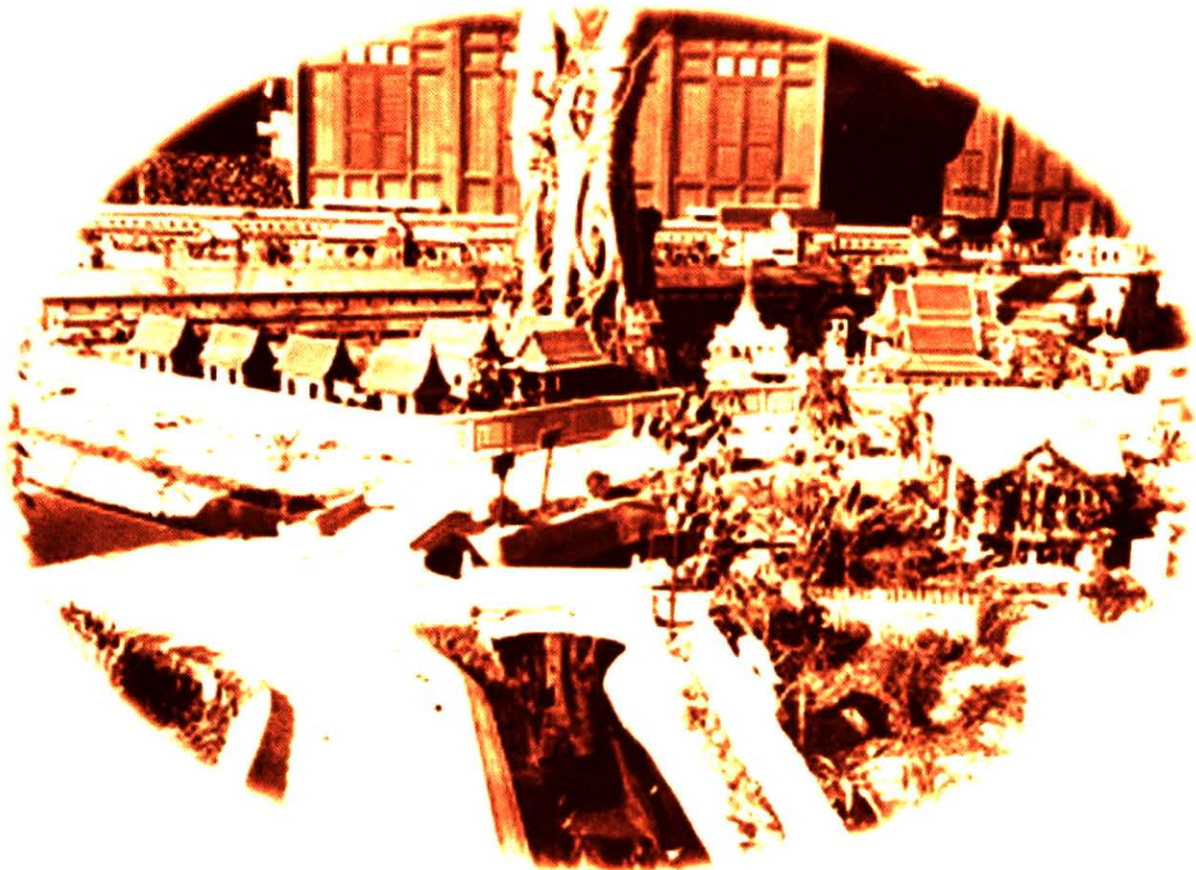


บัดนี้ ข้าพเจ้าเชิญให้ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายไปยังอำเภอบางไทร ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว อำเภอนี้เกิดขึ้นใหม่แต่เจริญรวดเร็ว ขยายเขต ไปจนจดด้านเหนือของถนนพหลโยธินของอำเภอเขาหลวง ท่านราม ฦ กรุงเทพ ย้ายบ้านจากอำเภอปากน้ำมาอยู่ในอำเภอนี้ สมุหเทศาภิบาลมณฑลลพบุรี ก็ย้ายมาเช่นเดียวกัน นอกจากนี้โรงละครคนธรรมนาฏศาลาก็ย้ายมาจาก อำเภอคูสิต

ท่านราม ฦ กรุงเทพ นั้น เป็นผู้มั่งมีฐานะดี ท่านมีบ้านอยู่ในตำบลต่างๆ ถึง ๑๕ แห่ง ท่านให้เช่าไปเสีย ๑๒ แห่ง คือ บ้านเย็นใจ บ้านสบายใจ บ้านยาใจ บ้านชื่นใจ บ้านสมใจ บ้านถูกใจ บ้านยวนใจ บ้านยั่วใจ บ้านเข้าใจ บ้านปลื้มใจ บ้านเปรมใจ และบ้านปลอดใจ ตัวท่านเองอยู่ที่บ้านผูกใจในอำเภอบางไทรนี้ ท่านเก็บบ้านไว้สำหรับเปลี่ยนบรรยากาศสองแห่งคือ บ้านหย่อนใจบนเขาหลวง และบ้านโปร่งใจซึ่งเป็นบ้านแบบไทยที่บึงพระราม

### ภาพ ๓๖ วัดพระบรมธาตุ ที่อำเภอบางไทร

ขอเชิญให้ท่านชมวัดสำคัญในอำเภอนี้ก่อน ชื่อว่าวัดพระบรมธาตุ ท่านจะเห็นพระอุโบสถและเจดีย์อยู่ทางขวา และสังฆาวาสอยู่ทางซ้าย วัดนี้มีท่านราม ฦ กรุงเทพเป็นมรรคนายก อาคาร ๓ ชั้นทางซ้ายมือคือส่วนหนึ่งของโรงละครคนธรรมนาฏศาลา (หรือคูสิตนานาฏศาลา) อาคารที่มีลักษณะเป็นบ้านทางขวามือนั้น เข้าใจว่าเป็น “บ้านเย็นใจ” ที่ท่านราม ฦ กรุงเทพ ให้เช่าไป อาคารที่เป็นฉากหลังนั้นคือไฮเต็ลเมโทรโพล (ใหญ่)





### ภาพ ๓๗ พระเจดีย์ช้างล้อม ในวัดพระบรมธาตุ

ภาพเจดีย์ช้างล้อมในวัดพระบรมธาตุ ขอให้ท่านสังเกตดูฝีมือสถาปัตยกรรม ดูเหมือนจะประณีตยิ่งกว่าที่สุโขทัยหรือศรีสัชนาลัยเสียอีก

สถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในอำเภอนี้คือ พระราชวังอังกฤษ แต่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปปลูกสร้างใหม่ ณ บึงพระรามดังที่ได้กล่าวแล้ว ย้ายไปเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๖๒ เรื่องมีอยู่ว่า เมื่อได้ย้ายพระราชวังไปแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานที่พระราชวังเดิมให้ท่านราม ณ กรุงเทพ

ท่านรามจึงได้ย้าย “บ้านผูกใจ” ของท่าน ชำผากถนนไปอยู่ ณ ที่นั้น ยกที่บ้านเดิมของท่านถวายวัดพระบรมธาตุ



### ภาพ ๓๘ บ้านผูกใจ และ “นางพระธรมิ”

ภาพที่ท่านเห็นอยู่นี้ น่าดูมาก เป็นภาพ “บ้านผูกใจ” เดิมของท่านราม ณ กรุงเทพ ถนนทางซ้ายมือ คือถนนบัลลังก์นาลจักรี ทางขวามือคือถนนมหาสารทูลธวัช บ้านผูกใจอยู่ระหว่างสองถนนนี้แต่ต้นไม้บังอาคารใหญ่เสียบ้าง ท่านรามยกที่ดินตรงมุมบ้านนี้ให้สร้างอนุสาวรีย์นางพระธรมิบิดมวยคม แบบเดียวกับที่เชิงสะพานผ่านพิภพลีลาในกรุงเทพฯ (สร้างทีหลังที่กรุงเทพฯ ราว ๑ ปีเท่านั้น) ข้างลำน้ำสุดทางขวามือคือ ส่วนหนึ่งของพระราชวังอังกฤษก่อนที่จะย้ายไป ส่วนหลังที่แลเห็นในภาพนี้คือเขาทลวง เห็นคลองส่งน้ำของการประปาจากเขาทลวงยกสูงข้ามลำน้ำไทร และมีถนนครุฑพำที่ยกสูงเป็นสะพานลอยข้ามคลองประปา อีกชั้นหนึ่ง งานวิศวกรรมโยธาของดุสิตธานีเจริญพอควรทีเดียว



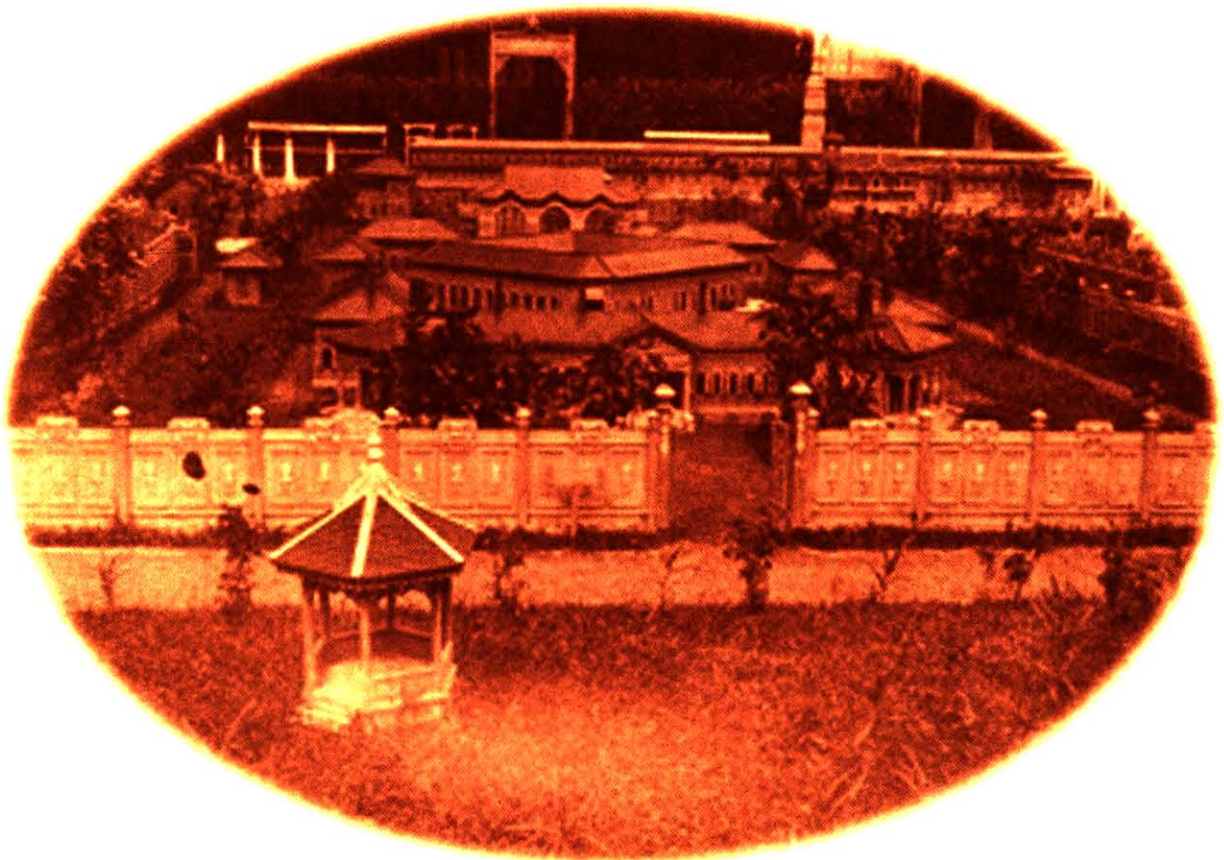
### ภาพ ๓๔ วัชรพยาบาล ที่อำเภอบางไทร

สถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในอำเภอนี้คือ วัชรพยาบาล ใช้ศัพท์ “วัชระ” เช่นเดียวกับพระวัชรินทร์ราชนิเวศน์ และพระวัชรเจดีย์ แต่ทวยนาครไม่ระมัดระวังในการพูด จึงมักจะกลายเป็น “วัชรพยาบาล” ไป โรงพยาบาลแห่งนี้ใหญ่มาก มีพระยาบำเรอก๊กดี เป็นผู้อำนวยการ หมอ อาร์ ปีวรี เป็นนายแพทย์ใหญ่ มีตึกบัญชาการตรวจโรคและจำหน่ายยาหลังหนึ่ง โรงเลี้ยงเด็กหลังหนึ่ง ตึกแพทย์ผดุงครรภ์หลังหนึ่ง ตึกที่อยู่คนป่วยหลังหนึ่ง ตึกที่ออกกำลังกายหลังหนึ่ง ตึกเอ็กซเรย์หลังหนึ่ง ตึกผ่าตัดหลังหนึ่ง ตึกตรวจโรคหลังหนึ่ง ตึกโรงอาบน้ำร้อนหลังหนึ่ง ตึกที่ไว้ศพหลังหนึ่ง ตึกนายแพทย์ใหญ่หลังหนึ่ง

ท่านทั้งหลายโปรดสังเกตด้วยว่า หลังโรงพยาบาลแห่งนี้มีอาคารหนาแน่นที่อาจเรียกได้ว่าศูนย์การค้า ในแถบนี้เองมีที่ตั้งสำนักงานกรุงเทพและฟิ่งบุญ บริษัทอรุณวงศ์วัฒนา (สาขา) ฉายาคูสิต และฉายาบรรทมสินธุ์ ฉายาบรรทมสินธุ์นี้เองเป็นผู้ถ่ายภาพเหล่านี้ไว้ ทำให้ท่านผู้มีเกียรติได้ชมในครั้งนี้

เสาสี่ขาสี่เสาทงมูมซ้ายบนคือ เสาของสะพานพระรามทรงศรี

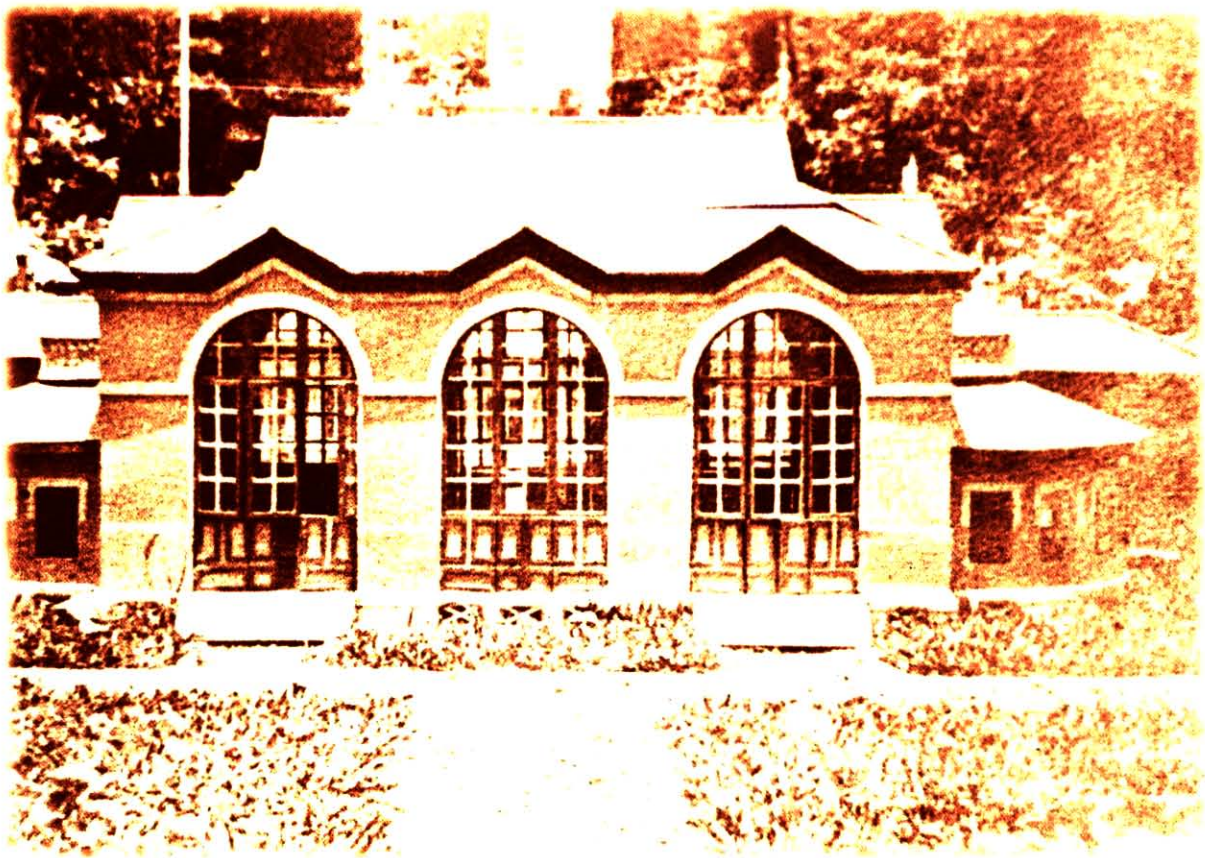
ภาพนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งอีกประการหนึ่ง เพราะแสดงที่ตั้งของนาครศาลา (ใหญ่) อย่างชัดเจน ท่านจะแลเห็นประตูทางเข้าสองประตู ประตูทางซ้ายเป็นทางเข้าไปยังนาครศาลา (ใหญ่) ประตูทางขวาเป็นทางเข้าไปยังสวนของไฮเต็ลเมโทรโปล (ใหญ่)





ภาพ ๔๐ อาคารในวังรพยาบาล

ภาพนี้คืออาคารหลังหนึ่งของวังรพยาบาล ถ่ายจากทิศอุดรไปยังทิศทักษิณ เห็นพระที่นั่งอัมพรสถาน  
อยู่ไกลๆ





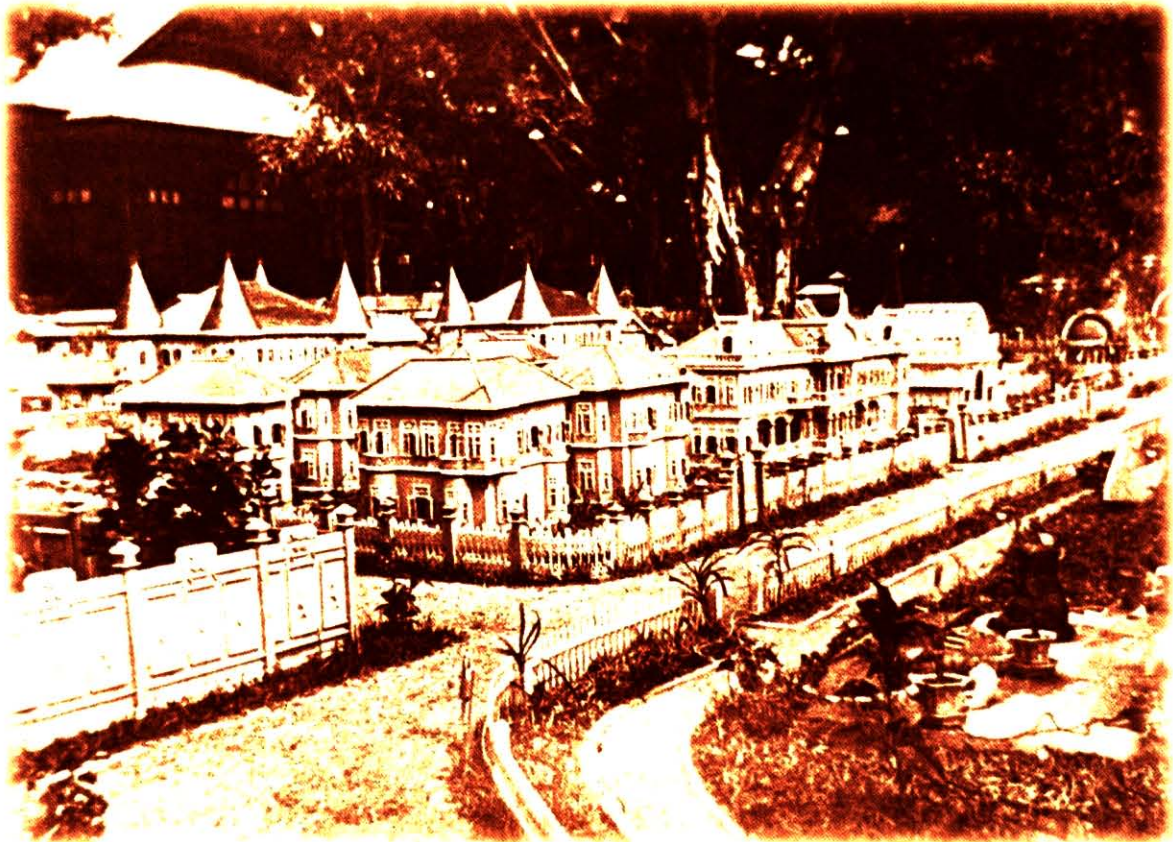
### ภาพ ๔๑ โยเทิลเมโทรโพล ที่อำเภอบางไทร

ภาพนี้แสดงให้เห็นกลุ่มอาคารของโยเทิลเมโทรโพล (เล็ก) ซึ่งประกอบด้วยอาคารใหญ่น้อย ๑๒ หลัง อยู่  
ที่ถนนเอนทราสตรี้ ตรงทางแยกถนนกระบี่รัช ในอำเภอนี้มีถนนชื่อคล้องกัน คือ

ถนนอโยธยารังสรรค์	ถนนอนันตนาคราช
ถนนบัลลังก์นาถจักรี	ถนนกระบี่รัช
ถนนครุฑพ่าห์	ถนนมหาสารทูลธวัช
ถนนสวัสดิ์ไตรรงค์	

เลยไปตามถนนเอนทราสตรี้ ถ้าท่านสังเกตให้ดีจะแลเห็นโรงละครคนธรรมพนาฏศาลา อาคาร  
ใหญ่ที่เป็นฉากหลังอยู่ที่มุมซ้ายคือ โรงบิลเลียดของโยเทิลเมโทรโพล (ใหญ่) ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากโยเทิลเมโทรโพล (เล็ก)

ข้าพเจ้าขออนุญาตกล่าวถึงรายละเอียดของโยเทิลเมโทรโพล (ใหญ่) สักเล็กน้อย โยเทิลแห่งนี้มีกุ๊กฝีมือดี  
จึงมีการเลี้ยงกันระหว่างทวยนาครบ่อยๆ ข้าพเจ้าได้พบใบรับเงินค่าอาหารเข้าฉบับหนึ่ง ออกให้นายจ่ายวด ในการ  
เลี้ยงฉลองสัญญาบัตร เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ มีผู้มากินเลี้ยง ๖๕ คน อาหารเย็นอ้อมละ ๓ บาท แซมเปอญ  
ขวดละ ๔ บาท บุหรี่ฝรั่งมวนละ ๑๐ สตางค์ ให้ผู้รับใช้ ๑๖ คน คนละ ๑ บาท รวมค่าใช้จ่ายเลี้ยง ๖๕ คน เป็นเงิน  
๕๓๓ บาท ๖๐ สตางค์ จมื่นเด็กชาเป็นผู้รับเงิน ข้าพเจ้าส่งใบรับเงินฉบับนั้นไปดุสิตธานีที่ศาลาแดง กรุงเทพฯ  
ท่านผู้จัดการฝ่ายบริการจัดอาหารกรุณาตีราคาให้ว่าถ้าจำนวนคนเท่านี้มารับประทานอาหารอย่างนี้จะเสียเงินเท่าไร  
ปรากฏว่าเสียเงิน ๒๐,๕๔๐ บาท ๔๕ สตางค์ แพงกว่าเดิมเกือบ ๓๔ เท่า ภายในเวลา ๕๑ ปี (พ.ศ. ๒๕๑๓)





**ภาพ ๘๒ คนธรรมนาฏศาลา ที่อำเภอบางไทร**

นี่คือภาพคนธรรมนาฏศาลา หรือดุสิตนาฏศาลา (มีสองชื่อ) ที่ชื่อคนธรรมนาฏศาลาก็เพราะว่า เดิมอยู่ในสวนคนธรรมพอุทยาน เมื่อขยายเขตอำเภอบางไทรจึงย้ายมาที่นี่





### ภาพ ๔๓ ลำน้ำไทร

ภาพนี้คือลำน้ำไทร ซึ่งมีถนนอนันตนาคราชเสียบอยู่ทางขวา และถนนบัลลังก์นาถจักรีเสียบอยู่ทางซ้าย ลำน้ำไทรนี้ไหลไปรวมกับลำน้ำดุสิตแล้วลอดสะพานพระรามทรงศรีอันสวยงาม ที่แลเห็นเสาสีขาวอยู่ในภาพ





### ภาพ ๔๔ นาครศาลา ของคุสิดธานี

ภาพนี้เป็นภาพสุดท้าย ข้าพเจ้าได้พาท่านทั้งหลายมาถึงนาครศาลา ซึ่งตั้งอยู่ที่ถนนโยธยารังสรรค์ ข้าพเจ้ายกให้สถานที่แห่งนี้เป็นที่หัวใจของคุสิดธานี เมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เหตุใดข้าพเจ้าจึงกล่าวว่าเป็นหัวใจของคุสิดธานี ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายคงจะได้ฟังจากการอภิปรายต่อไป  
สวัสดิ์.



#### หมายเหตุ

คำบรรยายนี้ จัดพิมพ์ตามฉบับที่ หม่อมหลวงปิ่น และคุณหญิงคุษฎี มาลากุล ได้จัดพิมพ์เป็นเล่มถวายแด่สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี โดยมีหมายเหตุว่าคำบรรยายนี้เป็นไปตามฉบับร่าง เมื่อบรรยายจริงได้ย่อลงบ้างเนื่องจากเวลาจำกัด และเมื่อบรรยายจริง ได้ใช้ภาพนิ่งฉายขึ้นจอ ๓๖ ภาพแต่ที่พิมพ์นี้ใช้ภาพนิทรรศการย่อส่วนลงมา ๔๔ ภาพ

#### เรื่องคุสิดธานี

๑) ได้มาจากบันทึก “แบบเรียนจังหวัดคุสิดธานี” พ.ศ. ๒๔๖๑-๒๔๖๒ พร้อมด้วยแผนที่สังเขปของพระยานุทิศชาญชัย

- ๒) ได้มาจากหนังสือพิมพ์คุสิดธานี พ.ศ. ๒๔๖๒  
๓) ได้มาจากบันทึกรายวัน พ.ศ. ๒๔๖๑-๒๔๖๒ ของผู้บรรยาย  
๔) ได้มาจากผลการวิจัยโดยคณะกรรมการ พ.ศ. ๒๕๑๓

#### ภาพคุสิดธานี

- ๑) ร้านฉายรูป “ฉายาบรรทมสินธุ์” ถนนโยธยารังสรรค์ ถ่าย พ.ศ. ๒๔๖๒  
๒) “นายทรู ผิวงาม” (หม่อมเจ้าหัชชากร วรวรรณ) ผู้จัดการร้าน “ฉายาบรรทมสินธุ์” นำไปยังประเทศอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๖๔ แล้วมอบให้สามัคคีสมาคม ในพระบรมราชูปถัมภ์

# บทส่งท้าย

**ปี** การเปลี่ยนแปลงมากเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๔๖๒ คือ

๑. สงครามโลกครั้งที่ ๑ ได้จบลง ฉากละครประชาธิปไตยของเราก็ต้องเปลี่ยนไป คือ ปิดฉาก บำเพ็ญตนเป็นเด็กดี เป็นฉากเรียกร้องขอยกเลิกสิทธิที่ไม่เป็นธรรมจากมหาอำนาจ

๒. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อ้ายคุณุตถานี ทังเมืองไปอยู่ในเขตวังพญาไท

๓. อาจจะได้ทรงหันกลับไปทอดพระเนตรผลงานของพระองค์ที่ดุสิตธานี การเลือกตั้งจะเป็นแบบใดนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่จิตใจของผู้ที่ได้รับการเลือกตั้ง รับผิดชอบต่อเข้ามาแล้วก็ถวายเป็นคุณ รอดูว่าจะมีพระบรมราชโองการว่าจะให้ทำอะไรต่อไปนั้น ย่อมไม่ถูกต้อง ทวายนครเลือกตั้งเข้ามาเพราะเขามีความสามารถ ควรจะต้องใช้ความสามารถจริงๆ

๔. คงจะทรงเห็นด้วยว่า ผู้ที่เลือกตั้งไม่มีความรู้จริง ใจจึงยังไม่เป็นประชาธิปไตยจะต้องให้ได้รับการศึกษาเบื้องต้นเสียก่อน จึงได้ทรงเร่งกระทรวงศึกษาธิการ ดังนั้นพระราชบัญญัติประถมศึกษาจึงได้ออกมาใน พ.ศ. ๒๔๖๔

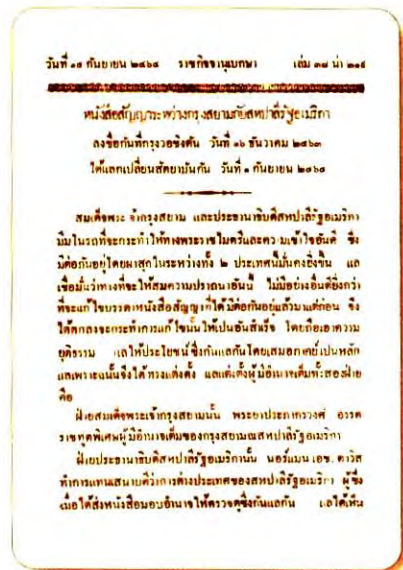
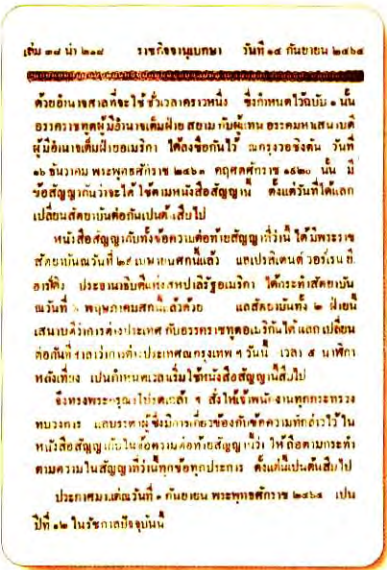
๕. แต่การออกพระราชบัญญัติประถมศึกษาใน พ.ศ. ๒๔๖๔ ก็ผิดกาลเทศะ เพราะก่อนนั้นมีมหายุทธสงคราม น้ำท่วมใหญ่ และฝนแล้งติดต่อกัน ๓ ปี ซึ่งไม่เคยมี เคยมีรายได้จากข้าวก็ไม่มี เศรษฐกิจของประชาชนจึงตกต่ำ แม้แต่เงินศึกษาพลี ๑-๒-๓ บาทต่อปีก็ไม่มีจะให้ คำว่าประชาบาลจึงผิด ด้วยเหตุที่ประชาชนไม่มีส่วนที่จะช่วยจัดโรงเรียนแล้ว โรงเรียนประชาบาลจึงกลายเป็นโรงเรียนรัฐบาลไปแล้ว แม้แต่จะยังเก็บคำว่าประชาบาลไว้ และเรื่องประชาธิปไตยก็ลำบากยิ่งขึ้น

ส่วนองค์พระประมุขแห่งชาติ คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น ทรงมีความรู้เรื่องประชาธิปไตย ทรงชอบการทำงานเป็นหมู่ และชอบปฏิบัติตามหัวหน้า เช่น ในกีฬาราวนเดอร์ (Rounder) มักจะทรงตั้งหัวหน้าชุด พระองค์อยู่ในชุดใดก็ปฏิบัติตามคำสั่งของหัวหน้าชุดนั้น การแสดงละครปริศนา (Dumb Crambo) ก็เช่นเดียวกัน พระองค์มักจะไม่ทรงเป็นหัวหน้าเอง การปฏิบัติหน้าที่ในชุดก็เหมือนการเป็นข้าราชการของรัฐบาล ทุกคนต้องทำหน้าที่ของตน นั้นแหละประชาธิปไตย

มีข้อพิสูจน์ว่าพระองค์เป็นประชาธิปไตยยิ่งกว่าประชาธิปไตยเสียอีก คือในเรื่องใหญ่ๆ เช่น การประกาศสงคราม พระองค์ผู้ประทับเป็นประธานในสภาเสนาบดี ต้องฟังเสียงข้างมากตามระบอบประชาธิปไตย แต่พระองค์จะต้องได้



“พระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๔๖๔”  
กฎหมายฉบับแรกที่ยังคงให้คนไทยทุกคน  
ต้องเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียน



๑.๒๑.๓. ประกาศให้ใช้สัญญากระสุนปืนกับ สหพันธรัฐอเมริกา และสนธิสัญญากระสุน ปืนกับ สหพันธรัฐอเมริกาซึ่งได้จัดทำขึ้นใหม่ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑

เสียงจากคนทุกคน เมื่อมีใครสงสัยหรือข้องใจในข้อใด พระองค์จะต้องไปหา ข้อมูลมาแสดงให้เห็นก่อน ทรงกระทำดังนั้นจนได้เสียงทั้งสภาเป็นเอกฉันท์ (ไม่เพียงแต่เสียงข้างมาก) นี่แหละยิ่งกว่าประชาธิปไตย

ในที่สุดการเจรจาเพื่อทำสัญญายกเลิกกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมกับหลาย ประเทศก็เสร็จลงในรัชสมัยของพระองค์ รายละเอียดเจรจากับท่านมุสสลินี ประมุข แห่งอิตาลี ดร. ยอร์จ บี. แซย์ มีความชอบได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระยาภักตยานไมตรี ส่วนพระองค์เองนั้นอีกไม่ช้าก็สวรรคต

พระองค์เป็นสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า พระองค์โปรดการแต่งหนังสือ แต่ทรงตั้งเรื่องมีพระพารา สำนวนร้อยกรองภาษาอังกฤษค้างไว้เพียงแค่ต้น อดงก์ที่ ๔ เช่นเดียวกับเบโธเฟิน (Beethoven) นักประพันธ์ดนตรีบันลือโลก ึ่ง The Unfinished Symphony ค้างไว้ แต่งานที่สำคัญของชาติ คือ การ แก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับหลายประเทศ นำอธิปไตยมาให้ชาติอย่าง สมบูรณ์นั้น พระองค์มิได้ทรงตั้งค้างไว้เลย

รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยต่อนั้นมาได้บริหารกิจการของประเทศได้ สะดวกยิ่งขึ้น เพราะสัญญาที่ไม่เป็นธรรมได้สูญสิ้นไป ด้วยฝีพระหัตถ์พระเจ้า แผ่นดินที่ทรงรู้จักใช้ชาวอเมริกันให้เกิดประโยชน์ เป็นผลให้สามารถพัฒนาไปสู่ ความเจริญรุ่งเรือง ส่วนพ่อค้าวานิชที่หากินพากันร่ำรวยต่อมานั้นก็ควรที่จะ ระลึกในพระมหากรุณาธิคุณ ที่ได้ทรงนำอธิปไตยทางด้านภาษามาเป็นของขวัญ ให้แก่พวกเขา ก่อนที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปโดยไม่มีวันกลับ

สมเด็จพระเจ้า

## ภาคผนวก



จดหมายเหตุร้ายวัน  
ใน  
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

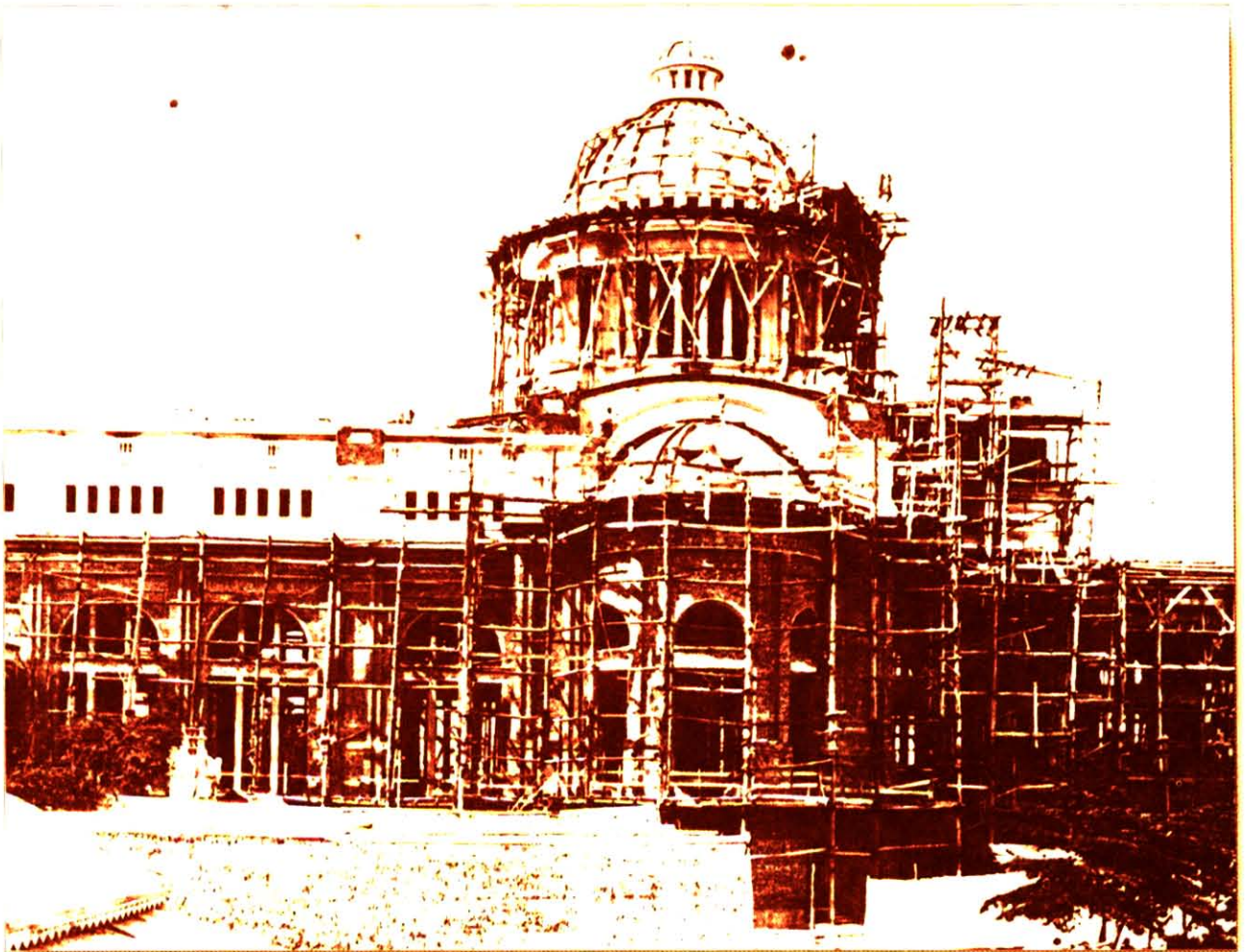


รัตนโกสินทรศก ๑๓๐  
ปีกุน จุลศักราช ๑๒๗๒  
พุทธศตวรรษกาล ๒๔๕๔



เล่ม ๒  
วันที่ ๑๓ มกราคม  
ถึง  
วันที่ ๓๑ มีนาคม

ภายหลังจากเหตุการณ์ไม่สงบในบ้านเมืองเมื่อเดือนมีนาคม ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) ซึ่งมีคณะนายทหารกลุ่มหนึ่งคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบราชาธิปไตยไปเป็น “รีพับลิก” หรือระบอบประชาธิปไตยที่มีประธานาธิบดีเป็นประมุข ผ่านพ้นไปแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชบันทึกถึงคณะผู้ก่อการกลุ่มนั้น รวมทั้งเรื่องการปกครองแบบ “คอนสติติวชัน” ไว้ในสมุดจดพระราชบันทึกรายวัน ทั้งได้ทรงเปรียบเทียบทั้งคุณและโทษของการปกครองแบบคอนสติติวชันไว้ในพระราชบันทึกดังกล่าว ซึ่งแม้ว่าจะล่วงเลยมาเป็นเวลาช้านานแล้วแต่พระราชวิจารณ์ดังกล่าวยังคงทันสมัยอยู่เสมอ



พระที่นั่งศิวโมกษพิมานระหว่างการก่อสร้าง

มีนาคม

“.....เรื่องราวของผู้อื่นก็จะเห็นชั้นอยู่บ้าง คือจะเห็นชั้นว่าคนยังมีความคิดศุภยาหุยมหิมอยู่ณี่ฤฯ จะเป็นผู้ที่จัดการปกครองชาติบ้านเมืองอย่างริบปิลิตได้ อย่างว่าแต่ริบปิลิตเลย ถึงแม้จะปกครองอย่างลักษณะเจ้าแผ่นดินมีคอนสติตูดชั้นก็ไม่น่าจะทำไปได้ ยังไม่รู้จักเอาความรักชาติเข้ามความศุภยาในใจตนเองแล้ว จะทำการให้เป็นประโยชน์แก่ชาติฝ่ายเดียวอย่างไร

**ถ้ามีผู้ต้องการ “คอนสติตูดชั้น” จริงๆ และเป็นไปได้จริงจะเป็นคุณอย่างใดฤฯไม่** แต่ถ้ามัดต่างว่ามีคนอยู่จำพวก ๑ ซึ่งตั้งใจดีจริง มีความมุ่งดีต่อชาติจริง จะมาร้องฎีกาขึ้นโดยตรงๆ ขอให้มคอนสติตูดชั้น เราเองจะไม่มีแค้นเคืองเลย ตรงกันข้าม เราจะยอมพิจารณาดูว่า จะสมควรยอมตามคำขอร้องของคนนั้นฤฯไม่ ถ้ายังมีคอนสติตูดชั้นได้จะยิ่งดี เพราะเรารู้สึกอยู่แล้วเหมือนกันว่าการที่มอบการปกครองไว้ในมือเจ้าแผ่นดินคนเดียวผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดนั้น ดูเป็นการเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรมอยู่ ถ้าเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ที่มีสติปัญญาสามารถ และมีความตั้งใจมั่นอยู่ว่า จะทำการให้บังเกิดผลอันดีที่สุดแก่ชาติบ้านเมืองณี่

แล้วก็จะเป็นการดีที่สุด จะหาลักษณะปกครองอย่างใดมาเปรียบปานได้โดยยาก แต่ถ้าแม้เจ้าแผ่นดินเป็นผู้ที่โหดเขลาเบาปัญญา ขาดความสามารถ ขาดความพยายาม เพลิดเพลินไปแต่ในความสุขส่วนตัว ไม่เอาใจใส่ในหน้าที่ของตน ฉันที้ก็ตีถูกเป็นผู้ที่มีน้ำใจพาลสันดานหยาบดูร้ายและไม่ตั้งอยู่ในราชธรรม เห็นแก่พวกพ้องและบริวารอันสอพลอและประจบ ฉันที้ก็ตี ประชาชนก็อาจจะได้รับความเดือดร้อน ปราศจากความสุข ไม่มีโอกาสที่จะเจริญได้ ดังนี้จึงเห็นได้ว่าเป็นการเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรมอยู่

**แสดงคุณแห่งลักษณะปกครอง โดยมี “คอนสติตูชัน”** ส่วนการมีคอนสติตูชันนั้น เป็นอันตัดความไม่แน่นอนไปได้มาก เพราะอำนาจมิได้อยู่ในมือคนๆ เดียว ซึ่งถึงแม้ว่าจะดีชั่วขั้วปานใดก็เปลี่ยนไม่ได้ ประชาชนได้มีเสียงในการปกครองชาติบ้านเมืองของตนเอง เสนาบดีผู้รับตำแหน่งนำที่ปกครองก็รับผิดชอบต่อประชาชน จำเป็นต้องทำการให้เป็นไปอย่างดีที่สุดที่จะเป็นไปได้ เพราะถ้าแม้ว่าทำการในหน้าที่บกพร่อง ประชาชนไม่เป็นที่ไว้วางใจต่อไป ก็อาจจะร้องขึ้นด้วยกันมากๆ จนเสนาบดีต้องลาออกจากตำแหน่ง คนที่ประชาชนไว้วางใจก็จะได้มีโอกาสเข้ารับตำแหน่งนำที่ ทำการงานให้ดำเนินไปโดยทางอันสมควร และถูกต้องตามประสงค์แห่งประชาชน เช่นนี้เป็นการสมควรอย่างยิ่ง และถ้าแม้จะกล่าวไปแต่โดยทางว่าเป็นแบบแผนดีฤกษ์ไม่คงไม่มีใครเถียงเลย คงต้องยอมรับว่าดีทั้งนั้น แต่แบบอย่างใดๆ ถึงแม้ว่าจะดีที่สุดเมื่อเขียนอยู่ในกระดาษ เมื่อใช้จริงเข้าแล้วบางทีก็มีที่เสียหายปรากฏขึ้น ดังปรากฏอยู่แก่ผู้ที่ได้ศึกษาและรู้เหตุการณ์ที่เป็นไปในนานาประเทศ เพราะเหตุหลายประการ จะยกมาว่าแต่พอเป็นสังเขปก็มีอยู่คือ

**แสดงโทษอันอาจจะมีมาได้ แม้เมื่อใช้ลักษณะปกครองมี “คอนสติตูชัน”**

๑. ประชาชนยังไม่มีความรู้พอที่จะทำการปกครองตนเองได้ เพราะฉันที้บางที่จะใช้อำนาจอันอยู่ในมือตนในหนทางที่ผิดวิปลาส บางทีสิ่งซึ่งต้องการให้มีขึ้นฤกษ์ให้เป็นไป จะไม่เป็นสิ่งซึ่งนำประโยชน์มาสู่ชาติ ถูกกลับจะให้โทษ แต่ประชาชนมีความเห็นพร้อมๆ กันมาก ก็ต้องเป็นไปตามความเห็นของพวกเขา ต่อเมื่อกระทำไปแล้วจึงแลเห็นว่าให้ผลร้ายเพียงใด จะยกอุทาหรณ์ได้อย่าง ๑ คือต่างว่ามีสาเหตุเกิดวิวิาทบาดหมางกันกับชาติอีกชาติ ๑ ซึ่งถ้าแม้ทำความเข้าใจกันเสียแล้วก็อาจจะเป็นที่เรียบร้อยไปได้ แต่ประชาชนพากันเห็นไปว่าถ้าแม้ยอมผ่อนผันให้จะเป็นการเสียเกียรติยศเสียรัศมีของชาติ ก็อาจจะพากันร้องแข็งแรงแให้ทำสงครามได้ การทำสงครามนั้นในขณะที่กำลังรบ



ทรงเครื่องพลเรือน ทรงฉลองพระองค์  
เป็นศิโรตม์สยาม

พุ่งกันอยู่ไม่สู้จะกระไรนัก เพราะใจประชาชนกำลังฮึกเหิม คิดแต่ถึงส่วนการต่อสู้และหวังเอาไชยก่อกองทัพเท่านั้น ต่อเมื่อสงบศึกแล้ว จึงจะรู้สึกโทษแห่งการสงคราม คือการทำมาหาเลี้ยงชีพจะฝืดเคือง การค้าขายซึ่งต้องงดไว้ในระหว่างสงครามนั้น มาจับลงมือทำขึ้นอีกก็ย่อมจะไม่สะดวกเหมือนแต่ก่อน เปรียบเหมือนเครื่องกลไกอันจักรและโยเคลื่อนที่เสียหมดแล้ว กว่าที่จะแก้ไขให้เดินดีและเรียบร้อยอย่างเดิมก็เป็นการยากนัก ทั้งการปกครองท้องถิ่นที่ต้องจัดการเอาลงระเบียบอีก เมื่อแลเห็นผลแห่งการสงครามฉนี้แล้ว ประชาชนจึงรู้สึกตัวถ้ายิ่งในกาลสงครามนั้นได้พ่ายแพ้แก่ศัตรูภายนอกด้วย ความลำบากยากเข็ญต่างๆ อันจะมีมาเป็นเครื่องตามหลังก็จะมีมากขึ้นเป็นทวีคูณเป็นแน่แท้ ที่กล่าวมาแล้วนี้โทษแห่งการที่ประชาชนอันไม่รู้จักใช้อำนาจจะใช้เองในที่ผิด แต่ยังมีอยู่อีกประการ ๑ ซึ่งควรคำนึงและพิจารณาดูเหมือนกันคือ

“  
ถ้าแม้ว่าประชาชนรู้จักจริง  
รู้แน่นอนว่าเป็นคนดี  
จริงแล้ว จึงเลือกเข้าไป  
เป็นผู้แทนตน ดังนี้ก็จะไม่มี  
ที่เสียหายจะบังเกิดขึ้นได้เลย

๒. ประชาชนรู้สึกตนว่าไม่มีความสามารถพอที่จะถืออำนาจและใช้อำนาจทุกๆ คน จึงไวใจมอบอำนาจให้บุคคลบางคนถืออำนาจและใช้อำนาจนั้นแทน บุคคลเหล่านี้คือที่เลือกสรรให้เข้าไปนั่งในรัฐสภา (ปาร์ลีย์เมนต์) เป็นผู้แทนประชาชน ผู้แทนเช่นนี้ ถ้าแม้ว่าประชาชนรู้จักจริง รู้แน่นอนว่าเป็นคนดีจริงแล้ว จึงเลือกเข้าไปเป็นผู้แทนตน ดังนี้ก็จะไม่มีที่เสียหายจะบังเกิดขึ้นได้เลย แต่ตามความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ ตามความจริงนั้น ประชาชนโดยมากก็มีกิจธุระทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่ด้วยกันทุกคน จะมัวสละเวลาเพื่อกระทำความวิสสาสะกับผู้ที่จะเป็นผู้แทนตนในรัฐสภาที่ไม่ได้อยู่เอง เพราะฉะนั้นแบบธรรมเนียมจึงมีอยู่ว่า เมื่อถึงเวลาจะต้องเลือกผู้แทนเข้านั่งในรัฐสภา ก็มีคน ๒ คน ๓ คน มาขึ้นขึ้นให้เลือกว่าจะชอบคนไหนใน ๒ ๓ คนนั้น เมื่อชอบคนไหนก็เลือกคนนั้นโดยต่างคนต่างให้คะแนนของตน ใครได้คะแนนมากที่สุดก็ได้เข้าไปนั่งในรัฐสภาดังนี้แต่ถ้ามีผู้ที่มารับเลือกแต่คนเดียวก็นับว่าไม่เป็นปัญหา ประชาชนไม่ต้องลงคะแนน คนๆ นั้นเป็นอันได้เข้านั่งในรัฐสภาทีเดียว ส่วนการที่จะจัดให้มีคนมารับเลือกนั้น ตามคอนสติติวชันว่า ให้มีผู้ใดผู้ ๑ ในเขตรันั้นๆ เป็นผู้นำขึ้นว่าผู้ใดควรได้รับเลือก ถ้าไม่มีผู้อื่นนำเสนอนามใครขึ้นอีกคน ๑ แล้ว คนที่ ๑ ก็เป็นอันได้เข้ารัฐสภาอยู่เอง แต่ถ้ามีผู้เสนอนามบุคคลใดขึ้นอีกคน ๑ จึงต้องนัดวันให้ประชาชนในเขตรันั้นลงคะแนนในระหว่างคน ๒ คน ที่ได้มีผู้เสนอนามขึ้น คู่เดินๆ เพียงนี้ก็ยังคงอยู่ แต่ตามความจริงนั้น ไม่ใช่ว่าใครๆ สักแต่เป็นมนุษย์แล้วก็มีโอกาสได้รับเลือกได้ ผู้ที่หยิบยกตัวบุคคลมาให้ราษฎรเลือกนั้นคือคณะสภาปาร์ติซึ่งมีแบ่งกันอยู่ตั้งแต่ ๒ ขึ้นไป การที่ต้องมีปาร์ตินั้น เพราะถ้ามีผู้ที่เข้าไปนั่งประชุมในรัฐสภา ต่างคนต่างพูดไป แสดงความเห็นไปตามอัธโนมัต



ของคนๆ ทุกคน ก็คงจะไม่มีใครความตกลงกันได้ในเรื่องใดเลยสักเรื่องเดียว จึงต้องเกิดใช้วิธีจัดรวมเป็นคณะ คือผู้ที่มีความเห็นพ้องกันในปัญหาสำคัญๆ รวมกันเข้าเป็นคณะฤๅปาร์ตี เพื่อจะได้ช่วยกันลงความเห็นเหมือนๆ กันมากๆ ในเมื่อเข้าที่ประชุมรัฐสภา ดังนี้เป็นที่ตั้ง ครั้นเมื่อเวลาจะมีการเลือกสมาชิกเข้ามาใหม่ต่างคณะก็ย่อมจะต้องมีความประสงค์ที่จะให้ผู้มีความเห็นพ้องกับคณะตนได้รับเลือก ต่างคณะจึงต่างจัดหาบุคคลอันพึงประสงค์ไปให้รับเลือก และต่างคณะจึงต่างคิดดำเนินการให้คนของตนได้รับเลือก วิธีดำเนินอันถูกต้องตามกฎหมายนั้น คือแต่งตั้งสมาชิกแห่งคณะไปเที่ยวพูดจาเกลี้ยกล่อมราษฎรให้แลเห็นผลอันดีที่จะพึงมีมา โดยทางที่ให้คณะได้มีโอกาสทำการโดยสะดวก เมื่อกล่าวมาถึงแค่นี้แล้ว ก็ยังไม่มั่งสิ่งไรที่นับว่าเสียหายอันจะบังเกิดมีมาได้จากการใช้วิธีเช่นนี้ และถ้าความจริงเป็นไปแต่เพียงเท่านี้ก็เป็อันไม่มีที่ติ แต่ความจริงมิได้หมดอยู่เพียงแค่นี้ คือการเกลี้ยกล่อมมิได้ใช้แต่เฉพาะทางเที่ยวพูดจา ไม่ได้ใช้พ้อใจราษฎรแต่ด้วยถ้อยคำเท่านั้น ยังมีพ้อใจโดยทางอื่นๆ อีก ตั้งแต่ทางเลี้ยงดูจัดยานพาหนะให้ไปมาโดยสะดวกและไม่ต้องเสียทุนทรัพย์ จนถึงติดสินบนตรงๆ เปนที่สุด คณะใดมีทุนมากจึงได้เปรียบมากอยู่ ก็ตกลงรวบรวมใจความว่า ราษฎรไม่ได้เลือกผู้แทนของตน เพราะรู้ว่าเป็คนดีสมควรจะเป็ผู้แทนตนด้วยประการทั้งปวงฉนี้แลย ตามจริงเลือกบุคคลผู้นั้นผู้นี้เพราะมีผู้บอกให้เลือกฤๅติดสินบนให้เลือกเท่านั้น เมื่อเป็เช่นนี้แล้ว ก็นับว่าผิดความมุ่งหมายเดิมของคอนสติติวชันแล้ว คืออำนาจไม่ได้อยู่ในมือประชาชนจริงๆ แต่ไปอยู่ในมือแห่งคนส่วน ๑ ซึ่งเป็ส่วนน้อยแห่งชาติเท่านั้น แต่ถ้าคนเหล่านี้มีความตั้งใจดีอยู่ และเป็ผู้ที่มีความรักชาติบ้านเมืองของตน ก็คงจะอุสาห์พยายามกระทำกรงานไปตามหน้าที่อันได้รับมอบไว้ นั้นโดยสุจริต แต่ผู้ที่มีความคิดซื่อตรงต่อชาติฝ่ายเดียว ไม่คิดถึงตนเอง ฤๅผลประโยชน์ของตนเองมีอยู่บ้างฤๅเข้าใจว่าถึงจะมีก็จะไม่มากปานใด คนโดยมากถึงว่าจะรักชาติบ้านเมืองก็มักจะมีความคิดถึงประโยชน์ส่วนตัวเจือปนอยู่ เป็อันมาก คงยังมีความต้องการอำนาจและต้องการผลอันจะพึงมีมาแต่การเป็ผู้มีอำนาจ ต้องการโอกาสที่จะได้อุ้เคราะห์แก่ญาติพี่น้องฤๅคนชอบพอกันบ้าง เป็ธรรมดาอยู่ ความประสงค์อันนี้ทำให้เกิดมีผลอัน ๑ ซึ่งเชื่อว่าผู้ที่ริเริ่มคิดวิธีปกครองด้วย “คอนสติติวชัน” มิได้ตั้งใจไว้ว่าจะให้มี คือ

๓. เกิดมีคนขึ้นจำพวก ๑ ซึ่งเอาการบ้านเมือง (ปอลิติค) เปนทางหาชื่อเสียง เอาเป็งานประจำสำหรับทำ เอาเป็ทางเลี้ยงชีพทีเดียว ที่มีบุคคลทำ

“

คนโดยมากถึงว่าจะรักชาติ  
บ้านเมืองก็มักจะมีความคิดถึง  
ประโยชน์ส่วนตัวเจือปน  
อยู่เป็อันมาก

”

เช่นนี้ได้ถนัดก็เพราะเหตุผลอันใดกล่าวมาแล้วในข้อ ๒ คือโดยเหตุที่ประชาชนโดยมากมีฐานะและกิจการประจำต้องกระทำอยู่ ไม่มีเวลาพอที่จะดูแลฤๅดำรงในทาง “ปอลิติค” จึงยอมให้ผู้ที่เขามีเวลาจะดำรงทาง “ปอลิติค” นั้น นึกแทนพูดแทนไป การที่มีบุคคลจำพวก ๑ ซึ่งทำการคิดการทาง “ปอลิติค” ขึ้นนี้ ถ้าจะว่าไปตามตำราก็ต้องว่าไม่สมควร เพราะตำราว่าการบ้านเมืองให้เปนไปตามแต่ประชาชนจะเห็นชอบพร้อมกันต่างหาก การที่มีบุคคลจำพวก ๑ ซึ่งหาซื้อทาง “ปอลิติค” มาเปนผู้คิดแทนดังนี้ ก็กลายเป็นอำนาจอยู่ในมือคนจำพวกนี้โดยเฉาะจำพวกอื่นถึงจะต้องการอะไรๆ ก็ไม่ได้สมประสงค์ นอกจากที่ความปรารถนาจะไปตรงเข้ากับพวกนักเลงปอลิติค ถ้าจะเถียงว่า การที่เปนเช่นนี้มีทางแก้ได้ง่ายๆ คือจัดหาคนที่ไม่ใช่พวก “ปอลิติคเซียน” เข้าไปรับเลือกเสียงบ้างก็แล้วกันฉนี้ไซ้ร้ก็ต้องตอบว่า ขอให้ดูความจริงว่าเปนไปได้ฤๅไม่ บุคคลที่เรียกตนว่า “อิสระ” (อินดีเปนเดนต) คือไม่ได้อยู่ในปาร์ตีใดปาร์ตี ๑ นั้น นานๆ จะหลุดเข้าไปนั่งเปนสมาชิกแห่งรัฐสภาได้สักคน ๑ ฤๅ ๒ คน แต่ถึงเข้าไปได้แล้วก็ไม่เข้าไปทำประโยชน์อะไร เพราะการงานใดๆ ที่จะบรรลุถึงซึ่งความสำเร็จได้ก็โดยปรากฏว่าคนโดยมากเห็นชอบพร้อมกัน คือเมื่อตั้งเปนปัญหาขึ้นในที่ประชุมปาร์ลีย์เมนต์แล้ว เมื่อถึงเวลาลงคะแนนกัน ก็ต้องเปนไปตามความเห็นของคะแนนข้างมากเสมอ ก็ผู้ที่ลงคะแนนนั้น โดยมากก็คงจะลงคะแนนตามๆกัน สุดแต่หัวหน้าแห่งคณะของตนจะบอกให้ลงทางไหน ผู้ที่เรียกตนว่า “อิสระ” นั้น ไม่มีพวกมีพ้องที่จะนัดจะแนะกัน เพราะฉนั้นถึงแม้ว่าจะมีความคิดความเห็นดีปานใดก็ตาม แต่ก็คงไม่สามารถจะบันดาลให้การเปนไปตามความคิดความเห็นของตนได้ เมื่อการเปนอยู่เช่นนี้แล้ว จะหาผู้ที่สมัคเข้าไปเปนสมาชิกอิสระเช่นนั้นก็ยาก ผู้ที่ประสงค์เข้าปาร์ลีย์เมนต์โดยมากจึงมักแสดงตนว่าเปนผู้เห็นพ้องด้วยปาร์ตีใดปาร์ตี ๑ แล้วแต่จะเปนการสดวกและตรงความเห็นของตนในขณะนั้น ลักษณะปกครองเช่นนี้จึงมีนามปรากฏว่า “ปาร์ตี ลิสเต็ม” (ลักษณะปกครองด้วยคณะ) คณะผลัดเปลี่ยนกันเข้ารับหน้าที่ปกครอง ฤๅเรียกตามภาษาของเขาว่าเปน “รัฐบาล” (เคาเวอรันเมนต์) อีกคณะ ๑ เรียกว่าเปน “ผู้คัดค้าน” (ออปโปสิชัน) คณะที่เปนรัฐบาลนั้นคือคณะที่มีพวกมากในที่ประชุมปาร์ลีย์เมนต์ สามารถที่จะเชื่อใจได้อยู่ว่าการใดๆ ที่จะคิดจัดขึ้น แม้ว่าจะเกิดเปนปัญหาขึ้นในที่ประชุมบ้าง ก็สามารถที่จะทำให้ลงคะแนนกันได้ โดยไม่ต้องวิตกว่าจะต้องแพ้กัันในทางจำนวนคะแนน



พอเมื่อใดไม่มีความเชื่อได้แน่นอนในข้อนี้แล้ว ฤาเมื่อทำลงคะแนนกันแล้ว แพ้ข้างฝ่ายผู้คัดค้าน ฝ่ายรัฐบาลก็ลาออกจากตำแหน่ง ผู้คัดค้านเข้ารับตำแหน่งแทนต่อไป กลับกันไปมาอยู่เช่นนี้ อีกประการ ๑ ในขณะที่เมื่อปาร์ตีใดได้รับหน้าที่ปกครอง ฤาพูดตามศัพท์อังกฤษว่า “ถืออำนาจ” (“อินเปาเวอร์”) ปาร์ตีนั้นก็เลือกเอาแต่คนที่มีความเห็นพ้องกับตนไปแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งต่างๆ ในรัฐบาล เปนทางรางวัลผู้ที่เปนพวกพ้องและที่ได้ช่วยเหลือปาร์ตีในเมื่อกำลังพยายามหาอำนาจอยู่นั้น พอเปลี่ยนปาร์ตีใหม่ได้เข้าถืออำนาจ เจ้าน้ำที่ต่างๆ ก็เปลี่ยนไปด้วยทั้งชุดตั้งแต่ตัวเสนาบดีลงไป การเปลี่ยนเจ้าน้ำที่ทำการงานของรัฐบาลทั้งชุดเช่นนี้ ถ้ายิ่งเปลี่ยนบ่อยเท่าใดก็ยิ่งชอกช้ำมากเท่านั้น การงานก็อาจที่จะเสียหายไปได้มากๆ เพราะบางทีคนพวก ๑ ได้เริ่มคิดไว้แล้ว แต่ยังมีทันจะได้กระทำไปให้สำเร็จก็มีคนอื่นเข้ามารับหน้าที่เสียแล้ว งานการก็เท่ากับต้องเริ่มริไปใหม่ เขาแลเห็นกันอยู่เช่นนี้ทั่วกัน จึงต้องจัดให้มีคนจำพวก ๑ ซึ่งเรียกว่า “ข้าราชการประจำ” (“เปอร์มะเนนต์ ออฟฟิเชียล”) ไว้ในกระทรวงและกรมต่างๆ ทุกแห่ง เพื่อเป็นผู้ดำเนินการงานของรัฐบาลไปตามระเบียบเรียบร้อย ซึ่งไม่ผิดอะไรกันกับวิธีจัดระเบียบราชการในรัฐบาลแห่งเมืองอันพระเจ้าแผ่นดินมีอำนาจเต็มเป็นผู้ปกครองนั่นเอง เสนาบดีฤาพวกหัวหน้ากรมกระทรวงที่ผลัดกันเข้าออกอยู่นั้น เปนแต่ผู้คิดทางการที่จะดำเนินต่อไปอย่างไร เมื่อคิดแล้วก็ต้องมอบให้พวกข้าราชการประจำเป็นผู้ทำต่อไป จะทำได้แค่ไหนก็แค่นั้น พวกข้าราชการประจำเหล่านี้คือผู้ที่ต้องเหน็ดเหนื่อยจริง กรากกรำลำบากจริง นั่งออฟฟิศจริง ทำการงานของรัฐบาลจริง แต่พวกเหล่านี้ฤาได้รับบำเหน็จรางวัลลาภยศฤาถาบันนครศักดิ์หาไม่ได้เลย ผู้ที่ได้รับบำเหน็จรางวัลคือผู้ที่มาซีหลัง คือผู้ที่เข้ามาครอบ คือผู้ที่เปนพวกพ้องของหัวหน้าปาร์ตีที่ถืออำนาจ ถ้าแม้ว่าใครๆ ที่มีความรู้พอและพยายามพอที่จะอ่านหนังสือพิมพ์ต่างประเทศอยู่เนืองๆ และหมั่นตรวจดูอยู่ว่าผู้ที่ได้รับบำเหน็จมีเลื่อนยศ รัยยศใหม่ รัยตรา เปนต้นเหล่านี้ คือใครบ้าง แล้วและสืบสาวดูว่าบุคคลนั้นๆ ได้กระทำความชอบแก่ชาติบ้านเมืองอย่างไร คงจะได้แลเห็นว่า ในจำพวกที่รับบำเหน็จนั้น มีผู้ที่ปรากฏว่าได้ทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองจริงๆ เปนส่วนน้อย (และทหารบกทหารเรือนานๆ จะมีนามอยู่ในหมู่ผู้รับบำเหน็จสูงๆ สักคราว ๑) โดยมากเปนผู้มีทรัพย์เท่านั้น ซึ่งเห็นได้ว่าการมีทรัพย์นั้นแลเปนเครื่องที่จะบันดาลให้คนได้รับบำเหน็จ ดูๆ ไปก็คล้ายๆ ชื้อบำเหน็จกันได้ วิธีชื้อนั้น ไม่ใช่ชื้อกันจริงๆ มักจะไปทางอ้อม คือทางส่งเงินไปเข้าเรียรายในเงินกองกลางของปาร์ตี ปาร์ตีใช้เงินกองกลางนี้สำหรับใช้จ่ายในเมื่อจัดให้คนพวกของตนไปรับเลือกเปนเมมเบอร์ปาร์ลีย์เมนต์ นับว่าเป็นอันได้ช่วยโดยทางอ้อมเพื่อให้ปาร์ตีได้ถืออำนาจ ยกเอาว่าเปนความชอบแก่รัฐบาล จึงให้บำเหน็จเพื่อแสดงความพอใจของปาร์ตี

“

ในขณะที่เมื่อปาร์ตีใดได้รับหน้าที่ปกครอง ฤาพูดตามศัพท์อังกฤษว่า “ถืออำนาจ” (“อินเปาเวอร์”) ปาร์ตีนั้นก็เลือกเอาแต่คนที่มีความเห็นพ้องกับตนไปแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งต่างๆ ในรัฐบาล เปนทางรางวัลผู้ที่เปนพวกพ้องและที่ได้ช่วยเหลือปาร์ตีในเมื่อกำลังพยายามหาอำนาจอยู่นั้น พอเปลี่ยนปาร์ตีใหม่ได้เข้าถืออำนาจ เจ้าน้ำที่ต่างๆ ก็เปลี่ยนไปด้วยทั้งชุด

”

เมื่อเบนเช่นนี้แล้ว ก็ไม่คิดอะไรกันกับเจ้าแผ่นดินบำเหน็จรางวัลแต่พวกพ้อง ของคนที่ประจบประแจง บำเหน็จรางวัลก็คงเบนอันไปได้แก่คนหัวประจบอีก ไม่ใช่ได้แก่ผู้ที่ทำกรงานจริงๆ คราวนี้ก็จะต้องแก้ขึ้นว่าถึงแม้ว่าจะเบนไปได้เช่นนั้น ก็ตาม แต่ถ้าเมื่อใดปรากฏขึ้นว่าคณะซึ่งเป็นรัฐบาลมีความลำเอียงฤๅประพฤติ ไม่เป็นยุติธรรม ราษฎรก็อาจจะร้องขึ้นได้ และอาจจะร้องให้คณะนั้นออกจาก นำที่รัฐบาลเสียได้ เพราะฉะนั้น คณะที่เป็นรัฐบาลจะต้องระวังอยู่ ข้อนี้จริง และถูกต้องทุกประการตามตำรา แต่ตามความจริงนั้นเป็นอย่างไรรู้ ? ประชาชน จะร้องทักท้วงขึ้นได้ก็โดยอาสาไศรยปากแห่งผู้แทนซึ่งได้เลือกให้เข้าไปเป็น สมาชิกแห่งรัฐสภาอยู่แล้ว ก็ในที่ประชุมปาร์ลีย์เมนต์นั้น แล้วแต่คะแนนมาก และน้อยมิใช่ฤๅ พวกรัฐบาลเขามีอยู่มาก ถึงใครๆ จะร้องจะว่าเขาอย่างไรๆ เมื่อ ทำลงคะแนนกันเข้าเมื่อใดก็ต้องแพ้เขาเมื่อนั้น อีกประการ ๑ การให้บำเหน็จ รางวัลผู้ที่ให้เงิน “ลงขัน” กองกลางของปาร์ตีนั้น มิใช่ว่าจะกระทำอยู่แต่เฉพาะปาร์ตี เดียว ย่อมจะกระทำอยู่ด้วยกันทุกปาร์ตี เพราะฉะนั้นปาร์ตีใดจะร้องติเตียนอีก ปาร์ตี ๑ ก็ไม่ใคร่ถนัด เป็นเรื่อง “ไก่เห็นตีนงู งูเห็นนมไก่” อยู่ฉนี้ จึงเป็นการยาก ที่จะแก้ไขให้หายไปได้ ข้อที่แสดงมาแล้วนี้ ก็นับว่าร้ายอยู่แล้ว แต่ยังมีต่อไป อีกชั้น ๑ คือ

๔. คณะฤๅปาร์ตีทั้ง ๒ ฝ่ายต่างตกลงกันเสียว่าจะผลัดเปลี่ยนกัน เข้าเป็นรัฐบาล ผลัดเปลี่ยนกันมีโอกาสได้อุดหนุนพวกพ้องของตน เมื่อได้ตกลงกัน เช่นนี้แล้วเมื่อใด ก็แปลว่าถึงที่สุดแห่งความเลวทรามเพราะเป็นอันหมดทางที่จะ แก้ไขได้ ในระหว่างที่ปาร์ตี “ก” เป็นรัฐบาล ก็อุดหนุนพวกพ้องของตนเสียเต็มที่ ฝ่ายปาร์ตี “ข” ก็ไม่คิดคำนึงจริงจังอันใด จะคิดคำนึงบ้างก็แต่พอเป็นกิริยา เพราะนึก อยู่ว่าไม่ช้าก็จะถึงคราวฝ่ายตนได้เข้าไปนั่งกินบ้าง ความเสียหายอันนี้มีอยู่แก่ ปาร์ลีย์เมนต์แทบทุกเมือง แม้แต่ที่เมืองอังกฤษซึ่งนิยมกันว่าเป็นประเทศซึ่งมี ปาร์ลีย์เมนต์อันดีที่สุด ก็ยังมีคนอังกฤษเองร้องติเตียนว่า ในเรื่อง “ชายบำเหน็จ” นั้น ถึงแม้ใครๆ จะร้องขึ้นในปาร์ลีย์เมนต์ก็ไม่เป็นผลอันใด เพราะทั้งคณะลิเบอรัล และคอนเซอร์วาตีฟพากันตำหนิปัญหาเสีย มิได้ทันต้องถึงได้ปรึกษากันฤๅ ลงคะแนนกันเลย ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินนั้น ถึงแม้ว่าจะทรงทราบเรื่องนี้ ก็ไม่มีอำนาจจะทรงแก้ไขอย่างใดได้ การที่จะประทานบำเหน็จรางวัลแก่ผู้ใด ก็ต้องเบนไปตามความแนะนำของเสนาบดีเป็นพื้น จะมีที่เลือกประทาน เองได้บ้างก็แต่พวกข้าราชการในราชสำนักนี้เท่านั้น ก็เมื่อในประเทศอังกฤษ

เบนเช่นนี้ได้แล้ว ในประเทศอื่นจะเป็นอย่างไรร

**การมีปาร์ลีย์เมนต์ ฤาเพนริบปิลิกไม่ตัดการฉ้อโกงฤาการไม่สม่าเสมอให้หมดได้** แต่ว่า-ข้อความที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ ก็เป็นแต่หัวข้อบางข้อ ซึ่งตามความเห็นของเราเห็นว่าเปนสำคัญ และโทษทั้งปวงที่ได้แสดงมาแล้วนั้น อาจจะมีได้ไม่เฉพาะแต่ที่ในประเทศซึ่งใช้ลักษณปกครองเปน “ลิมิเตดมอนาร์คี” ถึงในประเทศที่ใช้ลักษณปกครองเปน “ริบปิลิก” ก็มีได้เหมือนกัน การมีปาร์ลีย์เมนต์ก็ดี ฤาถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนลักษณปกครองเปนริบปิลิกไปทีเดียวก็ดี ไม่ตัดการฉ้อโกงฤาการไม่สม่าเสมอให้หมดไปได้เลย ถ้าผู้ถืออำนาจยังมีทางที่เลือกให้บำเหน็จรางวัลแก่ใครๆ ได้ตามใจอยู่ตราบใด คนสอพลอกและหัวประจบก็คงยังต้องมีอยู่ตราบนั้น จะผิดกันก็แต่ชื่อที่เรียกผู้มีอำนาจเท่านั้น แต่ว่า-มันก็มีข้อที่ควรคำนึงต่อไปอยู่บ้าง และถึงแม้ว่าจะเปนข้อที่ไม่พึงใจก็จำจะต้องมองดูจริงๆ คือ

**“เสียงประชาคือเสียงของเทวดา”** ความนิยมของคนโดยมากในสมัยนี้ทั่วไป มีอยู่ว่าการที่มอบอำนาจไว้ในมือบุคคลคนเดียว ให้เปนผู้จัดการปกครองชาติบ้านเมือง คนเดียวนั้น ต้องได้คนที่ **ดีจริง เก่งจริง สามารถจริง** จึงจะควรไว้ใจให้เปนผู้ครอบครองได้ โดยไม่ต้องเกรงว่าบุคคลผู้นั้นจะใช้อำนาจในที่ผิดและไม่เป็นประโยชน์ ฤาความสุขแห่งประชาชน แต่การที่จะหาคนเช่นนี้ก็มิใช่่ง่าย และถ้าพระเจ้าแผ่นดินไม่เปนผู้ที่เหมาะแก่หน้าที่แล้ว จะเปลี่ยนตัวก็ยาก นอกจากที่เจ้าแผ่นดินนั่นเอง จะมีความรู้สึกว่าคุณไม่มีความสามารถพอที่จะทำหน้าที่ได้ และมีความรักชาติพอมีใจเด็ดเดี่ยวพอที่จะสละอำนาจ สละลาภยศและราโชสวรัยจึงหลีกไปเสีย เพื่อให้ผู้ที่ประชาชนนิยมมากกว่าได้มีโอกาสทำการเพื่อบังเกิดผลอันใหญ่ยิ่งขึ้น แก่ชาติบ้านเมือง แต่เจ้าแผ่นดินที่จะรู้สึกว่าคุณไม่สม่าเสมอนั้นก็หายาก และถึงแม้ว่าจะมีบ้างการที่จะออกจากหน้าที่ที่ไม่ใช่ว่าจะทำไปไม่ได้โดยง่ายอาจจะมีเครื่องขัดขวางอยู่หลายประการ เมื่อเบนเช่นนี้แล้ว มหาชนจึงได้พากันค้นหาทางแก้ไขความไม่แน่นอนแห่งลักษณปกครองโดยมีเจ้าแผ่นดินถืออำนาจสิทธิ์ขาดนั้นโดยวิธีใดวิธี ๑ บางเมืองก็แก้ไปทางมี “คอนสตีตูดัน” ขึ้น และตัดอำนาจเจ้าแผ่นดินเสียทั้งหมด คงเหลือให้ไว้แต่อำนาจที่จะห้ามกฎหมาย (“วีโต”) บางครั้งบางคราว กับการทำสงครามและเลิกสงคราม แต่ถึงแม้อำนาจทั้ง ๓ นี้ ก็ไม่ได้ใช้ได้โดยลำพัง คงต้องใช้ได้ด้วยคำแนะนำของคณะเสนาบดีโดยมาก แต่ถึงแม้ตัดอำนาจเจ้าแผ่นดินลงไปปานนี้แล้ว บางชาติก็เห็นไม่พอ จึงเลยเปลี่ยนเปนริบปิลิกไปอีกชั้น ๑ จึงเห็นได้ว่า ความนิยมของมหาชนเวลานี้เดินไปหาทางประชาธิปไตย คือ

“

การมีปาร์ลีย์เมนต์ก็ดี ฤาถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนลักษณปกครองเปนริบปิลิกไปทีเดียวก็ดี ไม่ตัดการฉ้อโกงฤาการไม่สม่าเสมอให้หมดไปได้เลย ถ้าผู้ถืออำนาจยังมีทางที่เลือกให้บำเหน็จรางวัลแก่ใครๆ ได้ตามใจอยู่ตราบใด คนสอพลอกและหัวประจบก็คงยังต้องมีอยู่ตราบนั้น จะผิดกันก็แต่ชื่อที่เรียกผู้มีอำนาจเท่านั้น

”

“ ส่วนตัวเราเองนั้นย่อม  
รู้สึกอยู่ดีว่า การเป็น  
เจ้าแผ่นดินมีความลำบาก  
ปานใด คับใจเพียงใด  
ที่ยังคงอุสาห์ทำการไป  
โดยเต็มสติกำลัง  
และความสามารถ  
ก็โดยหวังใจให้บังเกิดผล  
อันดีที่สุดแก่ชาติบ้านเมือง  
ของเราเท่านั้น ”

ทางให้อำนาจอยู่ในมือของประชาชนเอง ต้องการที่จะมีเสียงๆมีส่วนการปกครอง  
ชาติบ้านเมืองของตนเองให้มากที่สุดที่จะเป็นไปได้ และเมื่อความเห็นของคนหลายๆ  
ตรงกันเข้าแล้ว ก็ยากที่จะตัดทานฤคัตค้ำไว้ได้ คงจะต้องเป็นไปตามความเห็นอัน  
นั้นคราว ๑ จะผิดกันก็แต่เวลาจะเข้าฤเร็วเท่านั้นนักปราชญ์โรมันจึงได้แสดงเป็น  
ภาษิตไว้ว่า “Vox populi vox dei” แปลว่า “เสียงประชาชนคือเสียงเทวดา”  
ขยายความว่าเทวดาเป็นผู้ที่นิยมกันว่ามีความสามารถจะบันดาลให้สิ่งทั้งปวง  
เป็นไปตามปรารถนาทุกประการอันประชาชนซึ่งมีความประสงค์ตรงกันอยู่แล้วโดยมาก  
และได้แสดงความประสงค์อันนั้นให้ปรากฏชัดแล้ว ก็ไม่มีผู้ใดจะสามารถตัดทานได้  
จึงนับว่ามีความหมายเปรียบด้วยเทวดานี้ เมื่อปรากฏอยู่เช่นนี้แล้ว ก็ไม่มีข้อ  
ควรสงสัยเลยว่า เมืองไทยเรานี้คงจะต้องเป็นไปอย่างประเทศอื่นๆ ได้เป็นมาแล้ว  
คงจะต้องมี “คอนสตีตูดัน” อัน ๑ เป็นแน่แท้ ถึงแม้การมี “คอนสตีตูดัน” จะ  
มีโทษเช่นที่กล่าวมาแล้วก็ตาม แต่ลักษณะปกครองโดยมอบอำนาจไว้ในมือ  
พระเจ้าแผ่นดินผู้เดียวก็มีโทษอยู่เหมือนกัน (ซึ่งในเวลาบัดนี้มีผู้แกล้งเห็นและรู้สึก  
อยู่หลายคน!) จึงตกอยู่ในปัญหาว่าจะเลือกเอาอย่างไหน และคำตอบปัญหาอันนี้  
ก็มีอยู่ว่าแล้วแต่ประชาชนจะเห็นชอบและประสงค์ทั่วกันเถิด ส่วนตัวเราเองนั้นย่อม  
รู้สึกอยู่ดีว่า การเป็นเจ้าแผ่นดินมีความลำบากปานใด คับใจเพียงใด ที่ยังคง  
อุสาห์ทำการไปโดยเต็มสติกำลังและความสามารถก็โดยหวังใจให้บังเกิดผลอันดี  
ที่สุดแก่ชาติบ้านเมืองของเราเท่านั้น การใดๆที่เราจะทำไปให้บรรลุถึงซึ่งความสำเร็จได้  
ก็ด้วยอาศัยความพร้อมใจแห่งข้าราชการอันเป็นผู้รับหน้าที่ทำการงานของรัฐบาล  
ตั้งแต่เสนาบดีลงไปจนถึงผู้มีตำแหน่งหน้าที่น้อยๆ อาศัยความไวใจแห่งท่านเหล่านี้  
อันมีอยู่ในตัวเรา ไวใจว่ามีความมุ่งดีและมีความสามารถพอที่จะเป็นหัว  
นำเป็นนายเหนือเขาทั้งหลายได้ ถ้าเมื่อใดความไวใจอันนี้เสื่อมถอยลงไป ฤสิ้นไปแล้ว  
ตัวเราก็คงเท่ากับท่อนไม้อัน ๑ ซึ่งบุคคลได้ทำขึ้นไว้เป็นเดวิดตั้งไว้ในศาล จะมี  
ผู้เคารพนับถือก็แต่ผู้ที่มีปัญญาถ้อยปราศจากความคิดเท่านั้น....”

**คณะกรรมการธนาคารออมสิน**

**ประธานกรรมการ**

นายสมใจนึก เองตระกูล

**กรรมการ**

นายเกรียงศักดิ์ วัฒนวรานุกร

นายทำนุ วะสินนท์

นายวิษณุ พูลสุข

นายนิพนธ์ พัวพงศกร

นายสมชาย กรุสวนสมบัติ

พล.ต.อ.สุวรรณ สุวรรณเวช

นายนริศ ชัยสูตร

นายชัชวาลย์ เจริญนนท์

นายมานิตย์ สุธาทพร

นายอภัย จันทนจุลกะ

นายวรวิทย์ ชัยลิ้มมนตรี

นายชาญชัย มุสิกนิศากร

นายสุนัย เสาภายน

### คณະ ที่ ป ร ิ ก ษ า

- |  |   |
|--|---|
| ๑. ท่านผู้หญิงบุตรี วีระไวทยะ                    | ที่ปรึกษาภคิตติมศักดิ์  |
| ๒. ศาสตราจารย์เกียรติคุณ<br>คุณหญิงศรีนาถ สุริยะ | ที่ปรึกษาภคิตติมศักดิ์  |
| ๓. ศาสตราจารย์<br>ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช          | ที่ปรึกษาภคิตติมศักดิ์  |
| ๔. ดร.ชาญชัย มุสิกนิศากร                         | ผู้อำนวยการธนาคารออมสิน   |
| ๕. นายสุนัย เสาภาเกษม                            | รองผู้อำนวยการธนาคารออมสิน  |
| ๖. นายวิเชียร นิตธรรม                            | ผู้ช่วยผู้อำนวยการอาวุโสธนาคารออมสิน<br>(เทียบเท่ารองผู้อำนวยการ) |
| ๗. นายยงยุทธ ตะริโย                              | ผู้ช่วยผู้อำนวยการอาวุโสธนาคารออมสิน<br>(เทียบเท่ารองผู้อำนวยการ) |
| ๘. นายวิรัตน์ กุสัทธิรัตน์                       | ผู้ช่วยผู้อำนวยการธนาคารออมสิน                                    |
| ๙. นางจิราพร พุทธิรักษา                          | ผู้ช่วยผู้อำนวยการธนาคารออมสิน                                    |

### คณະ ท ำ ง า น

๑. นายสวัสดิ์ จงกล
๒. นายวรชาติ มีชูบท
๓. รองศาสตราจารย์อัมรินทร์พงษ์ศักดิ์ ฉัตราคม
๔. นางสาวดวงตา จตุรภัทร์
๕. นายภูวนารถ ชูชม
๖. นางมณฑาทิพย์ โอภาส
๗. นางชวนชื่น กลิ่นพันธุ์
๘. นางสาวพนิตสุดา กุลมาตย์
๙. นางนงนุช ม่วงเจริญ
๑๐. นางหนึ่งฤทัย สถาพรนานนท์
๑๑. นางสาวปิยดา เจริญเกียรติยศกุล
๑๒. นายชยุตม์ ณ พัทลุง
๑๓. นายสุทธิคุณ ศิริอนันต์

## กิตติกรรมประกาศ

ธนาคารออมสิน ขอขอบพระคุณหน่วยงานและบุคคลผู้มีรายนามดังต่อไปนี้ ที่ได้กรุณาอนุเคราะห์สนับสนุนในเรื่องข้อมูล อำนวยความสะดวกในการถ่ายภาพ และจัดหาภาพประกอบในการจัดทำหนังสือ “สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า” จนทำให้หนังสือสำเร็จลุล่วง สมบูรณ์และงดงาม สมดังเจตนารมณ์ของธนาคาร

### กรมการรักษาดินแดน

พล.ท. ชาญวิช ศรีธรรมวุฒิ  
พล.ต. วิชญ ไชร์ศรี  
พล.ต. วีระ ชุ่มใจ  
พ.ต. เรืองศักดิ์ เรืองพระยา  
พ.ต. โมฆิต ชื่นสกุล  
พ.ต.หญิงณัฐนาถ เสลานนท์  
จ.ส.อ. ไตรเทพ รับคำอินทร์

### กรมชลประทาน

นายกิจจา ผลภาชี  
นางพรรณพร สมบัติทวี

### กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน

มูลนิธิพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน  
ในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้า-  
ภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา  
สิริโสภาพัฒณวดี

พล.ต.ท. สาโรจน์ ปัญญา  
พ.ต.อ. วินิจ พัวพันธ์  
ร.ต.อ. ไสว ศิริ  
ส.ต.ต. ประดิษฐ์ จำปา

### จังหวัดทหารบกเพชรบุรี

พล.ต. ทวนชัย พันธุ์ศิริ  
พ.ท. บุญชัย เกษตรการ  
ร.ท.หญิงอรุณี นิวาสะบุตร  
ร.ท. สมเกียรติ ลากหลาย  
ส.อ. ธนบรรณ เพชรขาว

### จังหวัดนครปฐม

นายนาวิน ชันธพิริฎ  
นายวีระยุทธ เอี่ยมอำภา  
นายวุฒิชัย วัชรวิรัตน์

### ชมรมคนรักวัง ในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัฒณวดี

พล.ท. ชำรงรัตน์ แก้วกาญจน์  
พล.ท. สุปรีชา โมกขะเวส  
พล.ท. อำนาจ บาลี  
นางสาวกัญญา กาลกฤษณ์

### มหาวิทยาลัยศิลปากร

#### วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

ผศ. ลิขิต กาญจนามรณ์  
ผศ. กัญญรัตน์ เวชศาสตร์  
ผศ. วีรฉัตร วรณดี

### มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว  
ในพระบรมราชูปถัมภ์

**เรียบเรียงต้นฉบับ จัดภาพประกอบ**

**ตรวจสอบความถูกต้อง**

นายสวัสดิ์ จงกล

นายวรชาติ มีชูบท

รองศาสตราจารย์

อัสสัมภินพงศ์ ฉัตราคม

**วิชาการวิทยาลัย**

ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช

นายศักดิ์บุล ไกรฤกษ์

**วังรื่นฤดี ในสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ**

**เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา**

**สิริโสภาคีพัฒนาดี**

นายเชื้อพร รังควร

นายชัชพล ไชยพร

นายสมชัย อิศรางกูร ณ อยุธยา

**ศูนย์อำนวยการแพทย์พระมงกุฎเกล้า**

พล.ท. ประวิชัย ตันประเสริฐ

พ.ท. คมน มีเนตรขำ

พ.ต.หญิงวนิดา สุคนธ์

**สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา**

นายจ่านงค์ สวมประจำ

นางสาวนภาภรณ์ ใจสัจจะ

**สำนักพระราชวัง**

นายแก้วขวัญ วัชโรทัย

พระที่นั่งวิมานเมฆ

นายวัชรกิติ วัชโรทัย

ม.ล.กัญญาภัค ลักษณีนาวิน

นางสาวนฤมนต์ สิงห์ฤกษ์

นางสาวฉันทนา สิ้นสมบัติ

นายสมบัติ เสนคำสอน

พระที่นั่งอนันตสมาคม

กองขาวยี่

นายนิยม วสุศิริ

นายสรรเสริญ ทินทอง

นายสุรินทร์ กังวล

นายทองดี จารุณ

นายถิรวัฒน์ บำรุงผลดี

**หอจดหมายเหตุแห่งชาติ**

**หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**

ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนาด บุนนาค

นางวลัยพร โกศลวัฒน์

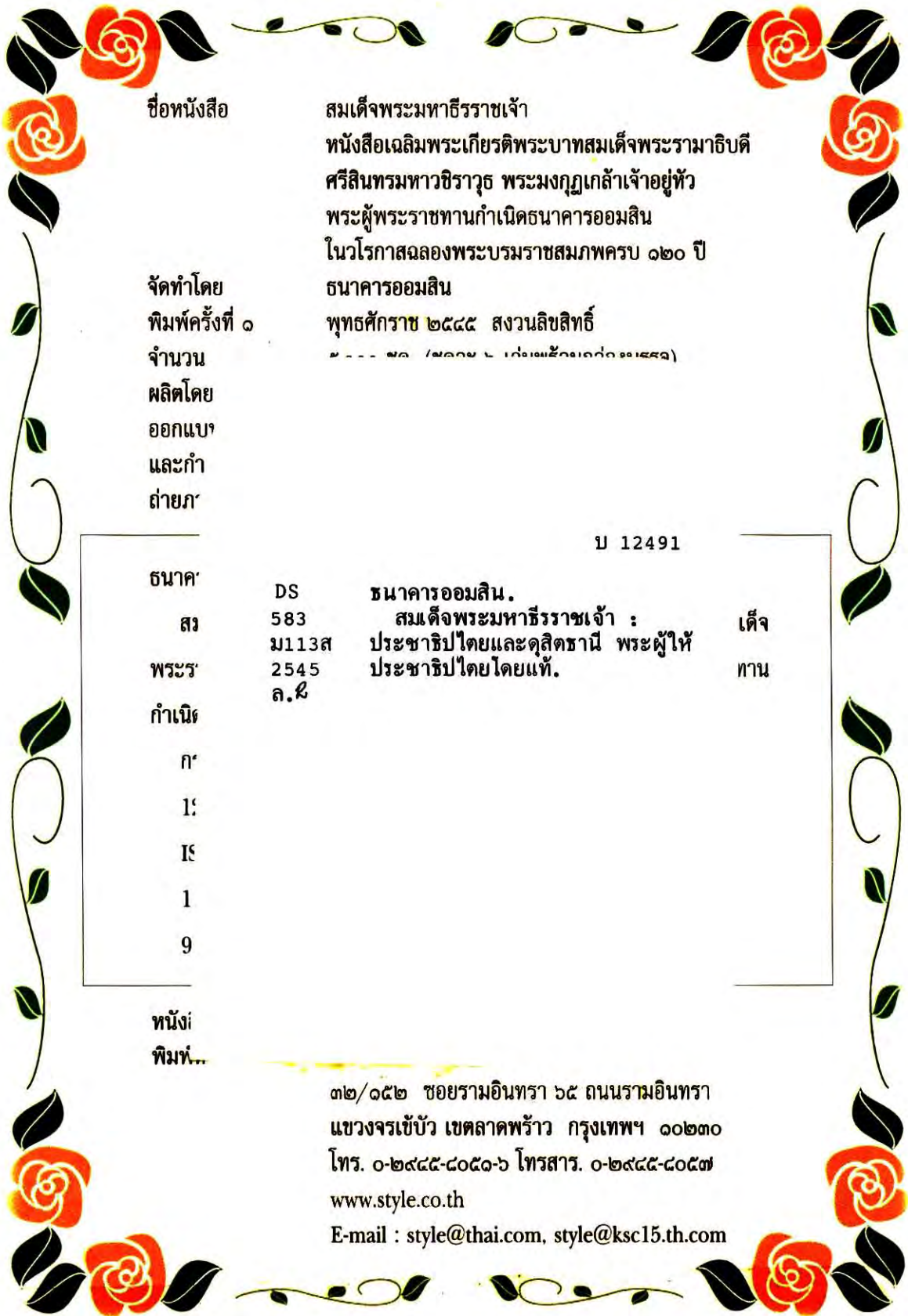
นางอัจฉรา สิทธิพันธ์

**หอสมุดแห่งชาติ**

นายเอนก นาวิกมูล

พ.ต.หญิงอริษฐาน การพจน์

อาจารย์ศรญา อ่องสุข



ชื่อหนังสือ

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า  
หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี  
ศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว  
พระผู้พระราชทานกำเนิดธนาคารออมสิน  
ในวโรกาสฉลองพระบรมราชสมภพครบ ๑๒๐ ปี  
ธนาคารออมสิน  
พุทธศักราช ๒๕๕๕ สงวนลิขสิทธิ์  
๒๕๕๕ - ๕๖ (๒๐๑๒ - ๒๐๑๓) (๒๕๕๕-๕๖)

จัดทำโดย  
พิมพ์ครั้งที่ ๑  
จำนวน  
ผลิตโดย  
ออกแบบ  
และทำ  
ถ่ายภาพ

บ 12491

ธนาคาร  
สร  
พระ  
กำเนิด  
ก  
1  
15  
1  
9

DS  
583  
ม113ส  
2545  
ล.๕

ธนาคารออมสิน.  
สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า :  
พระราชரிปไตยและดุสิตธานี พระผู้ให้  
พระราชரிปไตยโดยแท้.

เด็จ  
ทาน

หนังสือ  
พิมพ์...

๓๒/๑๕๒ ซอยรามอินทรา ๖๕ ถนนรามอินทรา  
แขวงจรัลเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพฯ ๑๐๒๓๐  
โทร. ๐-๒๕๔๕-๘๐๕๐-๖ โทรสาร. ๐-๒๕๔๕-๘๐๕๗  
www.style.co.th

E-mail : style@thai.com, style@ksc15.th.com



**ธนาคารจอมนสิน**  
**มั่นคง จริ่งใจ รับผิดชอบต่อสังคม**